

ANKAD

ANADOLU KÜLTÜREL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ
Journal of Anatolian Cultural Research (JANCR)

ISSN: 2587-0491

YIL: 2023 CİLT:7 SAYI:1

ANADOLU KÜLTÜREL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

(Journal of Anatolian Cultural Research)

E-ISSN: 2587 - 0491

BAŞ EDITÖR

Prof. Dr. Turhan ÇETİN, Gazi Üniversitesi, Türkiye

ALAN EDITÖRLERİ

Prof. Dr. Ali Çağatay KILINÇ, Karabük Üniversitesi, Türkiye (Eğitim Bilimleri)

Prof. Dr. Hasan KARA, Pamukkale Üniversitesi, Türkiye
(Coğrafya-Tarih-Sosyoloji- Kültürel Araştırmalar ve diğer Sosyal Bilimler)

Prof. Dr. Haşim ÖZÜDOĞRU Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye
(İktisadi ve İdari Bilimler, Hukuk, Turizm, Bankacılık ve Sigortacılık vd.)

Doç. Dr. Bahadır KILCAN, Gazi Üniversitesi, Türkiye (Sosyal Bilimler Eğitimi)

Doç. Dr. Halide ASLAN Ankara Üniversitesi, Türkiye (İlahiyat)

Doç. Dr. Müzeyyen Nazlı GÜNGÖR, Gazi Üniversitesi, Türkiye (Yabancı Diller Eğitimi)

Doç. Dr. Nurcan UZEL, Gazi Üniversitesi, Türkiye (Fen Bilimleri Eğitimi)

Doç. Dr. Vedat BAYRAKTAR, Gazi Üniversitesi, Türkiye (Temel Eğitim)

Doç. Dr. Veli Savaş YELOK, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye (Türk Dili ve Edebiyatı - Türkiye Türkçesi ve Diğer Türk Lehçeleri)

Assoc. Prof. Dr. Aliya KURALBAYEVA, Ahmet Yesevi University, Kazakistan (Türk Dünyası Araştırmaları)

Assist. Prof. Dr. Seyhan İBRAHİMİ, International Balkan University, North Macedonia (Balkan Araştırmaları)

YAYIN KURULU

Prof. Dr. Adem SEZER, Uşak Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Aslı Özlem TARAKÇIOĞLU, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Bülent AKBABA Gazi Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Çıgıl AYKUT, Gazi Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Elman NESİROV, State Academy of Administration, Azerbaijan

Prof. Dr. Erdal AKSOY, Ankara Hacı Bayram Veli University, Turkey

Prof. Dr. Farzand Ali JAN, Iqra Nation University, Pakistan

Prof. Dr. Liliana DUMITRIACHE, University of Bucharest, Romania

Prof. Dr. Osman ÇEPNİ, Karabük Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Seokhee CHO, St. John's University, USA

Prof. Dr. Serdar ERKAN, International Final University, Turkish Republic of Northern Cyprus

Prof. Dr. Yücel GELİŞLİ, Gazi Üniversitesi, Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Adriatik DERJAJ, Tiran University, Albania

Assoc. Prof. Dr. Liudmyla RADOVETSKA, National Academy of Security Service of Ukraine, Ukraine

Assoc. Prof. Dr. Muhidin MULALIC, International University of Sarajevo, Bosnia and Herzegovina

Assoc. Prof. Dr. Mürteza HASANOĞLU, State Academy of Administration, Azerbaijan

Assoc. Prof. Dr. Rehman SEFEROV, Azerbaijan State Pedagogical University, Azerbaijan
Assoc. Prof. Dr. Zaynabidin ABDIRASHIDOV, Tashkent State University, Uzbekistan,
Assist. Prof. Dr. Sezen ISMAIL, International Balkan University, North Macedonia.
Doç. Dr. Fitnat GÜRGİL, Gazi Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Ferudun Hakan ÖZKAN, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Mustafa TAHİROĞLU, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Yaşar KOP, Kafkas Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Yurdal DİKMENLİ, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Yusuf İNEL, Uşak Üniversitesi, Türkiye
Dr. Alper ALTUNÇEKİÇ, Gazi Üniversitesi, Türkiye
Dr. Aydın KUDAT, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Türkiye
Dr. Erika HANCZ, University of Pecs, Hungary
Dr. Ghazawi SAHAR, Wayne State University, USA

BİLİM VE DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY, Karabük Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Ali MEYDAN, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Ali Rıza GÖKBUNAR, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Türkiye.
Prof. Dr. Anna HLAVNOVA, University of Zilina, Slovakia
Prof. Dr. Aybala AKSOY, Kastamonu Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Biljana CUBROVIĆ, University of Belgrade, Serbia and Montenegro
Prof. Dr. Bülent AKSOY, Gazi Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Çağrı ÖZTÜRK DEMİRBAŞ, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Duran AYDINÖZÜ, Kastamonu Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Elif ALADAĞ, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Erdal AKSOY, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Eren YÜRÜDÜR, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Ergin HAMZAOĞLU, Gazi Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Erol DURAN, Uşak Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Eyüp ARTVİNLİ, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Fatih AYDIN, Karabük Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Fuad MEMMEDOV, State Academy of Administration, Azerbaijan
Prof. Dr. Gülay GÜNAY, Karabük Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN, Ege Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Hasan BACANLI, Üsküdar Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Hüseyin KÖKSAL, Gazi Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. İhsan KALENDEROĞLU, Gazi Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. İlhami DURMUŞ, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. İsmail Hakkı DEMİRCİOĞLU, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Juhani LAURINKARI, University of Kuopio, Finland
Prof. Dr. Kadir KARATEKİN, Kastamonu Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Kasım İNCE, Pamukkale Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Kazım SARIKAVAK, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Korkmaz MUSTAFAYEV, Academy of Languages, Azerbaijan
Prof. Dr. Lemara SELENDİLİ, University of Tavrida, Crimea, Russia
Prof. Dr. Muharrem GÜRKAYNAK, Süleyman Demirel Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Musa ÇİFÇİ, Uşak Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Musa YILDIZ, Gazi Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Mustafa ERGÜN, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Mustafa YILDIZ, Gazi Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Nurettin PARILTI, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Ömer ÖZKAN, Gazi Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU, Hacettepe Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Roin KAVRELİŞVİLİ, Samtskhe-Cavakheti State University, Georgia
Prof. Dr. Rüstem ŞÜKÜROV, Moscow Molonsov State University, Russia
Prof. Dr. Saim KAYADİBİ, International Islamic University Malaysia, Malaysia
Prof. Dr. Selahattin KAYMAKÇI, Kastamonu Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Serkan KOŞAR, Gazi Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Servet ÖZDEMİR, Başkent Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Soner Mehmet ÖZDEMİR, Mersin Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Tacida HAFİZ, University of Pristina, Kosovo
Prof. Dr. Ufuk KARAKUŞ, Gazi Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Uwe BLAESING, University of Leiden, Netherlands
Prof. Dr. Zafer KUŞ, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Ana KECHAN, International Balkan University, North Macedonia
Doç. Dr. Davut GÜREL, Bartın Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Hacı ÇOBAN, Yozgat Bozok Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Mehmet DENİZ, Uşak Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Pusat PİLTEN, Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Seher ERSOY QUADİR, Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Selman ABLAK, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Sibel OĞUZ HACAT, Kastamonu Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Tülay POLAT ÜZÜMCÜ, Kocaeli Üniversitesi, Türkiye
Dr. Abdurrahman OKUR, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye
Dr. Arcan AYDEMİR, Artvin Çoruh Üniversitesi, Türkiye
Dr. Bağdagül MUSA, University of Jordan, Jordan
Dr. Eric GEOFFROY, University of Strasbourg, France
Dr. Esmâ ÖZTÜRK, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye
Dr. Irina KAYAN POKROVSKAYA, Kiev Taras Shevchenko Institute of Philology, Ukraine
Dr. Klaws ELDMAN, University of Berlin, Germany
Dr. Leo James MAHONEY, University of Toronto, USA
Dr. Mehmet ÖZAY, Malaysia Technology University Faculty of Education, Malaysia
Dr. Mohd ROSLAN, Mohd Nor, University of Malaya, Malaysia
Dr. Nazım CAFEROV, Azerbaijan State University of Economics, Azerbaijan
Dr. Nudzejma OBRALIC, International University of Sarajevo, Bosnia and Herzegovina
Dr. Stale KNUDSEN, University of Bergen, Norway
Dr. Ümit YEL, Türkiye
Dr. Vedat YEŞİLÇİÇEK, Uşak Üniversitesi, Türkiye
Dr. Zeynep KOYUNCU, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Türkiye

İNGİLİZCE DİL EDİTÖRÜ

Dr. Seda ÖNGER, Uşak Üniversitesi, Türkiye

Öğr. Gör. Şeyda KIR, Yozgat Bozok Üniversitesi, Türkiye

TÜRKÇE DİL EDİTÖRÜ

Dr. Eda Nur KARAKUŞ AKTAN, Gazi Üniversitesi, Türkiye

Dr. Seda ARTUÇ BEKTEŞ, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Türkiye

KAPAK TASARIM

Öğr. Gör. Veysel ŞAYLI, Gazi Üniversitesi, Türkiye

SEKRETERYA

Arş. Gör. Hüseyin KARAASLAN, Süleyman Demirel Üniversitesi, Türkiye

Arş. Gör. Alaattin ARIKAN, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Türkiye

Tarandığı İndeksler

CİLT 7, SAYI 1, YIL 2023

İÇİNDEKİLER/TABLE OF CONTENTS

Araştırma Makaleleri/Research Articles

İlk Kadın Hükümdar Tomris ve Hakkındaki Betimlemeler Üzerine Bir İnceleme	1
<i>A Study on the First Female Ruler Tomris and the Descriptions about her</i>	1
Divriğili Ozanların Göç Olgusu	27
<i>The Migration Phenomenon of Minstrels From Divriği</i>	27
Ortaokul Öğrencilerinin İklim Değişikliği Kavramına Yönelik Metaforik Algıları	49
<i>Metaphorical Perceptions of Secondary School Students on the Concept of Climate Change</i>	49

Derleme Makaleleri/Review Articles

Ayn Rand İçin Dünyadaki Kötülüklerin Kaynağı: Altruizm	76
<i>The Source of Evil in the World for Ayn Rand: Altruism</i>	76

Araştırma Makalesi / Research Article

İlk Kadın Hükümdar Tomris ve Hakkındaki Betimlemeler Üzerine Bir İnceleme¹*A Study on the First Female Ruler Tomris and the Descriptions about her*Adem ÖCAL ² & Meltem DEMİRCİ KATIRANCI ³

Geliş/Received: 21.09.2022

Kabul/Accepted: 01.04.2023

Öz

Türk tarihinde kadının yerinin çok önemli olduğu ve Türk erkeği ile Türk kadınının birbirinden ayrılmaz bir bütün oldukları düşünülmektedir. Kadını erkekten ayrı ya da toplumdan dışlanmış olarak kabul etmek doğru olmayabilir. Ayrıca, mücadele, savaş ve zafer elde etmek Türk kadınının başlıca özellikleri arasında sayılabilir. Bu mücadele kiminin elinde silahla, kiminin dilinde sözle, kiminin kaleminde yazı kiminin fırçasında renk iledir. Türk tarihi incelendiğinde, Türk kadınının yeri geldiğinde vatanına evlat yetiştiren, eşi yoksa ocağına er olan, gerektiğinde de devlet yöneten, savaşan, topraklarına ve yurduna sahip çıkan örnek bir kadın rolünde olduğu görülebilir. Dünya tarihine damga vuran ilk kadın hükümdar Tomris Hatun'dur. MÖ. 529 yılında İskitler'in başına geçen Tomris, kadınlardan kurduğu ordusu ile büyük zaferlere imza atmışlardır. Türklerin kağanı Tomris Hatun kahramanlığı ve cesaretiyle adından söz ettiren ilk Türk kadını olduğu bilinmektedir. Sadece Tomris değil, Nene Hatun, Halide Edip Adivar, Sabiha Gökçen, gibi niceleri Türk tarihinde hem zekâları hem cesaretleri hem de güzellikleri ile iz bırakan Türk kadınlarından sadece bir kaçıdır. Türk kadını manas destanında idealize edilen Alp tipi güçlü, savaşan kaçmayan, milli ve vatanseverlik ruhuna sahip bir kadındır. Manas destanında Alp tipinin yanı sıra kadın fedakâr, saygın, savaşan, dövüşen, avcı, akıncı bir kahramandır. Araştırmada veriler tarama modeli kullanılarak elde edilmiş ve verilerin analizi betimsel bir yöntemle gerçekleştirilmiştir. İlk kadın hükümdar olan Tomris Hatun'u, sanat eserlerine konu edinen sanatçıların çalışmaları biçim ve içerik bakımından incelenmiştir. Böylece incelenen çalışmaların sanat alanında literatüre katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Kadın, hükümdar, Tomris, sanat, eğitim, betimleme

Abstract

It is believed that Turkish women and Turkish men are linked, and that women have played a significant role in Turkish history. Accepting women as distinct from their men or as being excluded from society may not be appropriate. Additionally, among the primary qualities of Turkish women are battle, war, and winning. This struggle is in the hands of some with weapons, in the language of some with words, in the pen of some with writing, in the brush of others. When Turkish history is examined at, it can be seen that Turkish women play the role of an exemplary woman who raises children for her homeland when necessary, who enlists as a quarry private if she is left without a husband, who manages the state when necessary, who fights, and defends her lands and homeland. Tomris Hatun was the first female head of state to make history.

¹ Bu makalenin özeti, 8-10 Mart 2022 tarihlerinde gerçekleştirilen "Uluslararası Alp Kadın Sempozyumu"nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

² Doktora Öğrencisi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, Türkiye. E-posta:adem.ocal@gazi.edu.tr, ORCID:0000-0001-8494-142X

³Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Ankara, Türkiye. E-posta: meltem.katiranci@hbv.edu.tr, ORCID:0000-0002-8323-8502

Tomris, the Scythians' new leader in 529 BC, used her army of women to great success. The first Turkish woman to become famous for her bravery and heroism was Tomris Hatun, known as the Khan of the Turks. Nene Hatun, Halide Edip Adıvar, Sabiha Gökçen, and many other Turkish women, in addition to Tomris, are just a few of the Turkish women who made an impact on Turkish history via their intelligence, bravery, and beauty. The Manas saga idealizes the Turkish woman as an Alpine-type strong woman who does not flee from battle and possesses a sense of nationalism and patriotism. The woman in the Manas tale is a self-sacrificing, honorable, battling, hunting, and raiding hero in addition to the Alpine type. Data for the study were collected using the scanning model, and a descriptive approach was used to analyze the data. On the basis of form and substance, the works of the artists who made Tomris Hatun, the first female ruler, the subject of works of art, were examined. Consequently, it is hoped that the studies that were looked at would add to the body of writing in the field of art.

Keywords: Woman, ruler, Tomris, art, education, portrayal

1.GİRİŞ

Tomris Hatun M.Ö. 7. Yüzyılda yaşamış, Saka Türklerinin hükümdarı, Türkleri bir çatı altında toplayan Alp Er Tunga'nın torunu olarak bilinmektedir. Tomris Türkçede "tomur, temir veya demir", Doğu İnan dillerinde "tahmirih, cesur" olarak bilinmektedir. Yunanlılar ise ona "Leydi Origana" ismini vermişlerdir. Akıllı, güçlü ve kıvrak bir zekâya sahip olan Tomris Hatun savaşın, gücün dışında akıl ile de kazanıldığına inananlardandır (Kayhan, 2018).

15 Aralık 528 tarihinde Asya bozkırları büyük bir savaşa şahitlik etmiştir. Çoğunluğu kadınlardan oluşan Saka Türklerinin ordusu ile Pers İmparatoru Cyrus'un ordusu karşı karşıya gelmiştir. Başlarında, Türklerin İlk Kadın Hükümdarı Tomris Hatun ve oğlu bulunmaktadır. Tarih kitaplarında, Türkler için bu savaş "var olmak ile yok olmanın mücadelesi" olarak nitelendirilmiştir. Pers imparatoru ise girdiği her savaşta çok can almış, kana susamış cani bir hükümdar olarak tanımlanmıştır. Cyrus, haince birçok oyun oynayarak savaş yapmadan toprak sahibi olmayı düşündüğü için, Tomris Hatun'a evlilik teklif etmiştir. Tomris Hatun ise Cyrus'un bu haince planının farkında olarak teklifi reddetmiştir.

İnan Hükümdarı, aldığı olumsuz cevaba karşın savaş başlatmış ve savaşı kazanmak için her türlü oyuna başvurarak, sinsi planlar yapmıştır. Savaşın ilk safhası yenilgiyle sonuçlanmıştır. Tomris Hatun'un oğlunun mücadeleyi kaybetmenin endişesi ile intihar ettiği bilinmektedir. Tomris bu durum karşısında çok öfkelenmiş ve oğlu öldükten sonraki sabah, savaşı kaldığı yerden devam ettirmiştir. Tomris Hatun'un, savaşı bizzat kendisinin yönettiği bilinmektedir. Yaptığı akıl oyunları, karşı tarafın gittikçe güçsüzleşmesine sebep olmuş ve sonunda Cyrus yenilerek bunu canıyla ödemiştir. Tomris'in askerleri, Cyrus'un cansız bedenini getirdiklerinde Tomris Hatun onun kafasını kılıcı ile

gövdesinden ayırmış, kan dolu bir fıçının içine atmıştır. O anda “Hayatında kan içmeye doymamıştın. Şimdi kana kana iç!” diye yeri göğü çınlattığı tarih sayfalarına yazılmıştır (Demirel, 2016, s.124).

Tomris’in bu acı haykırışı tüm dünyada edebî metinlere yansıdığı gibi, sanat alanında da etkisini sürdürmüştür; tiyatrodan, sinemada ve görsel sanatlarda eserlere konu olmuştur.

Yapılan resim, heykel ve özgün baskı resim çalışmalarının birçoğunda Tomris Hatun’un savaş sahneleri ve kazandığı zaferler ele alınmıştır. Türk kadını güçlü, at binmeyi bilen, savaşta düşmanına korku salan, bir alp kadın görüntüsü ile eserlere yansımıştır. Figüratif olarak giyim kuşamının, vurgulayıcı renkler ve motifler ile sanat eserlerinde ayrıntılı olarak işlendiği görülmektedir.

1.1.Problem Cümlesi

Çalışmada, “İlk Kadın Hükümdar Tomris ve betimlemelerinin, betimsel ve içerik analizleri nasıldır?” problem cümlesine şu alt problemlerden yola çıkılarak yanıt aranmıştır:

1. Resim Sanatında belirlenen Tomris ve betimlemeleri nasıldır?
2. Heykel sanatında belirlenen Tomris ve betimlemeleri nasıldır?

1.2.Araştırmanın Önemi

Türkler konargöçer bir hayat yapısı olan, Asya’nın bozkırlarında zorlu iklim şartlarında mücadele veren, çok sayıda devlet kurmuş, her yıkımdan sonra tekrar dirilerek ve kültürel değerlerini muhafaza ederek yaşamışlardır. Çolak’ın (2016, s.61) da ifade ettiği, devletin geleneğinde ve sosyal yaşantısında kadın, başka toplumlarda olduğu gibi ikinci sırada değil aksine birinci sıradadır. Türklerde *lider kadın tipi* erkek savaşçılarla beraber kahramanca mücadeleye katılan, yönetme becerisine sahip, zeki karakterler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilinen en önemli lider ise İlk Kadın Hükümdar Tomris Hatun’dur.

Tomris Hatun’un kazandığı zaferler ve kahramanca mücadele ettiği savaşlar edebî metinlerin, tiyatrunun, sinemanın yanı sıra görsel sanatlar alanındaki eserlere de konu olmuştur. Bütün bunlar düşünüldüğünde kültürel bellekte var olan anlamlardan izler taşıyan renklerle bir kadın kahraman imgesi olarak *Tomris* figürünün, sanatçıların eserlerinde nasıl betimlendiğine yönelik yeterli kaynak bulunamamıştır. Araştırma,

bilimsel yayın olarak konuyla ilgili farkındalık yaratmak, literatüre yeni bir kaynak kazandırmak ve araştırmacılara örnek olmak bakımından önemlidir.

1.3.Kapsam ve Sınırlılıklar

Araştırma, 12 resim ve heykel sanatçısının İlk Kadın Hükümdar Tomris Hatun'u betimleyen resim ve heykel alanında yapılmış eserleri ile sınırlıdır.

2.YÖNTEM

2.1.Araştırma Modeli

Bu araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modeli, geçmişte ya da hâlen var olan bir durumu var olduğu şekilde ortaya koymayı amaçlayan araştırma yaklaşımıdır (Karasar, 2012, s.77). Bu bağlamda ulaşılan bilgiler, çeşitli değişkenler aracılığıyla ve sanat eseri inceleme yöntemi ile değerlendirilmiştir. Araştırma, var olan bir durumu ortaya çıkarmaya çalıştığı için betimsel bir çalışma niteliğindedir ve veriler betimsel ve içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir.

2.2. Etik Kurul Onayı

Bu araştırmanın kavramsal çerçevesinin hazırlanması, verilerin toplanması, verilerin analizi ve yorumlanması aşamalarının tamamında etik kurallara uygun hareket edilmiştir. Karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde ANKAD Dergisi Yayın Kurulunun hiçbir sorumluluğu bulunmamaktadır. Tüm sorumluluk yazarlara aittir. Bu çalışmanın ANKAD Dergisi dışında herhangi bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiş olduğunu taahhüt ederim. Yapılan bu çalışmada "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler" başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. "İlk Kadın Hükümdar Tomris ve Hakkındaki Betimlemeler Üzerine Bir İnceleme" başlıklı araştırmada kamuya açık bir kaynak olan ve İlk kadın hükümdar olan Tomris Hatun'u, sanat eserlerine konu edinen sanatçıların çalışmaları biçim ve içerik bakımından taranarak doküman analizi tekniği kullanıldığı için etik kurul izni gerektirmemektedir.

3.BULGULAR ve YORUM

Çalışmanın bu bölümünde, sanat eserlerine konu olan İlk Kadın Hükümdar Tomris'in betimlemeleri incelenmiş, eserler biçim ve içerik bakımından yorumlanmıştır. Konu ile

İlgili, 12 sanatçının resim ve heykel alanında yaptığı eserler yer almaktadır. Bu sanatçıların hayatları hakkında kısaca bilgi verilmiş ve Tomris'in betimlemeleri ile ilgili eserleri yorumlanmıştır.

3.1. Resim Sanatındaki Tomris Betimlemelerine İlişkin Bulgular ve Yorum

Alexander Zick

1845 yılında Almanya'da doğan ressam aynı zamanda iyi bir illüstratördür. Almanya'nın 1904 yılında kullandığı para birimi olan 5 Mark üzerine yaptığı çizimlerle bilinmektedir. Eserlerini daha çok tarihi olayları dikkate alarak icra eden Zick, Tomris Hatun için yaptığı eserde de bir olayı canlandırmıştır. Sanatçı birçok eseri ile sanat dünyasına katkıda bulunarak 1907 yılında ölmüştür.

After the painting by A. Zick

TOMYRIS PLUNGES THE HEAD OF THE DEAD CYRUS
INTO A VESSEL OF BLOOD

Örnek-1. 'Ölü Cyrus'un Başı

1. Örnek'te görülen eserde, Tomris Hatun Cyrus'un başını alıp torbaya atarken betimlenmiştir. Bu sahnenin, savaş alanında gerçekleşen bir olayı betimlediği düşünülmektedir. Yerde yatan ölmüş savaşçı betimlemesi bu düşünceyi desteklemektedir. Kalabalık figürler Tomris'e dikkatle bakmaktadır ve hareketlilik söz konusudur. Dik duruşlu ve sert çehreli bir ifadeyle betimlenen Tomris, zaferini ve gücünü göstermektedir. Bir elinde Cyrus'un başı bir elinde çelik olduğu düşünülen kaskı görülmektedir. Savaştan yeni çıkmış ve Cyrus'un bedenini başından ayırarak amacına ulaşmış hâlde resmedilmiştir. Bu durumda savaşlarda Tomris'in bizzat kendisinin de mücadele ettiği düşüncesine varılabilmektedir.

Resim siyah beyaz olarak görülmektedir. Eserin, orijinal hâlinin siyah beyaz veya renkli olup olmadığı hakkında herhangi bir şey bilinmemektedir. Yapılan araştırmalar neticesinde ulaşılabilen bu eserin siyah beyaz şeklidir.

Eserde sanatçının ışık gölge etkileriyle resme derinlik kazandırdığı görülmektedir. Eser, siyah beyaz olmasına rağmen Tomris'in en açık renk ile işlenmiş olduğu ve koyu tonlu bir arka planda bu vesileyle öne çıkarıldığı görülmektedir. Tomris oldukça uzun boylu betimlenmiştir. Bu betimlemenin, Tomris'in yüceliğine ve hükümdar kimliğine sembolik bir anlam kattığı düşünülmektedir.

Andrea Del Castagno

Castagno'nun, 1423 ve 1457 yılları arasında yaşayan İtalyan bir ressam olduğu bilinmektedir. Rönesans dönemi sanatçısı, Floransa yakınlarındaki Castagno'da doğduğu için bir gelenek olarak buranın adını alan ressam, 34 yıl süren kısa ömrüne rağmen kiliselere siparişle yaptığı eserlerle sanat tarihinde önemli bir yer edinmiştir. Bilinen ilk çalışması Palazzo del Podesta'nın ön yüzündeki fresklerdir. Bu fresklerde, 1440'ta Cosimo Dükü'ne karşı ayaklandıkları için baş aşağı asılarak cezalandırılmış kişiler resmedilmiştir. Castagno'ya verilmiş olan "*Andreino Degli Impiccati*" (Asılmış Adamların Andreası) adının da büyük bir olasılıkla, ayaklanmadan hemen sonra yapılan bu fresklerden kaynaklandığı düşünülmektedir. Costagno'nun bir eserinin, Rönesans dönemi sanatçılarından Leonardo Davinci'nin ünlü "Son Akşam Yemeği" adlı eseri ile benzerlik göstermesi dikkat çekicidir (Fortuna, 1959).

Sanatçı "Ünlü Erkekler ve Kadınlar" isimli bir dizi eser koleksiyonu oluşturmuş ve Saka Türklerinin lideri Tomris Hatun'un betimlemelerine bu koleksiyonda yer vermiştir.

Eserin adı “*Queen Tomyris*”tir. Çalışmanın 1448 yılında yapıldığı ve Floransa da bulunan Uffizi galerisinde yer aldığı bilinmektedir (2.Örnek).

2.Örnek’te görülen “*Queen Tomyris*” adlı eserin, Fresk tekniği kullanılarak resmedildiği bilinmektedir. Fresk (Fresco), yaş sıvı üzerinde suda çözülmüş boya ve pigmentleri kullanılarak yapılan duvar resmi tekniğidir (Tanyeli ve Sözen 1986, s.86). Fresk resmi, sanat tarihinin en eski yöntemlerinden biridir. Kimi zaman bir mağaranın duvarında kimi zaman bir kilise yada sarayda duvarları süslemiştir. Castagno, *Queen Tomyris* (Kraliçe Tomris) adlı çalışmasını fresk tekniği kullanarak San Pier kilisesinin duvarına uygulamış fakat bu fresk uzun yıllar sonra duvardan kaldırılıp tahta üzerine aktarılarak Floransa’da bulunan Uffizi galerisinde sergilenmiştir.

Örnek-2. “*Queen Tomyris*”, 1448, Uffizi Galerisi, Floransa

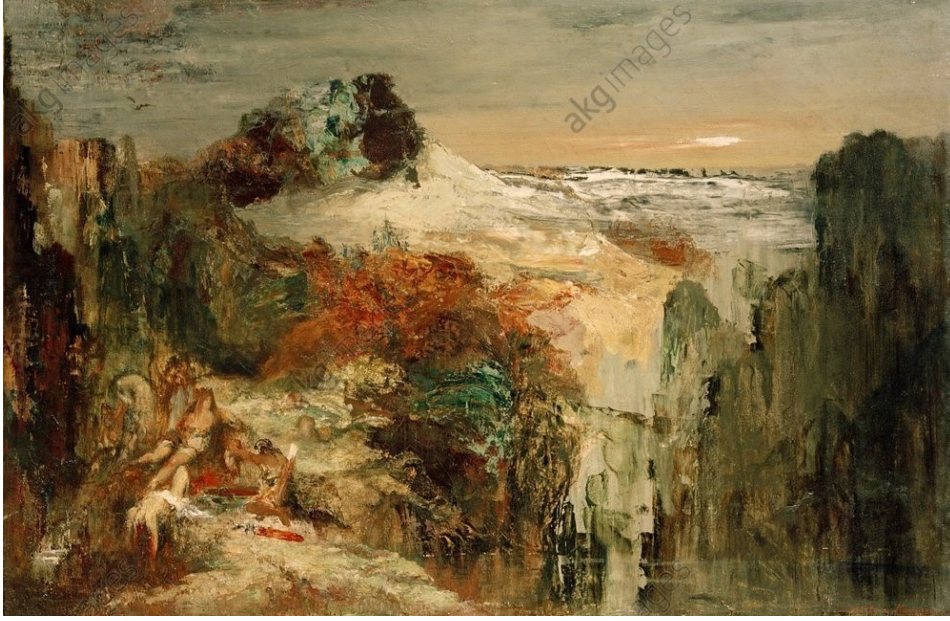
Castagno, İkinci Örnek’te görülen eserini, dikey düzlem üzerinde resmetmiştir. Çalışmanın koyu siyah renk üzerine, zarif küçük çiçek dokuları ile işlenmiş olduğu görülmektedir. Tomris Hatun; turuncu, boydan ayak bileklerine kadar uzanan elbise ile

resmedilmiştir. Turuncu kıyafet ile Tomris betimlemesi dikkat çekicidir. Elinde tuttuğu ve boyu Tomris Hatun'un boyunda olan mızrağa savaşçı duruşuyla bakarken çizilmiş olması hem çalışmanın odak noktası olmakta hem bu savaşçı duruşun etkisini daha yoğun bir şekilde hissettirebilmektedir. Tomris'in mızrağı zarif bir şekilde tutarak ve diğer eliyle de elbisesinin eteğini kibarca kıvrarak resmedilmesi, onun zerafetine yorulabilir. Tomris'in örgü saçlarının, Türk coğrafyalarında dönemin kadınlarının bir özelliği olarak bilindiği düşünülmekte ve bu bilgiyle Tomris'in Türk kimliği vurgulanmaktadır. Tomris'in kolları çelik bir zırh içinde resmedilmiştir. Bu durumun Tomris'in savaşçı kimliğini ve mücadelecî karakterini yansıttığı değerlendirilebilir.

Castagno'nun, eserine verdiği "*Quenn Tomyris*" adına uygun olarak, Tomris'i tacıyla resmettiği görülmektedir. Tomris'in ayağının ve tacının bir kısmının eserde yer alan çerçevenin dışına taşmakta olduğu görülmektedir. Bu durum ile hükümdar edasıyla resmedilen Tomris figürünün heybeti ve sınır tanımaz savaşçı yönü, sembolik bir anlatımla vurgulanmaktadır.

Gustave Moreau

6 Nisan 1826 yılında Fransa'da doğduğu, çoğunlukla İncil'le ilgili ya da mitolojik figürlere odaklanmış Fransız sembolist ressam olduğu bilinmektedir. Bir ressam olarak görsel şekillerden çok, edebî fikirlere yöneldiği görülmektedir. Bu yönüyle pek çok sembolist yazar ve ressamın ilgisini çeken Gustave Moreau, Sembolizm (*Symbolism*) akımının öncüsü olarak kabul edilir. Ayrıca Moreau'nun, genelde kadınlar ve mitolojik figürler üzerine çalışmalar yaptığı da kaynaklarda aktarılmaktadır.

Örnek-3. 'Tomyris ve Cyrus', 1885, Paris

3. Örnek'te görülen ve 1885 yılına ait olan eserin adı "*Tomyris ve Cyrus*" dur. 57.5 x 87 cm boyutlarında tuval üzerine yağlıboya tekniği ile çalışılmış olan eser, Paris'te Gustave Moreau müzesinde bulunmaktadır. Eserde, daha çok sıcak ve açık tonların hakimiyeti söz konusu olmakla beraber dağların ve kayalıkların yoğun bir şekilde işlendiği de görülmektedir. Çalışmada genel hatlarıyla göze çarpan görüntü, bir güç temsili izlenimi vermektedir. Kırmızı tonlarının tabloda göze çarpan etkisi, sol alt köşede Tomris'te toplanmaktadır. Uzanmış bir şekilde, kırmızı açık saçlarıyla Tomris; hemen önünde kanlar içinde olan Cyrus'un bedeninden ayrılmış başını kendisine takdim eden kişiye doğru bakmaktadır.

Symbolizm, bir şeyi sembolü aracılığıyla anlatma veya gösterme yahut bir takım eylem veya duygulara sembolik işlev verilmesi durumudur (Kardaş, 1980, s420). Moreau'nun bu eserinde symbolizmden yararlanarak, renkleri ve mekân olgusunu sembolik bir şekilde duygulara yön veren bir araç niteliğinde kullandığı görülmektedir. Dağların heybeti ve göz alıcı renkleriyle eserde yer alan Tomris ve Cyrus arasında geçen olay, symbolizmin bakış açısıyla farklı bir üslupla anlatılmaktadır.

Luca Ferrari

Ferrari, 17 Şubat 1605 yılında İtalya'da doğan Barok Dönemi sanatçısıdır. Luca da Reggio olarak da bilinir. İtalyan ressam, dönemine ait birçok çalışma yapmış ve 1654 yılında dünyaya gözlerini yummuştur (Şahin, 2021).

Örnek-4. “Queen Tomyris with the head of Cyrus the Great”
(Kraliçe Tomris ile Pers lideri Cyrus), 17. yy, Bavarian Devlet Resim Galerisi, Almanya.

4. Örnek’te görülen “Queen Tomyris with the head of Cyrus the Great” (Kraliçe Tomris ile Pers lideri Cyrus) adlı eser, 150 Cm x 200 cm boyutlarında tuval üzeri yağlı boya tekniği ile resmedilmiştir. 17.yy.a ait eser, Almanya Bavarian Devlet Resim Galerisi’nde sergilenmektedir.

Eserde, koyu zemin üzerinde parlak, kırmızı kıyafeti ve açık ten rengiyle Tomris dikkati çeken ilk unsurlar arasında yer almaktadır. Resimde, Tomris dâhil beş figür bulunmaktadır ve bu figürlerden biri, Tomris’in yanında duran, bedeninden ayrılmış başı ile Pers Lideri Cyrus’dur. Karanlıkta resmedilen Cyrus’un ölmesiyle bir hareketlilik yaşandığı görülmektedir. Figürler sıcak ve koyu tonlarla resmedilmiştir. Cyrus’un ölmesinin ardından Tomris, karşısında duran; kendisini dikkatle dinleyen ve söylediklerini yazan, hizmetkâr olduğu düşünülen yaşlı adama bir şeyler yazdırmaktadır. Hem Tomris’in hem hizmetkârın kıyafetinde uygulanan doku ve kırışıklık çalışması, figürlerin hareketlerini âdeta canlandırmaktadır.

Eserin merkezi, Tomris’in hizmetkârına doğru uzattığı parmağı ve onu paralel olarak aşağıda hizmetkârın yazmakta olduğu bir yazı, antlaşma vb. olarak değerlendirilebilir. Yazının yazıldığı masanın, Türk bezemeleriyle süslü olduğu görülmektedir. Bu durum yazının Tomris’in hüküm sürdüğü Türk topraklarında yazılmakta olduğunu göstermektedir. Ressam Ferrari, Cyrus’un başının bu topraklara getirilmiş olduğunu

masadaki Türk bezemeleri sayesinde vurgulamaktadır. Bu eserde Tomris, savaşçı kimliğinden ziyade kraliçe kimliğiyle betimlenmiş ve resmedilmiştir.

Luca Ferrari'nin Barok Dönemi sanatçısı olması, Tomris'in betimlemesini yaptığı eserinde kullandığı ışık gölge ve renk zıtlıklarıyla duygusal bir gerilim hissi vermesi, Tomris ve Cyrus'un arasındaki ilişkinin anlaşılmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Matia Pretti

Pretti'nin, 24 Şubat 1613 yılında İtalya'da doğduğu ve bir Barok Dönemi sanatçısı olduğu bilinmektedir. Sanatçı, dini ve mitolojik figürleri eserlerine konu edinmiş, daha çok kilise duvarlarına resimler yapmıştır. Çalışmalarına uzun yıllar devam eden sanatçı, birçok eser bırakarak 1699 yılında ölmüştür.

Örnek-5. 'Tomiris ve Cyrus'

5. Örnek'te görülen eser, 181 cm x 129 cm boyutlarında tuval üzerine yağlı boya tekniği ile çalışılmıştır. Dikey düzlem üzerine çalışılan eserde, sıcak renkler hâkimdir. Kıyafetlerde uygulanan doku çalışmaları resme derinlik kazandırmaktadır.

Eser, Cyrus'un bedeninden ayrılmış başı, kanla dolu havzayla beraber çelik zırhlı asker tarafından Kraliçe Tomris'e sunulurken betimlenmiştir. Tomris ise Cyrus'un başını kan dolu havzaya batırmakta ve etraftaki figürler tarafından ilgiyle izlenmektedir. Böylelikle çalışmanın merkezi, bütün gözlerin üzerinde olduğu Cyrus'un bedeninden ayrılmış başıdır. Eserde, Kraliçe Tomris'in bir eliyle Cyrus'un başını havzaya batırırken diğer eliyle de kesik başı etrafındakilere sunmakta olduğu değerlendirilmektedir. Bu betimlemenin, Tomris için zaferi temsil ettiği düşünülmektedir.

Kraliçe Tomris örgülü saçlarıyla resmedilmiştir. Tacının ucunda ise tüyler bulunmaktadır. Figürlerin arasında en açık renk kıyafete sahip olan Tomris'tir. Bu özellik, Tomris'in eserde ön plana çıkmasını sağlamaktadır. Ayrıca Tomris, eserde konum olarak en yüksek hizadadır. Bu durum Tomris'in Kraliçe olmasına ve yüceliğine dikkat çekmektedir.

Barok Dönemi sanatçısı olmasının etkisiyle Pretti bu eserinde, Tomris'in kıyafetinde uyguladığı gibi, çeşitli yerlerde ışık gölge ve derinliklerle, renk zıtlıklarıyla resimdeki olay olgusunu desteklemiştir.

Nurlan Abishev

1975 yılında Kazakistan'ın Almatı şehrinde doğduğu bilinen sanatçı; resim, grafik tasarım ve aynı zamanda sinema set tasarımcısı olarak bilinmektedir. 2004 yılında "Rönesans Adası" filmindeki çalışmaları nedeniyle yılın en iyi set tasarımcısı ödülünü almıştır. İllüstratör çizimlerde de başarılı olan sanatçı, Kazakistan yazarlarının kitap tasarımlarını ve ilk Kazak çizgi romanının çizimlerini yapmıştır.

Örnek-6. 'The queen of Skythian tribe Massagetean'

6.Örnek'te görülen eser, 80 cm x 140 cm boyutlarında, tuval üzerine yağlı boya tekniği ile çalışılmıştır. Dikey düzlem üzerine resmedilen çalışmada Tomris Hatun, kırmızı başlığı ile dikkat çekmektedir. Başlık, altın renginde işlemlerle süslüdür. Koyu zemin üzerine resmedilen Tomris'in kıyafeti, ilgiyi üzerine toplamaktadır. Resimde Tomris, yanında kahverengi atıyla birlikte işlenmiştir. Eser, portre çalışması olarak değerlendirilebilir. Atın ve Tomris'in duruşu yüz ifadesiz olarak betimlenmiştir. Kraliçe Tomris, yalnızca gösterişli başlığı ile vurgulanmıştır. Atı ile olan samimiyeti, Tomris'in Türk kadın hükümdarı olmasıyla ilişkilendirilmektedir. Zira "Atsız kahraman, kahraman değildir. Yalnızca ata binen insan kahraman, alp olarak nitelendirilmektedir" (Surazakov, 1985: 26).

Peter Paul Rubens

28 Haziran 1577 yılında doğan Belçikalı ressamdır. Barok tarzının önde gelen isimlerinden olduğu bilinmektedir. Portreler, manzara resimleri, mitoloji ve canlandırma öğeleri içeren tablolarıyla tanınmaktadır. Ressam Peter 30 Mayıs 1640 yılında vefat etmiştir.

Örnek-7. 'Head of Cyrus Brought to Queen Tomiris'

(Cyrus'un Kellesi Kraliçe Tomrise Getirildi), Boston Güzel Sanatlar Müzesi, Amerika

Rubens, 7. Örnek'te görülen ve Amerika'daki Boston Güzel Sanatlar Müzesi'nde sergilenen eserini, 2051x361 cm boyutlarında tuval üzerine yağlı boya tekniği ile resmetmiştir. Eserde, sıcak ve soğuk renklerin bir arada kullanılmış olduğu görülmektedir. Figürlerin kıyafetleri parlak renklerde resmedilmiştir. Figürler arasında en açık renk kıyafetle tasvir edilen Kraliçe Tomris dikkat çekmektedir. Resimde var olan hareketlilik, yoğun bir şekilde hissedilebilmektedir. Neredeyse bütün figürlerin baktığı tek nokta olan Cyrus'un bedeninden ayrılmış başı, resmin merkezi olarak görülmektedir. Işık gölge ve zıtlık ilkelerinden yararlanmış olan Rubens, kumaşlarda uyguladığı kırışıklıkla da resmi gerçekçi bir havaya bürümüştür. Figürlerin kıvrımlı ve belirgin hatlarla resmedilmiş olduğu görülmektedir.

Cyrus'un bedeninden ayrılmış başı, hizmetkâr olduğu düşünülen üstü yarı çıplak biri tarafından Kraliçe Tomris'e saygı ile sunulurken tasvir edilmiştir. Sağ taraftaki asker ve saray görevlisi olduğu düşünülen erkek figürler ile sol taraftaki kadın figürlerin merakla, Cyrus'un başına bakıyor oluşu, Tomris'in zaferi olarak görülmesini sağlayan betimlemelerdendir.

Talgat Tleuzhanov

12 Haziran 1973 yılında Kazakistan'ın Almatı şehrinde doğan ve realist düşünceler üzerine eserler üreten bir ressam olduğu bilinmektedir. 1992 yılında Almatı Sanat Koleji Resim Bölümünden mezun olmuştur. Daha sonra Kazakistan Devlet Sanat Akademisi'ni bitiren sanatçı, özellikle millî değerler üzerine icra ettiği eserleriyle bilinmektedir. 2009 yılından beri Kazakistan Sanatçılar Birliği üyesidir.

Örnek-8. 'Kraliçe Tomris', Kazakistan

Tleuzhanov 8. Örnek'te görülen eserini, 130cm x 180 cm boyutlarında, tuval üzerine yağlı boya tekniği ile resmetmiştir. Eserde, Kraliçe Tomris şaha kalkmış bir atın üzerinde, elinde oku ve yayı ile betimlenmiştir. Türk destanlarında da kahramanlarla atları bütündür. At kahramanın sadece ulaşım aracı değil, ona zorluklarda yardım eden kan kardeşi, koruyucusudur (Begaliev, 1968: 20; Lipets, 1984: 124-127) Burada Tomris'in atıyla beraber resmedilmesi; Türklük, güçlü ve savaşçı olma özelliklerini vurgulamaktadır. "Destanlarda kahraman, alp ile atın her zaman birlikte tasvir edilmesi bu iki kavram arasındaki olan 'bütünlüğü' yansıtmaktadır" (Orozobekova, 1997: 44). Tomris, beyaz atıyla bir uyum içinde, kırmızı kıyafetiyle eserde kahramanca ön plana çıkmaktadır. Sert bir yüz ifadesiyle resmedilmiştir. Sanatçının realist olması, eserde yer

alan öğelere kazandırdığı gerçeklik olgusuyla gösterilmiştir. Eser, heyecanlı bir film sahnesini andırmaktadır.

Sanatçı, Tomris'in pantolon giymiş hâlini resmetmiştir. Bunun yanında çantası, oku ve yayının altında görülmektedir. Tomris'in hem kadın hem savaşçı hem de hükümdar olması, eserdeki çeşitli öğeleri ve özelliklerle vurgulanmaktadır. Sıcak renklerin hâkim olduğu bu eserin merkezi, Tomris'in ve atının yüz ifadesi olarak değerlendirilmektedir. Eser, Kazakistan Devlet Müzesi'nde yer almaktadır.

Zalan Kertai

4 Ağustos 1970 Macaristan doğumludur. Eski Türkler ve Hunlar dönemi üzerine resimler yapmış bir sanatçı olarak bilinmektedir. Yaptığı çalışmalar ile birçok alanda ödüller almış sanatçı, hayattadır ve eserlerini yaşatmaktadır.

Örnek-9. 'Tomiris'

Kertai, 9. Örnek'te görülen çalışmasını, tuval üzerine yağlı boya tekniği ile yapmıştır. Eserde sıcak ve koyu renkler hâkimdir. Resimde, Tomris Hatun'a otağ önünde kanlı havza içinde Cyrus'un kesik başının sunulduğu görülmektedir. Tomris Hatun kırmızının tonlarında giydiği kıyafeti, yüksek başlığı ve eserin ortasında resmedilmesiyle dikkati çekmektedir. Aynı zamanda eserin merkezinin Tomris Hatun olduğu değerlendirilmektedir. Figürlerin asker oldukları anlaşılmaktadır ve hepsi çelik zırhlar içinde betimlenmiştir. Tomris Hatun'un hemen önündeki asker figürü, saygıyla diz

çökmüş hâlde Cyrus'un başını sunmaktadır. Bu durum Kraliçe Tomris'in sahip olduğu itibarı göstermektedir. Tomris Hatun'un sol tarafında yer alan askerin Şahin biçimindeki başlığı dikkat çekmektedir. Sanatçının, yüz ifadelerini özenle çalışmış olduğu görülmektedir. Çekik gözler ve bıyıklarla asker figürlerinin Türk oldukları vurgulanmaktadır.

Tomris Hatun gösterişli bir kıyafet ile betimlenmiştir. Kadın hükümdar olması, giyiminde ve başlığında vurgulanmıştır. Bu eserde, resmedilen öğelerin neredeyse tümünde, Türk kültürüne ait çeşitli vurgularda bulunduğu görülmektedir. Eserde kullanılan renk ve tonlamaların etkisiyle gerilim içeren, verilmiş mücadelenin ardından gelen zaferi hissettiren bir ortam betimlemesi kuvvetli bir şekilde hissettirilmiştir.

3.2. Heykel Sanatındaki Tomris Betimlemelerine İlişkin Bulgular ve Yorum

Hanlar Ahmedov

12 Haziran 1946'da Bakü'de doğdu. 1961-1966 yıllarında Azim Azimzade ismini taşıyan Sanat Koleji'nden, 1966-1972 yıllarında Taşkent Tiyatro-Sanat Üniversitesi'nden mezun oldu. Hanlar Ahmadov 1975'te SSCB Sanatçılar Birliğine üye olmuştur. 1982'de VDNX'in bronz madalyasını, 1995 ve 1998'de heykel kategorisinde Ulusal Humay Ödülü'nü kazanmıştır. Xanlar Ahmadov, 2002 yılında Azerbaycan Cumhuriyeti Onur Sanatçısı ve 2006 yılında Azerbaycan Cumhuriyeti Halk Sanatçısı statüsüne layık görülmüştür. Eserleri Fransa, Almanya, İran, Polonya, Rusya, Ukrayna, Özbekistan ve diğer ülkelerde sergilenmiştir. Çeşitli müzelerde ve özel koleksiyonlarda eserleri bulunmaktadır.

Örnek-10. 'Tomris Ana'

Ahmedov, 10. Örnek'te görülen çalışmasını, polyester döküm 60 x 70 x 40 boyutlarında yapmıştır. Tomris Hatun, tahtında oturur vaziyette betimlenmiştir. Heybetli bir duruş görülmektedir. Başlığında bulunan büyük hilal yapısı dikkat çekmektedir. Ahmedov'un bu eserinde, Tomris Hatun'un hükümdar yahut savaşçı özelliklerine sembolik bir vurgu yapmadığı görülmektedir. Tomris'in dizleri üzerine yatay formda işlenen uzun kılıcı, baş kesen yahut savaşan bir kılıç olarak dikey formda işlenmemiş; aksine koruyuculuğu, özgürlüğü ve kahramanlığı temsil etmesi düşüncesiyle yatay formda gerçekleştirilmiştir. Bu eserde, Tomris Hatun'un resimlerdeki betimlemelerden farklı bir kimlikle, yalnızca "Tomris, Ana ve Koruyucu Kahraman" kimlikleriyle görülmektedir. Tomris'in elleri kılıcının üzerinde betimlenmiştir ve bu detay Tomris'in koruyucu özelliğine vurgu yapmaktadır. Kahraman duruşu ise vatanını koruyan, özgürlüğüne önem veren ve barışı isteyen Tomris özelliklerinin bütünü olarak değerlendirilmiştir.

Severo Calzetta da Ravenna

Rönesans dönemi heykел sanatçısı olan Ravenna, 1496 yılında İtalya'da doğmuştur. Sanatçı Maniyerizm üzerine yoğunlaşmış ve eserlerini bu üslupla yapmıştır. Genelde benzer tarzda çalışmalar yapan heykелtraş 1543 yılında dünyaya gözlerini yummuştur.

Örnek-11. 'Queen Tomyris with the head of Cyrus' (Kraliçe Tomris ile Cyrus), 1500, New York

Sanatçı Ravenna, 1500 yılında 11. Örnek'te görülen Tomris betimlemesini bronz kaplama heykел ile yapmıştır. Tomris betimlemesindeki figürün anatomik yapısında bazı maniyerist özellikler bulunmaktadır. Adnan Turani Maniyerist figürlerle ilgili "Abartılı uzunlukta, küçük başlı, hareketli, hacimli olarak oldukça yuvarlaklaştırılmış figürlerdir. Bu figürlerin bastıkları zemin ile ilgileri yoktur. Havada uçuyor gibidirler" (Turani, 2007, s:85) yorumunu yapmıştır. "Fiziksel yapının ve ruhun gerçeklerinin açığa çıkarılmasında, yüzeylerin çok etkili olmaması normaldir. Fakat yüzeysel görünümün özünü daha derinlerde, beden içinde ruhta aranması gerektiğini de eklemek gerekir (Bulut, 2003, s32)." Tomris heykeli, anatomik olarak yüzeysel kalmış olsa da beden içinde yani

ruhtaki derinlik kavramı kraliçe duruşunu hissettirmektedir. Tomris Heykeli, dik bir duruşla betimlenmiştir. Ayrıca Tomris'in elinde tuttuğu, Cyrus'un bedeninden ayrılmış başına bakıyor oluşu, gücünü ve zaferini vurgulamaktadır. Eserin, üçgen bir zemin üzerine yapılmış olduğu görülmektedir. Geometrik bir şekil oluşturan ilk sayının, üç sayısı olması sebebiyle bu ayrıntı önemlidir. Doğrudan olmayan üç farklı noktadan çekilen düzlemsel çizgi üçgen şeklini oluşturmaktadır (Schimmel, 1998, s69). Üçgenin kenarlarının eşitlik, özgürlük ve kardeşliği temsil ettiği söylenirken açılarının ise akli, güzelliği, ve gücü (eylemi) simgelediği belirtilmektedir (Ersoy, 2000:85). Kraliçe Tomris'in hükümdarlığının ve savaşlarda olan başarısının bu üçgen zemin ile vurgulanmakta olduğu düşünülmektedir. Üçgen zeminin kenarlarında çiçek motifleri yer almaktadır ve böylece Tomris'in kadın olmasına vurgu yapılmıştır. Tomris'in kendisi gibi lider olan Cyrus'u öldürmesi olayının, tacı kafasında iken kellesini eline almış bir şekilde betimlenmesi, bu durumun önemini ve büyüklüğünü göstermektedir. Eser, New York'ta sergilenmektedir.

Thaddeus Ignatius Wiskotschill

1753 yılında Prag'da doğduğu bilinmektedir. Wiskotschill, kendisi gibi bir heykeltıraş olan babası öldükten sonra, 1772 yılında bugünkü Almanya'ya göç etmiş, çalışmalarına orada devam etmiştir. Geride birçok eserini bırakarak 21 Ocak 1795 yılında ölmüştür.

Örnek-12. 'Tomiris ve Cyrus', Dresden'de bir Hastane bahçesi, Almanya

Wiskotchill, 12. Örnek'te görülen ve Almanya Dresden'de bir hastane bahçesine yaptığı eserinde, Tomris Hatun'u Cyrus'un bedeninden ayrılmış başını tutarken betimlemiştir. Hemen yanında kabartmalı işlemleri olan bir havza bulunmaktadır. Bu kabartmalar, mücadele eden insanların tasvirinden oluşmaktadır. Tomris Hatun, savaşçı kişiliğiyle betimlenmiştir. Başındaki, diagonal şekiller ve çiçeklerle işlemeli kaskı Tomris'in kadın savaşçı kimliğine vurgu yapıldığını düşündürmektedir.

Tomris'in kıyafetinde, göğüs altında kemer görevi gördüğü düşünülen bir detay yer almaktadır. Bu detayda, çehreli bir yüz ifadesi bulunmaktadır. Yoğun kumaş tasvirinin arasında dikkati çekmektedir. Tomris Hatun'un kolları ve bacakları kalın ve kaslı, erkek yapısına benzer bir şekilde çalışılmıştır. Güçlü bir hükümdar olmasının, bu şekilde vurgulandığı düşünülmektedir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmada, Tomris Hatun'un Pers Kralı Cyrus'u yenilgiye uğratması olayını konu edinen, çeşitli kültürlerden ve ülkelerden sanatçıların Tomris Hatun betimlemeleri incelenmiştir. Tomris Hatun'un hükümdar ve savaşçı özellikleri çeşitli sembolik anlatımlarla her çalışmada vurgulanmıştır. Pers Lideri Cyrus ile girdiği savaşta, onun başını bedeninden ayırması, Tomris Hatun'u cesaretli ve mücadeleci kimliğiyle ön plana çıkaracak şekilde betimlenmiştir. Tomris Hatun'u eserlerine konu eden sanatçılar, daha çok resim ve heykel çalışmaları gerçekleştirmiştir.

Resim sanatındaki Tomris betimlemelerine ilişkin bulgulardan elde edilen sonuçlarda; kullanılan renkler bakımından daha çok sıcak tonların seçildiği gözlenmiştir. Tomris Hatun daha vurgulu ve parlak renklerle resmedilmiştir. Çalışmaların merkezi olacak şekilde yerleştirildiği görülmüştür.

Heykel sanatındaki Tomris betimlemelerine ilişkin bulgulardan elde edilen sonuçlarda ise Tomris Hatun'un daha çok gösterişli detaylarla betimlendiği görülmüştür. Formlarda Tomris Hatun dik bir duruş ile betimlenmiştir. Kıyafetindeki, tacındaki yahut fiziksel yapısındaki detayların, heykel çalışmalarında vurgulanan ortak özellikler olduğu tespit edilmiştir.

Biçim ve içerik bakımından incelenen 12 eserden 9'unda, Tomris Hatun'un elinde Pers Lideri Cyrus'un bedeninden ayrılmış başı ile betimlendiği görülmektedir. Diğer iki çalışmada atıyla, kalan bir çalışmada ise kılıcıyla resmedilmiştir. Tomris Hatun eserlerde çeşitli kimlikleriyle vurgulanmıştır. En çok betimlenen; kraliçe, savaşçı ve hükümdar kimlikleridir. Özellikle savaşçı olarak betimlendiği bütün eserlerde, Elinde Cyrus'un bedeninden ayrılmış başı yer almaktadır. Kraliçe veya hükümdar olarak betimlendiği çalışmalarda ise dikkat çekici renklerle, gösterişli kıyafet ve başlıkları ile resmedilmiştir.

Bu araştırma, tarihteki ilk kadın hükümdar olan Tomris Hatun'u sanatsal bakış açısı çerçevesinde tanımak, anlamak, çeşitli sanatçıların eserlerine konu edinilmesinin ardındaki değerleri görmek bağlamında gerçekleştirilmiştir. Geçmişteki değerleri tanımanın, Türk kadınlarının esas özelliklerini geleceğe doğru şekilde taşımaya yardımcı olacağı düşünülmektedir. Mustafa Kemal Atatürk'ün de söylediği gibi "Türk çocuğu ecdadını tanıdıkça daha büyük işler yapmak için kendinde kuvvet bulacaktır". Bu araştırmanın, günümüzdeki Türk kadınlarının, Tomris Hatun gibi büyük işler başarmış;

Türk Milletini gururlandırmış kadın kahramanlarımızı örnek alarak millî kimliklerini ve değerlerini yaşatmalarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca Türk kadının, her durumda ve her koşulda gösterdiği büyük cesareti, mücadelesi, hem evini hem vatanını korumada verdiği emeklerle ilgili farkındalık oluşturulması hususuna araştırma aracılığıyla dikkat çekilmiştir.

Araştırmanın, kadın kahramanlarımızın büyük mücadelelerini sanat aracılığıyla anlatmanın Görsel Sanatlar Eğitimi alanına farklı bir bakış açısı kazandırılmasına destek sağlayacağı düşünülmektedir. Sanatçılarımıza hem akademik hem sosyal ortamlarda, Türk kadınlarının çeşitli özelliklerini anlatan daha çok araştırma ve sanatsal faaliyetler üretmeleri önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Akyüz, Ç. (2010). Manas destanında alp kadın tipi. *Mukaddime*, 1, 169-180.
- Begaliev, S. (1968). O poetike eposa 'Manas'. Frunze: İlim.
- Bulut, Ü. (2003) Avrupa resminde üslup ve anlam ilişkisi. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Çolak, F. (2016). Türklerde lider kadın tipolojisi ve Gülnar Hatun. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi, I (II)*, 58-69.
- Demirel, A. (2016). Tomris Hatun. İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları.
- Ersoy, N. (2000). Semboller ve yorumları. İstanbul: Dönence Yayınları.
- Fortuna, A.M. (1959). The earliest works of Andrea Del Castagno. *Art Bulletin*, XLI.
- Karasar, N. (2012). Bilimsel araştırma yöntemi. Ankara: Nobel Yayınları.
- Kardaş, R. (1980). Türk ansiklopedisi. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Kayhan, S. (2018). Tarihten günümüze Türk dünyasının örnek alp kadınları. 3.Alp Kadın Çalıştayı'nda sunulmuş bildiri, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Lipets, R.S. (1984). Obrazı batırai ego konya&tyurko-mongolskom epose. Moskova: Nauka
- Orozobekova, K. K. (1997). 'Manas' eposundaki tulparların körköm obrazı. Bişkek.
- Schimmel, A. (1998). Sayıların gizemi. (Çev. M. Kıpüşoğlu). İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Stone, R. (2006). Severo Calzetta da Ravenna and the indirectly Cast Bronze. *The Burlington Magazine*. 148.810-819.10.2307/20074639/09.04.2020 tarihinde erişilmiştir.
- Surazakov, S. S. (1985). Altayskiy Geroičeskiy epos. Moskova: Nauka.
- Şahin, M. (2021). Batı sanatında Tomris Han. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 10(1),1-17.

Tanyeli, U. & Sözen, M. (1986). Sanat kavram ve terimleri sözlüğü. İstanbul: Remzi Kitapevi.

Turani, A. (2007). Sanat terimleri sözlüğü. İstanbul: Remzi Kitabevi.

İnternet Kaynakları

<https://www.boehler-art.com> / 02.04.2020 tarihinde erişilmiştir.

<http://www.getty.edu/art/collection/artists/520/mattia-preti-italian-1613-1699/>
02.04.2020 tarihinde erişilmiştir.

<https://www.kazakhfilmstudios.kz/en/press/news/6948/> 02.04.2020 tarihinde erişilmiştir.

<https://kertaizalan.artstation.com> / 03.04.2020 tarihinde erişilmiştir.

<https://www.metmuseum.org> / 03.04.2020 tarihinde erişilmiştir.

<https://newyorkrealism.tripod.com/id45.html> / 04.04.2020 tarihinde erişilmiştir.

<https://www.russianfineart.com/catalog/clients> / 04.04.2020 tarihinde erişilmiştir.

<https://www.seckim.com/andrea-del-castagno> / 09.04.2020 tarihinde erişilmiştir.

<https://www.visitmalta.com/tr/mattia-preti/14.04.2020> tarihinde erişilmiştir.

EXTENDED ABSTRACT

Examination of the First Female Ruler Tomris and Her Descriptions

Introduction:

It is believed that Turkish women and Turkish men are linked, and that women have played a significant role in Turkish history. Accepting women as distinct from their men or as being excluded from society may not be appropriate. Additionally, among the primary qualities of Turkish women are battle, war, and winning. This struggle is in the hands of some with weapons, in the language of some with words, in the pen of some with writing, in the brush of others. When Turkish history is examined at, it can be seen that Turkish women play the role of an exemplary woman who raises children for her homeland when necessary, who enlists as a quarry private if she is left without a husband, who manages the state when necessary, who fights, and defends her lands and homeland.

Tomris Hatun was the first female head of state to make history. Tomris, the Scythians' new leader in 529 BC, used her army of women to great success. The first Turkish woman to become famous for her bravery and heroism was Tomris Hatun, known as the Khan of the Turks. Nene Hatun, Halide Edip Adivar, Sabiha Gökçen, and many other Turkish women, in addition to Tomris, are just a few of the Turkish women who made an impact on Turkish history via their intelligence, bravery, and beauty (Çolak: 2016, 61).

The Manas saga idealizes the Turkish woman as an Alpine-type strong woman who does not flee from battle and possesses a sense of nationalism and patriotism. The woman in the Manas tale is a self-sacrificing, honorable, battling, hunting, and raiding hero in addition to the Alpine type (Akyüz: 2010, 172).

Materials and Methods:

Data for the study were collected using the scanning model, and a descriptive approach was used to analyze the data.

Findings:

The first female ruler Tomris Hatun was the topic of artwork, which was investigated and interpreted in terms of form and content in the study's findings section. The subject is

featured in the paintings and sculptures of 12 different artists. It was explained briefly about these artists' lives and how their creations related to Tomris's paintings. More highlights and vibrant colors are used in the illustrations for Tomris Hatun. It was noted that the studies were arranged so that they were positioned in the center. As a result of all the works analyzed, Tomris Hatun can be seen clutching the head of the Persian king Cyrus who has been severed from his body in 9 of the 12 works examined in terms of form and content. He is seen to be portrayed with his horse in the other 2 drawings, whereas in the last picture, he is seen to be portrayed solely with his sword. Her multiple aliases highlight Tomris Hatun.

The purpose of this study was to gain a deeper understanding Tomris Hatun, history's first female ruler, as well as the principles that guided the choice of different painters to represent them in their works. Recognizing the ideals of the past is believed to enable Turkish women's distinctive traits be carried into the future in the proper manner.

Conclusion and Suggestions:

In view of this, it is believed in the field of visual arts education that using art to communicate the heroic efforts of our heroines will be very effective in influencing future generations. It is suggested that our artists create more artistic works that portray the many traits of Turkish women in both academic and public settings.

Araştırma Makalesi / Research Article

Divriğili Ozanların Göç Olgusu¹*The Migration Phenomenon of Minstrels From Divriği*Cem CULHA ² & Türker EROL ³

Geliş/Received:20.12.2022

Kabul/Accepted:19.04.2023

Öz

Âşıklık/Ozanlık geleneği yüzyıllar boyunca usta-çırak ilişkisi ile aktararak hayatîyetini korumuş ve günümüze kadar süre gelmiştir. Geçmişten günümüze âşıklık/ozanlık geleneği farklı sebeplere bağlı olarak değişmelere uğramıştır. Sözlü kültür ortamının ürünü olan âşıklık/ozanlık geleneği, teknolojide yaşanan gelişmeler ile yazılı ve elektronik kültür ortamlarıyla tanışmış ve bu ortamlarda varlığını korumaya çalışmıştır. Bunun yanı sıra âşıklık/ozanlık geleneğini ve temsilcilerini etkileyen önemli unsurlardan bir diğeri ise göçtür. Âşıklar/ozanlar, kırsalın yaratmış olduğu bunalımdan kurtulmanın yolunu sanayileşmenin yoğunlaştığı kentlere göçmekle aramışlardır. İktisadi güçlükleri aşmak ve kaliteli bir yaşam için kente göç eden âşık/ozan, geleneği kent ortamında yaşatmaya çalışmıştır. Kent yaşamına tutunmaya çalışan âşık/ozan doğal olarak kent kültürü etkisinde kalmaya başlamış ve geleneğin yöresel üslubu kaybolmaya başlamıştır. Bu bağlamda göçün, Divriğili âşıklara/ozanlara etkisi ve bu etkiler sonucunda gerçekleşen kültürel değişimler araştırmanın konusunu oluştururken, Sivas Divriği yöresine mensup beş gelenek temsilcisi ise araştırmanın çalışma grubunu oluşturmaktadır. Bu gelenek temsilcileri ile gerçekleştirilen görüşme sonucunda elde edilen veriler betimsel analiz yöntemi ile bulgulara dönüştürülmüş ve bulgular ışığında araştırma sonuçları raporlaştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Değişim, göç, âşıklık, gelenek, kent

Abstract

The minstrelsy/bardship tradition has preserved its vitality by being transferred with the master- apprentice relationship and has lasted until today. The minstrelsy/bardship tradition has changed from past to present due to different reasons. The minstrelsy/bardship tradition which is the product of the oral culture environment has met written and electronic cultural environments with the help of the developments in technology, and tried to preserve its existence in these environments. Beside that, migration is one of the important factors that has affected the minstrelsy/bardship tradition and its representatives. The minstrels/poets sought a way to get rid of the rural depression in migrating to heavily industrialized cities. The poet who has migrated to cities to overcome the economic difficulties and for a quality life, has tried to keep the tradition alive in the city environment. However, the poet who had to adapt to the urban life style got affected by the urban culture and the local style of the tradition has begun to disappear. In this sense, while the effect of migration on the poets of Divriği and the cultural changes that took place as a result of these effects constitute the subject of the research, five tradition representatives belonging to Sivas/Divriği constitute the study group of the research. The data obtained as a result of the interviews

¹ Bu makale 2022 yılında tamamlanan “Toplumsal değişim sürecinde âşıklık/ozanlık geleneğinin müzik ve eğitim boyutunun incelenmesi (Divriği örneği)” başlıklı lisansüstü tezindeki verilerden faydalanarak üretilmiştir.

² Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müzik Eğitimi Yüksek Lisans Programı Mezunlu, e-posta: bamteli_123@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-3552-4133

³ Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Müzik Eğitimi A.B.D Doç. Dr. Öğr. Üyesi, e-posta: trkerol76@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9746-8934

with the representatives of the tradition were transformed into findings with the descriptive analysis method and the research results were reported in the light of the findings.

Keywords: *Change, migration, minstrelsy, tradition, city*

1. GİRİŞ

Birey, belirli bir toplumsal yapı içinde dünyaya gelir ve yaşamını sürdürür. Bu yaşam sürecinde birey, toplumsal yapı içinde bazı roller üstlenir. İlk olarak toplumsal yapının kültürel değerlerini öğrenerek toplumsallaşan birey, bu kültürel değerleri davranış hâline getirir ve gelecek kuşaklara aktarımını sağlar. Yaşanan bu kültürel edinim ve aktarım sürecinde âşıklar/ozanlar büyük rol oynamışlardır. Kültürel değerleri öğrenen ve özümseyen âşıklar/ozanlar, kültürün davranış örüntülerini hem topluma öğretmiş hem de usta-çırak ilişkisi ile genç kuşaklara aktarımını sağlayarak kültürü canlı tutma çabası içinde olmuşlardır.

“Hiçbir toplumun kültürü gelecek nesillere bir değişme olmaksızın aynen yansımaz. Bazen yavaş, bazen hızlı değişimlerle gelecek nesillere aktarılan kültür, bireylerde ve toplumun kendisinde farklılaşmalara neden olur” (Özkalp, 2016, s. 307). Çünkü çağın getirdiği koşullara göre birey ya da toplum, kültürü yeniden yorumlar ve pratiğe döker. Bu uygulanış şekliyle yeni sentezler kültüre dinamik bir karakter yüklemektedir. Kültürde yaşanan bu gelişmeler ise kültürel değişimleri beraberinde getirmektedir.

Ogburn, toplumsal ve kültürel değişimleri teknolojik buluş ve icatlara bağlamaktadır (Ogburn, 1950; Akt. Kongar, 2018, s. 171). Bu teknolojik buluş ve icatlar âşıkları/ozanları yazılı kültür ile tanıştırmıştır. Sözlü kültür ortamında eserlerini doğaçtan üreten ve halka sunan âşıklar/ozanlar, matbaanın icadı ile eserlerini yazıya döküp bastırma imkânı elde etmişlerdir. Daha sonra gramofonla başlayıp takiben radyo, televizyon ve internetin gelişmesi elektronik kültür ortamına geçişi sağlamış ve bu ortamlar âşıklara/ozanlara yeni icra imkânları oluşturmuştur. Teknolojik gelişmelere bağlı olarak sanayileşmenin yoğunlaştığı kentler birer cazibe merkezi hâline gelmiş ve kırsal kesimin göç etmesine yol açmıştır.

“Göç, kültürel ve coğrafi olarak izole kişiler arasında temasa ve iletişime yol açar. Davranış örüntüleri değiş-tokuş edilir, yeni fikirler oluşturulur, kültür zenginleştirilir ve yaygınlaştırılır” (Fichter, 2004, s. 182). Kentler farklı kültürleri bünyesinde barındırması nedeniyle heterojen bir yapıya sahiptir. Bu yapı içinde farklı kültürlere ait toplumlar birbirleri ile kültür alışverişi yaşamaktadır. Yaşanan bu etkileşimler sonucunda ise kültürlerde değişimler meydana gelmektedir. Nebi Özdemir’e göre âşık/ozan ne kentli ne de kentsiz yapabilmektedir. Âşık/ozan var olabilmek için geleneğe, yaşamını sürdürebilmek içinde moderniteye ve kente ihtiyaç duymaktadır. Bu kararsızlık âşıklık/ozanlık geleneğini güçsüzleştirmektedir (Özdemir, 2015, s.

330) ve âşıklarda/ozanlarda birtakım değişimlere yol açmaktadır. Âşıkların/ozanların kentte yöresel üsluplarının zayıflaması yaşanan değişime örnek verilebilir.

1. 1. Kültür

Alanda kültürün ne olduğuna dair birçok tanım bulunmaktadır. Kültürü oluşturan unsurların çeşitliliğine bakıldığında bu kavramın tek ya da kesin bir tanımının olmadığı söylenebilir. “Kültür, içgüdüsel ya da kalıtsal değil, her bireyin doğduktan sonra, yaşayarak kazandığı, öğrendiği bilgi, davranış ve alışkanlıklardır” (Güvenç, 2007, s. 55). Kültür kavramı, bireyin doğduktan sonra yaşadığı çevrenin ya da insan topluluğunun ele alınması ile açıklanır. Dahası kültür, toplumun tarihi süreç içinde sosyal yapısından hareketle yaşadığı çağda yerinin anlaşılmasını ve mevcut hayatının bir bütün olarak görülmesini sağlar (Tural, 1988, s. 52). Bu bağlamda kültür, anlam itibarıyla geniş kapsamlı bir kavramdır ve dinamik bir yapıya sahiptir denilebilir.

“Kültür, bir insan topluluğunun, doğal ve toplumsal çevresiyle etkileşim süreci içinde ürettiği maddi ve manevi öğelerin toplam bileşimine denir. Demek ki kültür, doğal ve toplumsal çevrenin türlü nesnelere ve bu çevre içindeki insanlar arası türlü etkileşimleri yönlendiren düşünceler, duygular, tutum ve davranışlar toplamıdır” (Ozankaya, 1992, s. 218). Özet olarak kültür, toplumun yaşayış tarzı ve biçimi olarak tanımlanabilir. Farklı yaşam şekillerine ait olan kültürel yapılar birbirleriyle etkileme, etkilenme ve etkileşme süreçleri yaşarlar. Kültür kavramından türeyen bu süreçler kültürleme, kültürlenme ve kültürleşme olarak adlandırılır.

“Kültürleme, toplumun kendi kültürünü üyelerine bazen sosyalizasyon bazen de eğitim yoluyla aktardığı bir süreçtir” (Arslan, 2011, s. 9). Âşıkların/ozanların birçoğu aile, akraba ya da çevresindeki model kişileri örnek alarak sanatına başlamışlardır. Âşıklar/ozanlar, bir yandan model aldığı kişiyi gözlemleyip davranışlarını taklit etmiş bir yandan da modelinden aldığı eğitim ile geleneği öğrenmişlerdir. Âşıklıkla başlanan bu süreç kültürlemeye örnek verilebilir.

“Kültürlenme, bireyin kendi kültür davranış örüntülerini farklı kültür ile harmanlanması ile oluşan bir süreçtir” (Çelikten, 2019, s. 15). Etkileşimin fazla olduğu kentlerde kültürlenme süreci yoğun bir şekilde yaşanır. Çünkü kırsaldan kente göçen birey ya da topluluklar sadece fiziksel bir hareket gerçekleştirmiş olmazlar. Tarihleri, kültürel estetik ve değer yargıları da yer değiştirmiş olur. Âşıklar/ozanlar da yöresel tarzlarıyla kentlere göç etmişlerdir. Bu bakımdan âşıklar/ozanlar yöresel tavırlarını kent ortamına göre harmanlayıp icralarını gerçekleştirmeye çalışmışlardır.

“Kültürleşme, toplumda hâkim olan kültürel yapının içine başka kültür unsurlarının alınmasıdır. Bu süreçte toplumda karışıklık yaşandığı gibi kültürel değerlerin unutulması da söz konusu olur” (Çelikten, 2019, s. 15). “Geçmiş köylü olan kentlilerin taşralılıktan yakınması kültürleşme sürecidir” (Güvenç, 2007, s. 88). Çünkü uzun süredir kentte yaşanmış olması, kırsal kültürün unutulmasına yol açmıştır.

1. 2. Göç

Göç, birey ya da toplumun bazı nedenlerden dolayı yerleşim yerinden başka bir yere gitme eylemi diyebiliriz. “Göç, insanın coğrafi hareketliliği; bu hareketliliğin yol açtığı nüfus dinamiğidir” (Emiroğlu & Aydın, 2009, s. 342). Tarih boyunca bireysel ya da gruplar hâlinde sürekli bir biçimde gerçekleştirilen göçlerin nedenlerini Kemal H. Karpat şu sözlerle ifade etmektedir: “Kırsal göçte ana ‘itici’ etken yoksulluk, düşük gelir, öğrenim ve sağlık hizmetlerinin olmayışı ve bunların meydana getirdiği her şeydir. Kentlerdeki ‘çekici’ etken istihdam ve yüksek gelir fırsatı ve öğrenim, sağlık ve diğer hizmetlerin mevcut olmasıdır” (Karpat, 2019, s. 39). Bu sebeplerden dolayı gerçekleşen göçler iki şekilde yaşanmaktadır. Bunlar iç ve dış göçlerdir. İç göç, bir ulusun sınırları içinde gerçekleştirilen devinimdir. Özellikle kırsal kesimden kentlere doğru yapılan bir hareketlenmedir. Sabri Çakır, ülkemizde sanayinin tarımsal faaliyetleri etkilemesi, 1945’ten sonra nüfus artışının hızlanması ve Anadolu’nun bu artışı barındırıp besleyecek güce sahip olmaması ve buna ek olarak feodalin kalıntısı olan ağalığın devam etmesi gibi nedenlerin toplumu 1950’lerden sonra iç göçe zorladığını ifade etmektedir (Çakır, 2011, s. 137). Dış göç, ülke sınırları dışına yaşanan göç hareketidir. İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa’nın ekonomiyi canlandırabilmesi ve kendini yeniden inşa edebilmesi için iş gücüne ihtiyaç duymuştur. İş gücünü karşılayacak güce sahip olmayan Avrupa, başka ülkelere işçi talebinde bulunmuştur. Bu durum özellikle Türkiye’yi de etkilemiş ve 1961 yılından itibaren Almanya’ya göç hareketi başlamıştır (Bahar, 2005, s. 275).

1. 3. Âşıklık/Ozanlık Geleneği

Âşıklık geleneğine bağlı olarak, sazlı, sazsız doğaçtan şiir söyleyen ve yazan halk sanatçısına âşık denir. Bu söyleme tarzına âşıklama, âşıkların icralarını yönlendiren ve şekillendiren kurallar bütününe ise âşıklık geleneği adı verilir (Artun, 2018, s. 1).

İslamiyetten sonraki dönemde yeni şartlara göre değişip gelişen ve Türklerin ilk edebî ürünlerinin devamı niteliğine sahip olan edebiyat, Tanzimat döneminden sonra Halk Edebiyatı olarak anılmaya başlanmıştır. Âşık Edebiyatı ise millî edebiyat geleneğinin bugün de izlerini taşıyan ve yaşatan Türk Halk Edebiyatının bir bölümüdür (Günay, 2018, s. 41).

Belli bir icra töresi ve kalıplaşmış geleneğe sahip olan Âşık Edebiyatı, tarihi süreç içinde güçlü temsilciler yetiştirmiş ve diğer edebiyat türlerini etkilemiştir. Halkın şiir anlayışına ve zevkine hitap eden bu edebiyat türü, 19. yüzyılda zirveye ulaşmış ve klasikleşmiştir. Bu bağlamda Âşık Edebiyatı, Türk Halk Edebiyatının en canlı ve yaygın bölümünü oluşturmaktadır (Artun, 2018, s. 1).

Âşıklık/ozanlık geleneğinin güçlü olduğu illerden biri de Sivas'tır. Sivas, ilk temsilcilerini 16. yüzyılda yetiştirmeye başlamış ve günümüze değin sekiz yüze yakın âşık/ozan var olmuştur. Şu anda Sivas'ta geçmişle gelecek arasında köprü kuran ve değişen koşullara göre zengin eserler sunan âşıklar/ozanlar bulunmaktadır (Çetin, 2011, s. 45). Sivas'ın hemen hemen her taşında toprağında âşıklık/ozanlık geleneğinin izleri yaşatılmaktadır. Elbeyi/İlbeyi, Emlek ve Çamşılı yörelerinde gelenek daha yoğun yaşanmıştır (Kaya, 2002, s. 11).

Divriği ilçesi, Sivas ilinin güney doğusunda yer alır. Doğusunda Erzincan ilçelerine, kuzeyde Zara ve İmranlı'ya, güneyde ise Malatya ilçelerine sınırı bulunmaktadır (Üçer & Pekşen, 2001, s. 23). Divriği konum itibari ile birçok bölgenin kesişme noktasıdır. Bu durum ise Divriği'nin sosyal ve kültürel anlamda çeşitliliğine ve zenginliğine yol açmıştır.

Divriği, halk kültürünün yaşandığı ve üretilen halk müziği eserleriyle Anadolu'nun gözde yerlerinden biridir. Özellikle âşıkların/ozanların yoğun olduğu Çamşılı Yöresi, yöre ağzıyla seslendirilen türküleriyle tanınmaktadır. Derya Temürtürkan, Çamşılı Yöresi ile ilgili şu sözleri aktarmaktadır: “Divriği ilçesinde ise âşıkların yoğunlaştığı neredeyse her evden bir âşığın çıktığı yer olarak Çamşılı Yöresi karşımıza çıkar. Yapılan alan çalışmasında Çamşılı Yöresine dâhil edilen köylerinin tamamının Alevi olup Türkmen asıllı olduğu görülmüştür. Yörede âşık sayısının fazla olmasında en başta gelen sebep; yüzyıllar boyu yapıla gelen Cem Ayinleri ve sazla yapılan muhabbet ortamlarıdır” (Temürtürkan, 2021, s. 140). Ayrıca Çamşılı yöresi dışında Divriği'nin diğer bölgelerinden de birçok âşık/ozan yetişmiştir. Âşıkların/ozanların birçoğu yaşamını yitirmiş olsa da yeni nesil onların izinden giderek Divriği halk kültürünü ve ürünlerini yaşatmaya çalışmaktadır.

Divriği ekonomisini genellikle tarım ve hayvancılık oluşturmaktadır. Buna ek olarak bölge, maden yatağı bakımından zengin olması dolayısıyla şirketlerde insanlara iş imkânı sağlamaktadır. Fakat yaşanan göç hareketleri sonucunda tarım ve hayvancılık azalmaktadır (Üçer & Pekşen, 2001, s. 24). Göçlerin bölgeyi ekonomik olarak etkilediği söylenebilir. Bu durumdan birçok insan gibi âşık ve ozanlar da etkilenmiş olabilir. Bu bağlamda Divriğili âşık ve ozanlarda göçün yarattığı etkiyi araştırmak, araştırmanın önemini oluşturmaktadır.

2. YÖNTEM

Çalışma, nitel ve betimsel bir araştırmadır. Nitel araştırma, durum çalışmaları, anlatı araştırmaları ve alan araştırması betimleme, katılımcı gözlem ve deneyimleme esaslarına dayanır (Karahasanoğlu & Yavuz, 2018, s. 10). Betimsel araştırma ele alınan bir olayı ya da durumu var olduğu gibi araştırmayı hedefler. Bu araştırma, olaylar ve durumlar karşısında ayrıntılı bir bilgi edinmeyi amaçlar ve durumun “ne” olduğunu geçmiş ile bağ kurarak betimlemeye çalışır (Karakaya, 2014, s.59). Bu model doğrultusunda, göçün Divriğili âşıklar/ozanlar üzerinde yarattığı değişimlerin nedenleri ve sonuçları ayrıntılı bir şekilde ele alınarak yaşanan değişimler aktarılmaya çalışılmıştır.

Araştırma da görüşme tekniği uygulanmıştır. “Görüşme, soru-yanıtı dayalı veri toplama biçimlerinden biridir” (Özer, 2002, s. 35). Görüşmede, yapılandırılmış görüşme yaklaşımı kullanılmıştır. Yapılandırılmış görüşmede, görüşmenin tüm aşamaları önceden planlanır ve görüşme sürecinde bu plana uyum sağlanır. Görüşme sorularının önceden hazırlanmasından dolayı, görüşme esnasında, görüşmecinin verdiği bazı beklenmeyen cevaplar ya da açıklamalar görüşmenin seyrini değiştirmez (Cemaloğlu, 2014, s. 151).

2. 1. Araştırmanın Amacı

Kentler, her toplum ya da bireyin yaşama biçimini şekillendirdiği gibi âşıklık/ozanlık geleneğini de değişip dönüştürmektedir. Bu bağlamda kentte yaşamını sürdüren Divriğili âşıkların/ozanların, sanatlarında gerçekleşen değişimleri ortaya koymak araştırmanın amacını oluşturmaktadır. Bu amaç doğrultusunda araştırmanın problem cümlesi şöyledir: Göçün, Divriğili âşıklara/ozanlara etkileri nelerdir?

Araştırmanın alt problemleri şu şekildedir:

Birinci alt problem: Divriğili âşıkların/ozanların göç etme nedenleri nelerdir?

İkinci alt problem: Kent yaşamının Divriğili âşıklara/ozanlara etkisi nelerdir?

Üçüncü alt problem: Âşıklık/Ozanlık geleneğinde yaşanan değişimler nelerdir?

2. 2. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma Divriği yöresi âşıklık/ozanlık geleneğini temsil eden ve görüşme yapmayı kabul eden beş âşık/ozan ile sınırlandırılmıştır.

2. 3. Varsayımlar

Araştırmada, görüşme yapılan Divriğili âşıkların/ozanların, problem ve alt problemler doğrultusunda hazırlanan görüşme sorularına tarafsız ve doğru cevaplar verdiği varsayılmaktadır.

2. 4. Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu Divriği yöresini temsil eden ve yöresinden göç etmiş beş âşık/ozan oluşturmaktadır. Araştırmanın çalışma grubu belirlenirken amaçsal örneklemenin stratejisi olan benzeşik örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu örnekleme yöntemi, araştırmanın problemi ve amacına bağlı olarak benzeşik bir alt grubun seçilip çalışmanın bu grupta yapılmasını hedefler (Büyüköztürk vd., 2014, s. 91).

2. 5. Verilerin Toplanması ve Analizi

Divriğili âşıklar/ozanlar ile gerçekleştirilen görüşmeler Covid-19 salgınından dolayı Whatsapp üzerinden sağlanmıştır. Görüşme esnasında yapılan konuşmalar görüntü ve ses kaydına alınmıştır.

Yöneltilen sorular çerçevesinde elde edilen veriler betimsel analiz yöntemi kullanılarak bulgulara dönüştürülmüştür. Görüşme kişilerinin sorulara verdiği yanıtların yorumlanmasıyla araştırma konusuna ilişkin sonuçlar aktarılmaya çalışılmıştır.

Görüşme kişileri, görüşme tarihi ve saati aşağıda belirtilmiştir.

K-1) 24 Şubat 2021 saat:17.00

K-2) 21 Mart 2021 saat:13.00

K-3) 20 Şubat 2021 saat: 17.30

K-4) 18 Şubat 2021 saat: 20.00

K-5) 07 Şubat 2021 saat: 18.30

2.6. Etik Kurul Onayı

Bu araştırmanın kavramsal çerçevesinin hazırlanması, verilerin toplanması, verilerin analizi ve yorumlanması aşamalarının tamamında etik kurallara uygun hareket edilmiştir. Karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde ANKAD Dergisi Yayın Kurulunun hiçbir sorumluluğu bulunmamaktadır. Tüm sorumluluk yazarlara aittir. Bu çalışmanın ANKAD Dergisi dışında herhangi bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiş olduğunu taahhüt ederim. Yapılan bu

çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Araştırma için Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Sosyal ve Beşeri Bilimler Kurulunun 21.01.2021 tarih ve 01 sayılı toplantısında 08 numaralı kararı ile etik kurul izni alınmıştır.

3. BULGULAR ve YORUM

3. 1. Divriğili âşıkların/ozanların göç etme nedenleri nelerdir? Alt problemi doğrultusunda katılımcılara aşağıdaki soru yöneltilmiştir.

Neden kendi yöreniz (Sivas, Divriği) dışına göç etmeyi tercih ettiniz?

K-1) Memleketten kopup gelmemiz imkânsızlıklardandır. Benim köyüm Hıdırlık mezrasıdır. Üç dört tane evin olduğu bir mezradır. Daha bugün olmuş, babamın dedemin mezarına gitsem aşağı arabayla inerek geri çıkar mıyız endişesi yaşıyoruz. Arabayı yukarı yazıda bırakıp yürüyerek gidip geliyoruz. Daha köy yerine araba inmiyor. İnse bile yağmur yağsa orada kalırız. Diyeceğim şu ki imkânsızlıklardan geldik zaten buralara.

K-2) Babam rahmetli olduktan sonra yaşam kaygısı, geçim kaygısı oluştu. Gurbette mutlaka bir yakınınız oluyor. Bizim de eniştemiz vardı. Hem de halamın oğluydu. Sebep oldular. Ankara’ya gelmiş bulunduk. Yani ekmek için, iyi şartlarda yaşam için biraz da okumak için buraya geldik. Ağabeyim sanat okulunu bitirmişti. Onun üniversitede okuması için gelelim dedik. 83 yılında taşındık ve Ankara’ya geldik.

K-3) Divriği’de liseye kadar gidebiliyorduk. Sınavlara girmemiz için dersanelere gitmemiz gerekiyordu. Benim müzikle ilgili kurslara gitmem gerekiyordu. Kardeşlerimin bir tanesi futbol oynuyordu. Onun için iyi ortamlar gerekiyordu.

K-4) Bugün bana kalsa köyümden ayrılmazdım. Emekli oldum. Yazları köye gidip geliyorum. Babam yazmış, “Asri gurbet harap etmiş köyümü.” Asri... Yani teknolojik gurbet bizi büyük şehirlere getirmiş. Yokluk getirmiş. Ekecek tarlası, bakacak malı davarı kalmamış. Bundan dolayı göç etmek zorunda kalmış. Aileler büyük olup tarla da çok küçük ve paylaşma durumu olmayınca, bir evde on beş yirmi kişi kalınca, mecburen pek çok kişi gurbete çıkmak zorunda kalmış. Benim ise annem ve akrabalarım burada, onları bırakıp gitmiyorum. Sivas/Divriği Mursal’dan Ankara’ya ya da İstanbul’a gidip gelmem çok zor. Mecburen merkezde kalıyoruz. Çünkü iş olanaklarımız daha çok ve burada gelir elde ediyoruz. Mesela burada gecemiz olduğu

zaman rahatça gidip paramızı kazanıp gelebiliyoruz. Köyde böyle bir imkânımız yok. Lanet olsun, işte ekmek davası diyorlar ya ondan. Benim kendime yetecek durumum olsa köyde yaşamayı tercih ederim. Biz köy sevdalısıyız.

K-5) 90'lı yıllarda köyden kente ciddi bir göç dönemi vardı. Bu dönemde babam Ankara'ya yerleşmiş. Bizim tercihimiz değil, tamamen o dönem köyden kente göçle alakalı bir durum.

Yorum: Divriğili âşıkların/ozanların kente göç etmesini sağlayan birçok neden vardır. Köylerin dağlık olması, eğitimde belirli bir kademeye kadar gelinmesi ve iktisadi güçlükler kente göçün nedenleri arasındadır. Bu durumlara ek olarak kentte yaşayan akrabalarının kente daveti de onlar için cazip bir durum oluşturmuş ve göç etmişlerdir.

3. 2. Kent yaşamının Divriğili âşıklara/ozanlara etkisi nelerdir? Alt problemi doğrultusunda katılımcılara aşağıdaki soru yöneltilmiştir.

Kentin müzik yaşamı ile ilginiz ve etkileşimleriniz nelerdir?

K-1) Ankara'ya geldiğimde kendimi ozanlar içinde bulunca ben de biraz gençtim, sesim tok, Feyzullah ÇINAR ağzı okuyorum. Beni sevdiler, o zamanlar Ozanlar Vakfı vardı. Vakfın başkanı olunca siyasetçilerle tanıştım: O zamanın bakanları, parti başkanları vs. Mesela Neşet ERTAŞ'ı, Atatürk Spor Salonuna getirdim. İlk Melih GÖKÇEK getirdi. İkincisine de ben getirdim. Neşet ERTAŞ'la biz üç gün üç gece Söğütözü'nde, Gazipark Otelinde sabahlara kadar sohbet ettik. Mahzuni Şerif'le tanışma imkânım ve ortamlarım oldu. Sefil Selimi'den, Hüdayi'ye kadar herkesle haşır neşir oldum. Hepsinden bir şeyler öğrendim. Ankara'daki sanatçılarla görüştim. Mesela Musa Hoca ile. Sonradan MESAM'a üye olduk. MESAM'a yirmi seneyi geçkin üyeyim. Genel kurullarda oradakilerle sohbet ederiz dostluğumuz olur. Hepsiyile tanışıyorum. Kentte işin içine girmiş olduk.

K-2) Kent daha çok kültürle alakalıdır. Çok güzel ve büyük bir etkileşim var. Çünkü kentte çok fazla insan yaşamaktadır. Anadolu, Ankara diyorum ben. Sanki Anadolu'nun bütün değerlerini almışlar Ankara'ya koymuşlar. Biz de beslendiğimiz âşıklar, ozanlar, yazarlar; doktoru, savcısı, akademik camiadaki insanların içinde olmaktan mutluyuz ve onlardan çok besleniyoruz. Onlarla çok muhabbet ediyorum, onlardan alıyorum sonra da onu türkülerime yansıtmaya çalışıyorum.

K-3) İmkânları olan bir yerde Ankara'da yaşıyorum. Çankaya Belediyesi Kültür Müdürlüğünde çalıştığım için birçok sanatçı ile tanışma fırsatını elde ettim. Dünya starlarını, klasik müzikten tut birçok konseri izleme şansım oldu. Bu anlamda da kentin müzikal hayatıma büyük bir etkisi

de oldu. Ben gelenekten gelen sesleri yorumlarken Fikret OTYAM ile tanıştım. Feyzullah ÇINAR'ın yakın dostu olduğu için aileme de bir yakınlığı vardı. O kentin bilge bir adamıydı. Benim taşıdığım seslerin Anadolu'dan gelen ezgiler olduğunu hissetti. Bu ezgileri doğru ve iyi aktarıyorsun derdi ve bu anlamda bana el verdi. OTYAM, benim müzik hayatımda dönüm noktası oldu. Kendisi halkın hikâye anlatıcısı, ressamı ve gazetecisi bir bilgedir. Ben bu bilge ile karşılaştım kendi geldiğim coğrafyadaki ailemin değerini, kıymetini ve Divriği'de sesiyle saziyle büyüdüğümüz ustaları bir kez daha anlamaya çalıştım. Bu anlamda da müzikal yolculuğum geriye doğru OTYAM'ın benimle buluşmasından sonra oldu. Bu kültürün bu kadar büyük bir değer taşıdığını ve bu değeri benim de saygıyla ve onurla taşımam gerektiğini o zaman daha çok fark ettim. Fazıl SAY'la tanıştım. Fazıl SAY'ın babası Ahmet SAY, Fikret OTYAM'ın çok yakın arkadaşı olduğu için bütün muhabbet ortamlarında türküler söyledim onları dinledim. Onların müzik bilgilerinden ve halka dair olan bilgilerinden çok şey öğrendim. Ahmet SAY'dan da çok etkilendim. Bana özellikle geleneğin şarkıcısı derdi. Bu yolu bozmamam için birçok öğüt vermiştir. Nasıl durmam gerektiğini, nasıl yol almam gerektiğini anlatan, popüler kültürün peşine düşüp sakın ola kendini kaybetme bu kültür geçicidir, ama kalan halkın kültürüdür diyen de Ahmet SAY'dır bana. Bu ilişkiler içinde ekranlara çıkmak, daha farklı kişilerle tanışmak, bu tanışma zamanı içerisinde yaptığım çalışmalardan sonra Cem ADRIAN'la buluştum. Bana çok soruldu siz gelenek kültüründen Cem ADRIAN ise popüler kültürden geliyor diye. Ben şöyle düşünüyorum yolu sevgiden geçen bu yolda buluşur, yani türkülerde buluşur.

K-4) Kentte müziğe ulaşma imkânlarımız çok daha fazladır. Çünkü sanatçı dostlarımız buradalar, onlarla iletişim halindeyiz. İş bulma imkânlarımız daha kolay. Küçük kasabada seni dinleyecek türkü evleri, mekânlar çok az. Kentin bize vermiş olduğu imkânları kullanmaya çalışıyoruz. Ulaşım olsun, gelir anlamında olsun, çevre anlamında olsun, sanatçı dostlarımızla istişare anlamında olsun kentin bize faydaları var ve bizler de burada yaşamak zorunda kalıyoruz.

K-5) Ankara bu anlamda çok değerli bir şehirdir. Halk müziği ya da âşıklık geleneği içinde bu işin bence beynidir. Ankara, geleneğin gelişmesinde çok önemli bir şehirdir. Ankara türkülerin merkezde birleştiği bir şehirdir. Örneğin Kırşehir, Çankırı, Çorum, Sivas, Yozgat ve doğudan pek çok ilin kesişme noktasıdır. İcralarımıza Ankara/Sakarya Caddesinde barlarda başladığımızda gelen dinleyici kesimi bir şehir ya da kültürden olan insanlar değildi. Birçok kültürde insanların olması, bize gelen istekler, bizleri geliştirdi. Önceleri Neşet ERTAŞ'tan, "Yolcu" türküsünü biliyor musun, denildiğinde, ben Sivaslıyım, yolcu türküsünü nereden

bileyim, Ozan Rehberi'den, Ali Kızıltuğ'dan ya da Hasan Erdoğan'dan bir türkü iste okuyum durumu vardı. Kültürün içinde devamlılığı sağlamak ve dinleyicilere kendimizi dinletmek için farklı yörelere ait eserleri de öğrenmemiz gerektiğinin farkına vardık. Farklı kültürlerin Ankara merkezli toplanması bizim de bu sektörde icralarımız da değişikliklere yol açtı.

Yorum: Divriğili âşıkların/ozanların müziği kentte daha da şekillenmiştir. Ekonomik imkânlar, farklı kültürler ile etkileşim, alanında yetkin insanlarla olan iletişimleri, onların müziklerini ya da çalışmalarını etkilediğini söyleyebiliriz.

3. 3. Âşıklık/Ozanlık geleneğinde yaşanan değişimler nelerdir? Alt problemi doğrultusunda görüşme yapılan katılımcılara aşağıdaki soru yöneltmiştir.

Günümüz âşıklarını/ozanlarını nasıl nitelendirirsiniz?

K-1) Diyelim ki ben, Sivas-Divriğiliyim. İşte Çamşılıyım ya da Samancıdere tarafı ya da Mursallışuralı buralı... Örneğin bir Höbek ağzı var heybe demiyor habe diyor. Mesela, habeyi getir. Höbek'in ağzı güneşe benzemez. Köyden köye ağız, şive değişiyor. Eşkelilerin şivesi farklıdır. Şimdi Anadolu'daki ozanlara adsız kahraman diyorum ben. Höbekli bir ozanın yazdığı bir şiiri gördüğümde bu kişiye ben "Höbekli" diyebilirim. Ama yirmi otuz senedir Ankara'da yaşayan kişinin, Ankara'daki insanlarla, yetmiş iki milletle haşır neşir olan insanın şivesi değişmiş. Artık burada yaşayan Eşkeli birinin, Eşkeli olduğunu artık bilemiyorum. Şimdi kent ozanı ne demek? Kent dilini kullanan durumuna geldi. Öbür türlü Afyon'daki Afyon şivesini kullanıyordu, Erzincan'daki Erzincan şivesini kullanıyordu, Kars'taki Kars şivesini kullanıyordu. O zamanlar akademisyenler bir şiire baktıklarında şivesine göre yöresini buluyorlardı. Ama kent ozanları öyle değil. Çorumlu da aynı ağzı kullanıyor ben de aynı ağzı kullanıyorum. Örneğin ben şiirde "geliyorum" kullanıyorum hâlbuki bizim oralarda "geliyim" söylenir. Bizim orada eskiden, "Nereden geliyorsun?" denmezdi, "Nerden geliyin?" derlerdi. Mesela bizim o yörenin bir türküsü var, ona da Malatya sahip çıktı: "Kapının önünde önlük dikiyi." Yozgatlı bir arkadaşım var, "Kapının önünde önlük dikiyor." diyor. Zaten sen türkünün canına okudun, türküyü mundar ettin, dedim. Neden, dedi? Ben de "Kapının önünde önlük dikiyi/yürüdükçe ince belin büküyü." Söylenir, dedim. Dikiyor, büküyor şeklinde söylemekle türküyü size çevirdin, bunun bir anlamı kalmadı, dedim. Bundan dolayı kırsalda yaşayan ozanla kentlere gelen ve uzun süre yaşayan şairlerin ozanların dili değişti. Veyahut ben Ankara'ya geldim, benim çocuğum burada doğdu ve büyüdü. Şiir yazacak ama hangi dili yazacak? İşte bu, Ankara'daki konuşulan dili yazacak. Artık onun benim yöremle ve köyümle hiçbir alakası kalmayacak.

K-2) Şehir ve köy yaşantısı ayrıdır. Burada sözlerinde değişimler olabilir. Çünkü şehirdeki insanların yaşamı farklı, oradaki coğrafya farklı, köydeki daha farklıdır. Zaten ozan da çağa ayak uydurandır. Biraz değişimler olsa bile sözler farklı olabilir ama yine özünde o insanın derdini, kederini, tasasını ve mücadelesini anlatır.

K-3) Şimdi ben baktığımda âşık bulamıyorum. Gerçekten dizinin dibinde aşığı dinlemek istiyorum. İyi olanlar tabii ki var. Gönül gözü açık, inancı hala sonsuz olan birini bulmayı çok isterim. Kent ozanı olarak duyguyu taşıyan insanlar var. Buna en yakın Erdal ERZİNCAN'ı görüyorum. Elinde tuttuğu bağlamasına inançla bağlıdır. Bunu yaymak ve anlatabilmek için çaba sarf ediyor. Âşıklık geleneğine de inanıyor. Ben onun nota ya da hocalık bilgisini anlatmaya çalışmıyorum. Onun dışında bu kültürü inanarak taşıyor. Onun gibiler tabii ki çıkacak. Dediğim gibi birebir yolu incitmeden, eğilip bükülmeden, doğru yoldan ayrılmadan benim tek örneklendirebileceğim kişi Erdal ERZİNCAN'dır. Yani kendi ailemde gördüğüm ve ozanlarda hissettiğim duyguyu Erdal ERZİNCAN çalıp söylediğinde kentin ozanı o olarak hissediyorum.

K-4) Âşıklık geleneği artık icracı bir âşıklığa dönüşmeye başladı. Usta malı satan âşıklar çoğaldı. Ben kendimi âşık görmüyorum. Çünkü usta malı seslendirip satış yapıyorum. Babamın türkülerini okuyorum. Ben de eserler yazıyorum ama ne kadar yazabilirim ki? Onlar korkunç bir şekilde Allah vergisi olan insanlar. En güzel tabirle günümüz âşık ya da ozanları için icracı diyebiliriz.

K-5) Geçmişte ozanlarda gerekçe çoktu. Özellikle köyden kente göçün olması ile çile çekilmesi, gurbeti, sılayı, aşkı ve sevgiyi konu edinmelerinde önemli bir paya sahip. Günümüzde kişilerde böyle bir gerekçe yok. Aslında yeni nesil işleyici bir âşıklamadır. Yeniler, eskinin üzerine ekleme; notalarla işleme yapıyor. İşleme âşıklığı gibi geliyor bana.

Yorum: Divriğili âşıklar/ozanlar, günümüzün âşık ve ozanlarına yönelik farklı görüşler ifade etmektedirler. K4 ve K5'e göre, günümüzde eskiye nazaran üreten âşık ve ozanın olmadığı görüşü hâkim iken, diğer katılımcılar, kent koşullarıyla geleneği temsil eden âşık ve ozana, kent sıfatını eklemektedirler.

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Divriğili âşıkların/ozanların, Divriği'de yaşanan iktisadi güçlükler ve eğitimin yetersiz olmasından kaynaklı Ankara'ya göç ettikleri söylenebilir. Bu imkânsızlıkların yanında Ankara'ya göç etme sebeplerinde çevre faktörü de etkin rol oynamaktadır. Akraba ya da yakın çevrenin Ankara'da yaşamaları ve teşvikleri göçü daha da cazip hâle getirmiştir. Divriğili

gelenek temsilcilerinin göç nedenleri, İzmir'e göç eden Karşlı âşıklarla benzerlik göstermektedir. Pınar Dönmez Fedakâr ve Mustafa Gültekin, İzmir'e göç eden Karşlı âşıkların ekonomik ve siyasal problemlerden dolayı göç ettiklerini söylemektedir. Bununla birlikte, Karşlı âşıkların göç etmelerinde İzmir'de yaşayan hemşehrilerin önemli bir payı vardır (2011, s. 63).

Ankara, Divriğili âşıklara/ozanlara göre kültürlerin beşiğidir. Çeşitli kültürlerin bir arada yaşadığı heterojen bir yapıdır. Ankara'nın bu özelliği onların icralarında değişikliklere yol açmıştır. Çünkü sahne aldıkları mekânlara farklı kültüre mensup dinleyici kitleleri gelmektedir. Dinleyici kitlelerine hitap etmenin yolu ise birçok yöre eserine hâkim olmayı gerektirmektedir. Bu bilince varan Divriğili âşıklar/ozanlar icralarında değişikliklere yönelmişlerdir. Dahası dinleyici kitlenin artırılması için popüler kültürle de etkileşimde bulunulmuş ve bu doğrultuda çalışmalar gerçekleştirilmiştir.

Divriğili âşıklar/ozanlar kentte birçok ozan, akademisyen ve ünlü isimlerle diyalog hâlinde olmuşlar ve alanında yetkin bu kişilerle gerçekleştirilen muhabbetlerde geleneğe dair çok şey öğrenmişlerdir. Karşlı âşıklardan Âşık Bahattin Yıldızoğlu ve Âşık Arif Tellioglu, birçok üniversite ile bağlantı hâlinde olduğunu ve geleneğin tanıtılması için sanatsal faaliyetler yaptıklarını ifade etmektedirler (İlgar & Polat, 2020, s. 103).

Kente göç eden birey ya da toplum kültürel değerlerini beraberinde götürür. Fakat uzun yıllar kent ortamında yaşamın sürdürülmesinin kültürel değerlerin uygulanış biçiminde azalmalara hatta yok oluşa neden olduğu söylenebilir. Âşıklar/ozanlar, uzun yıllar kentte yaşamaları sonucunda yöresel şivelerinde değişimler olmuş ve kent dilini kullanmaya başlamışlardır. Söz gelimi Divriği yöresinin geliyi/gidiyi/ediyi gibi söyleyiş tarzı, geliyor/gidiyor/ediyor gibi kent diline dönüşmüş ve eserler bu şekilde yazılmaya başlanmıştır. Bu bakımdan kent dili ile eserlerini yazan ve okuyan âşık ve ozanlarda, kent âşıklığına/ozanlığına dönüşen bir durum söz konusu olmuştur. Bu değişim ya da dönüşümün dışında, âşıklık/ozanlık geleneğinin günümüzde etkinliğini yitirmeye başladığı görülmektedir. Bunun nedeninin ise geleneksel anlayıştan uzaklaşılması ve birçok kentli âşığın/ozanın, usta malı eserlerini seslendirmekten öteye gidememesinden kaynaklı olduğu söylenebilir. Bu değişimlere ek olarak teknolojinin gelişmesi ile birlikte elektronik kültür ortamlarına uyum sağlayan âşıklara/ozanlara, “medyatik âşık” ve “stüdyo tipi âşık” gibi nitelermeler karşımıza çıkmaktadır (Özdemir, 2015, s. 349; Taşlıova, 2014, s. 79). Bu bağlamda, âşıkların/ozanların zaman ve mekâna bağlı olarak bazı değişimler yaşadığını söyleyebiliriz.

Âşıklar/Ozanlar, tarih boyunca Türk kültürünü canlı tutmuşlar ve hâlen kültürü derinlemesine yaşatmaya devam ettirmektedir. Bu kadar önemli bir görevi üstlenen âşık ve ozanlara, Kültür Bakanlığı tarafından maddi olanaklar sağlanabilir.

Konservatuvarlar, güzel sanatlar fakültelerinin müzik bölümleri, müzik eğitimi ana bilim dalları programlarında ve enstitülerin ilgili programlarında âşıklık/ozanlık geleneği üzerine çalışmalar ve bilimsel araştırmalar yürütülebilir.

Üniversitelerin müzik bölümlerinde âşıklık/ozanlık geleneği ile ilgili dersler açılabilir ve bu bölümlerde geleneğin usta öğreticileri eğitimler vererek geleneğe ilgi duyan yeni icracılara yol gösterici olabilir.

KAYNAKÇA

- Arslan, A. (2011). Medyanın birey, toplum ve kültür üzerine etkileri. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(1), 1-12.
- Artun, E. (2018). *Âşıklık geleneği ve âşık edebiyatı*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Bahar, H. İ. (2005). *Sosyoloji*. Ankara: Siyasal Yayınevi.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri*, Ankara: Pegem Akademi.
- Cemaloğlu, N. (2014). Veri toplama teknikleri: nicel-nitel. A. Tanrıöğen (Ed.) *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* içinde (ss. 131-164). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Çakır, S. (2011). Geleneksel Türk kültüründe göç ve toplumsal değişme. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (24), 129-142.
- Çelikten, H. (2019). *Âşıklık geleneği ve kültür değişimleri*. (Yayınlanmış Doktora Tezi), Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- Çetin, A.Y. (2011). Âşık tarzı şiir geleneği ve günümüze yansıyan unsurları-Sivas örneği. M.Ö. Oğuz ve S. Gürçayır (Ed.) *Somut Olmayan Kültürel Miras Yaşayan Âşık Sanatı içinde* (ss.43-58). Ankara: Grafiker Yayıncılık.
- Emiroğlu, K. & Aydın, S. (2009). *Antropoloji sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Fedakar, P.D. & Gültekin, M. (2011). Kente göç eden âşıklar ve kent ortamında âşık olmak. M.Ö. Oğuz ve S. Gürçayır (Ed.) *Somut Olmayan Kültürel Miras Yaşayan Âşık Sanatı içinde* (ss.59-70). Ankara: Grafiker Yayıncılık.
- Fichter, J. (2004). *Sosyoloji nedir*. (çev. N. Çelebi). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Günay, U. (2018). *Âşık tarzı şiir geleneği ve rüya motifi*. Ankara: Akçağ Yayıncılık.
- Güvenç, B. (2007). *Kültürün abc'si*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Karahasanoğlu, S. & Yavuz, E.D. (2018). *Müzikte araştırma yöntemleri*. İstanbul: Berceste Yayınevi.

- Karakaya, İ. (2014). Bilimsel araştırma yöntemleri. A. Tanrıöğen (Ed.) *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* içinde (ss. 55-84). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Karpat, H.K. (2019). *Türkiye’de toplumsal dönüşüm*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kaya, D. (2002). *Çamşık ozanları*. Ankara: Çamşık Hüseyin Abdal Derneği Yayınları.
- Kongar, E. (2018). *Toplumsal değişme kuramları ve Türkiye gerçeği*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ozankaya, Ö. (1992). Ulusal toplumun ve ulusal kültürün kurucu öğeleri. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 3(10), 213-225.
- Özdemir, N. (2015). *Medya kültür ve edebiyat*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Özkalp, E. (2016). *Sosyolojiye giriş*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Taşlıova, M.M. (2014). Stüdyoya taşınan âşıklık veya ‘stüdyo tipi’ âşıklığa doğru sözlü <doğal> ve dijital <elektronik> icra yapıları üzerine mukayese, *Türkbilig*, 27, 79-104.
- Temürtürkan, D. (2021). Çamşılı yöresi âşıklık geleneği içinde kadın âşık: Âşık Hatice Mihrap. *Yegâh Mûsikî Dergisi*, 4(1), 138-152.
- Tural, S.K. (1988). *Kültürel kimlik üzerine düşünceler*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Üçer, M. & Pekşen, F. (2001). *Divriği’de mutfak kültürü*. Sivas: Sivas Hizmet Vakfı Yayınları

Ek

Görüşme Soruları

- 1) Neden kendi yöreniz (Sivas, Divriği) dışına göç etmeyi tercih ettiniz?
- 2) Kentin müzik yaşamı ile ilginiz ve etkileşimleriniz nelerdir?
- 3) Günümüz âşıklarını/ozanlarını nasıl nitelendirirsiniz?

EXTENDED ABSTRACT

The Migration Phenomenon of Minstrels From Divriği

Introduction:

The individual is born into a social structure and tries to live with the norms of that society. The individual who learns the cultural values of this social structure, first transforms the values into behavior and then plays an active role in transferring them to future generations. The role of the minstrels/poets is very important in this process of development and movement of culture. The poets tried to pass down the culture they had acquired with the master- apprentice education system to future generations by adapting it to the conditions of the age. The cultural values of a society cannot be passed down to future generations without any change, because culture is reinterpreted and transferred to future generations in line with the innovations brought by the period. This situation leads to differentiation in the cultural practices of the individual or society (Özkalp, 2016, p. 307). In this respect, culture has a dynamic character, rather than a static one. The expression of culture as oral culture before the invention of the printing press, as written culture after the invention of the printing press, and as electronic culture with the development of technological devices and the Internet, shows that it has a dynamic structure. The minstrels/poets, on the other hand, have been able to transfer the tradition to the present day, despite these cultural changes. Migration is the movement of an individual or a society from one place of residence to another for various reasons. Especially the development of industry around cities and some problems in rural areas forced individuals to migrate. Kemal H. KARPAT describes the reasons for migration as “push” and “pull” factors. The pushing factors are rural poverty, low income, lack of education and health services. The pulling factors are that the cities are developed in terms of education and health services, offering plenty of job opportunities along with a chance to get higher income (2019, p. 39). The individual or society that settled in the city did not just undertake a physical migration. Along with them; their cultures, traditions, and customs have also migrated. This situation has led to the formation of different cultural structures in cities. Cultural structures that exist together interacted with each other during the process and this interaction eventually led way to the cultural changes. The minstrelsy/bardship is a deep-rooted tradition of Turkish culture. These artists who sing improvised songs by playing the saz have made it their mission to transfer the culture from generation to generation. In many parts of Turkey, the minstrelsy/bardship tradition tries to maintain its vitality. Divriği district of Sivas is one of the important regions where the

minstrelsy/bardship tradition is kept alive. Especially Çamşılı region greatly contributes to the cultural climate of Divriği. Çamşılı where the minstrels/poets are most dense is the region known for its local dialect and unmetred folk songs. Derya TEMÜRTÜRKAN quotes the following words about Çamşılı region: “In Divriği district, Çamşılı region emerges as a place very abundant in poet population; even to the point where almost every house produces a minstrel”. In a field study, it is seen that all of the villages included in the Çamşılı region were Alevis and were of Turkmen origin. The main reasons for the high number of minstrels in the region are Cem Rites that have been held for centuries and conversation environments with saz (2021, p. 140). In this respect, Divriği is a region worth investigating for the minstrelsy/bardship tradition. In addition to this situation, it has a special importance in terms of keeping the tradition alive and getting information about its current situation. The economy of Divriği is generally based on agriculture and animal husbandry. The fact that it is rich in mineral deposits provides job opportunities for the local population. However, due to the migrations, agriculture and animal husbandry have decreased compared to the past (Üçer & Pekşan, 2001, p. 24). Minstrels/poets also got involved in this migration. In this sense, the effects of migration on the minstrels/poets of Divriği and the changes experienced after migration constitute the purpose of the research.

Materials and Methods:

The study is a qualitative and descriptive research on the migration of the minstrels/poets of Divriği. The effects of migration on the minstrels/poets of Divriği have been tried to be discussed in detail. The research was limited to five minstrels/poets who represent the minstrelsy tradition of the Divriği region and the interviews has conducted with these people. The interview process with the minstrels/poets of Divriği was conducted using the structured interview technique. Three pre-prepared questions on the subject of migration were directed to the minstrels/poets and it is assumed that correct and impartial answers were given to these questions. These three questions are as follows:

Why did you choose to migrate out of your own region (Sivas/Divriği)?

What are your interests and interactions with the musical life of the city?

How would you characterize today’s minstrels/poets?

The interviews were held on Whatsapp due to the COVID-19 outbreak. The interviews were held with P1 on 24 February 2021, with P2 on 21 March 2021, with P3 on 20 February 2021, with P4 on 18 February 2021 and with P5 on 7 February 2021. The conversations during the

interviews were audio and video recorded. Then, the conversations were deciphered and turned into findings.

Findings:

In line with the sub-problem “What are the reasons for the migration of the minstrels/poets of Divriği?”, the following question was asked to participants:

Why did you choose to migrate out of your own region (Sivas/Divriği)?

P1: We left our hometown because of the impossible living conditions. My village is the hamlet of Hıdırlık. It is a hamlet with three or four houses. Even today, whenever I try to visit my father’s and grandfather’s graves; I am deeply worried about whether we can make it back or not if we went down with the car. We left the car above and go on foot. Cars do not come to the village. Even if it comes, we get stuck there if it rains. What I mean is that we came here because of the difficulties.

P2: After my father died, I was worried about our life and livelihood. Almost everyone has a relative afield, and I had a brother-in-law; he was also my aunt’s son. So because he was here, we migrated to Ankara. We have arrived in Ankara. So we came here for money, for living in good conditions and education. My brother had finished art school. We decided to settle so he can study at the university. We moved in 1983 and came to Ankara.

P3: We could only study until high school in Divriği. We had to go to the preparatory schools to take the exams. I had to take music courses. One of my brothers was playing football and he needed better conditions for his game too.

P4: It is very difficult for me to go to Ankara or İstanbul from Sivas/Divriği Mursal. We have to stay in the city center because we have more job opportunities and we have an income here. For example, when we have a night here, we can easily go and earn money and come back. We do not have such an opportunity in village. Dammit! All this fighting for some bread and butter, I’m telling.

P5: In the 90’s, there was a serious migration period from the village to the city. During this period, my father settled in Ankara. It was not our choice, it was a situation related to the migration from the village to the city at that time.

Commentary: There are many reasons that cause the minstrels/poets of Divriği to migrate to the city. Villages being in highland, having only a certain level of education, and economic difficulties are some reasons for migration to the city. In addition to these, the relatives who

were living in the cities invited them and for most villagers, this was a good idea and they gradually migrated to the cities.

In line with the sub-problem “What is the effect of city life on the minstrels/poets of Divriği?”, the following question was asked to the participants:

What are your interests and interactions with musical life of the city?

P1: I was a little young when I arrived in Ankara and found myself among the poets. My voice was deep and I was singing in Feyzullah ÇINAR’s way. They loved me back then, there was the Poet’s Foundation. When I became the head of the foundation, I met some politicians; ministers of that time, party leaders etc. For example, I brought Neşet ERTAŞ to Atatürk Sports Hall. First Melih GÖKÇEK brought him then I brought him for the second time. Neşet ERTAŞ and I chatted for three days and three nights in Söğütözü Gazipark Hotel until morning. I had the opportunity and environments to meet Mahzuni ŞERİF. I got in touch with everyone from Sefil Selimi to Hüdai. From every one of them, I learned something. I talked to artists in Ankara. For example, Musa HOCA. Later, we became members of MESAM. I have been a member of MESAM for more than twenty years. We chat with the people there at the general assemblies, we are friends. I know all of them. We got involved in the city.

P2: The city is more about culture. Since many people live in the city acculturation is brilliant here. I say that Anatolia is confined to Ankara. It is as if they took all the values of Anatolia and put them in Ankara. We are happy to be among the minstrels/poets, writers, doctors, prosecutors and people in the Academy that we learned from and we learn a lot from them. I have a lot of conversations with them, I take from them and then I try to reflect them in my folk songs.

P3: I live in Ankara; a place offering many opportunities. As I work at the Çankaya Municipality Culture Directorate, I had the opportunity to meet many artists. I had the chance to watch world famous stars, from classical music to many concerts. In this sense, the city has a great influence on my musical life.

P4: We have much more opportunities to access music in the city because our artist friends are here, we are in contact with them. There are plenty of job opportunities. In the small town, there are not many ballad houses or places where we can perform. We are trying to use the opportunities that the city had provided us such as transportation, income, work environment, consultations with our artist friends, the city has benefits for us and we have to live here.

P5: When we started to perform at the bars on Ankara/Sakarya Street, the audience was not only from a city or a culture. The presence of people from many cultures and their requests have developed us. We realized that we needed to learn the works of different regions in order to ensure continuity in the culture and to make the audience listen to ourselves. The gathering of different cultures in Ankara has led to changes in our performances in this sector.

Commentary: The music of the minstrels/poets of Divriği was shaped more in the city. We can say that economic opportunities, interactions with different cultures and communication with people who are competent in their field affected their music and works.

In line with the sub-problem “What are the changes in the minstrelsy/bardship tradition?”, the following question was asked to participants:

How would you characterize today’s minstrels/poets?

P1: Let’s say I am from Sivas/Divriği. For instance, there is a Hbek dialect, it does not say “heybe”, it says “habe”. For example “bring the habe (habeyi getir)”. When I see a poem written by a poet from Hbek, I can say this person is from Hbek, but the accent of a person who has lived in Ankara for twenty or thirty years, who has been communicating with people in Ankara and with people from seventy two nations, has changed. For example; I use “geliyorum” in my poem, whereas in my town it is said “geliyim”. Therefore, the language of the poets living in the countryside and the poets who came to cities and lived for a long time has changed.

P2: City and village lives are different. There may be changes in words, because the life of the people in the city is different, the geography in the city and in the village are different. After all, the minstrel is the one who keeps up with the time. Even if there are some changes, the words may be different, but in essence, they tell the troubles, griefs, worries and struggles of the people.

P3: Nowadays, it is hard to find a real poet in my opinion. I would like to sit at his feet and listen what the poet says. Of course, there are still good ones. Especially I would like to find a poet whose spritual at heart, and holds his faith intact. There are people who still carry this line of feeling and thought as city poets. Among them, I see Erdal ERZİNCAN closest to me. It is like when Erdal ERZİNCAN starts playing, it evokes the same emotions in me as listening to my own family and other poets so I feel like Erdal ERZİNCAN is the true city poet.

P4: The minstrelsy/bardship tradition has now started to turn into a performing minstrel. The number of the minstrels who sell master-made works has increased. I do not see myself as a

poet, because I sing and sell master-made works. I am singing my father's folk songs. I also write works, but for how long can I write? They are people who are terribly gifted. In the best words, we can say that today's minstrels/poets are performers.

P5: In the past, poets had many reasons. Particularly, the suffering due to migration from the villages to the cities has an important role in their using of homesickness, longing for hometown, love and affection as their subject matter. There is no such reasons nowadays. In fact, the new generation is a working poetry-making. The new are adding on the old, making embroidery with notes. It sounds like embroidery poetry to me.

Commentary: The minstrels/poets of Divriği express different views on the minstrels and poets today. According to P4 and P5, while the opinion prevails that there are no minstrels or poets who produce today compared to the past, the other participants give the title "city minstrel/poet" to the minstrels and poets representing the tradition with city conditions.

Discussion and Conclusion:

It can be said that the minstrels/poets of Divriği migrated to Ankara due to the economic difficulties and insufficient education in Divriği. In addition to these, the environment factor also plays an active role in the reasons for migrating to Ankara. The fact that relatives or people who are close to the minstrels/poets live in Ankara and their incentives have made immigration even more attractive. The reasons for the migration of the representatives of the tradition from Divriği are similar to the minstrels from Kars who had migrated to İzmir. Pınar DÖNMEZ FEDAKAR and Mustafa GÜLTEKİN stated that the minstrels from Kars who had migrated to İzmir migrated due to the economic and political problems. In addition, the compatriots living in İzmir have a significant role in the migration of the minstrels from Kars (2011, p. 63). According to the minstrels/poets of Divriği, Ankara is the place where the cultures are born. It is a heterogenous structure where various cultures live together. This feature of Ankara has led to changes in their performances, because the audiences from different cultures come to the venues where they perform. The way to address audiences requires mastering many local works. The minstrels/poets of Divriği who are aware of that, tended to make changes in their performances. Moreover, in order to increase the number of the audiences, they interacted with popular culture and studies were carried out accordingly. The minstrels/poets of Divriği were in dialogue with many poets, academicians and famous people in the city and they learned a lot about the tradition in conversations with these people who are experts in their field. The minstrels from Kars minstrel Bahattin YILDIZOĞLU and minstrel Arif TELLİOĞLU state that

they are in contact with many universities and carry out artistic activities to promote the tradition (Ilgar & Polat, 2020, p. 103). The individual or the society migrating to the city takes their cultural values with them. However, it can be said that the continuation of life in the city environment for many years causes reductions and even the disappearance of the application of cultural values. As a result of living in the city for many years, minstrels/poets changed their local dialect and started to speak the language of the local people. For example; the way of saying “geliyi/gidiyi/ediyi” in the Divriği region has turned into the language of the city such as “geliyor/gidiyor/ediyor” and the works have begun to be written in this way. In this regard, there has been a situation in which minstrels and poets who write and sing their works in the city language have turned into city minstrels and poets. Apart from this change and transformation, the minstrelsy/bardship tradition is starting to lose its effectiveness today. It can be said that the reason for this is the departure from the traditional understanding and the fact that many city minstrels/poets cannot go beyond performing master-made works. In addition to these changes, with the development of technology, we come across the minstrels/poets who adapt to electronic cultural environments are characterized as “media minstrel” and “studio-type minstrel” (Özdemir, 2015, p. 349; Taşlıova, 2014, p. 79). In this sense, we can say that the minstrels/poets have experienced some changes depending on time and place.

Araştırma Makalesi / Research Article

Ortaokul Öğrencilerinin İklim Değişikliği Kavramına Yönelik Metaforik Algıları*Metaphorical Perceptions of Secondary School Students on the Concept of Climate Change*Ümit YEL ¹

Geliş/Received:10.10.2022

Kabul/Accepted:23.01.2023

Öz

Bu araştırmanın amacı, ortaokul öğrencilerinin iklim değişikliği kavramına yönelik algılarını metaforlar aracılığıyla ortaya çıkarmaktır. Bu amaçla öğrencilerin iklim değişikliği kavramına ilişkin geliştirdikleri metaforlar ve çizimleri (resim, karikatür vs.) incelenmiştir. Katılımcılardan "iklim değişikliği benzer; çünkü....." cümlelerini tamamlamaları ve iklim değişikliği kavramıyla ilgili bir çizim yapmaları istenmiştir. Nitel araştırma deseninde gerçekleştirilen araştırmanın çalışma grubunu 2021- 2022 eğitim öğretim yılında Malatya ve Şanlıurfa illerinde öğrenim gören 213 ortaokul öğrencisi oluşturmuştur. Bu öğrencilerden 94'ü Malatya, 119'u Şanlıurfa ilinden olup; 52'si 5. sınıf, 60'ı 6.sınıf, 51'i 7. sınıf ve 50'si 8. sınıftır. Katılımcılardan elde edilen verilerin çözümlenmesinde ve yorumlanmasında içerik analizi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda ortaokul öğrencilerinin iklim değişikliği kavramını hangi metaforlarla ifade ettikleri belirlenmiştir. İklim değişikliği kavramıyla ilgili metafor ifadeleri esas alınarak ortaya koydukları bakış açılarına ve benzerliklerine göre kategorize edilmiştir ve 6 farklı kavramsal kategori belirlenmiştir. Bu kavramsal kategoriler: "doğal afet olarak iklim değişikliği", "sonuç olarak iklim değişikliği", "korku olarak iklim değişikliği", "his/duygu olarak iklim değişikliği", "somut olarak iklim değişikliği" ve "önlem olarak iklim değişikliği" olarak belirlenmiştir. Araştırma sonucunda ortaokul öğrencilerin iklim değişikliği kavramına yönelik algılarının genel olarak bilimsel bilgilerle benzerlik gösterdiği görülmüştür. Ancak üretilen kelimelere bakıldığında genel olarak iklim değişikliğinin sonuçlarının ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Ayrıca araştırma sonuçlarına dayalı olarak öneriler sunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Metafor, ortaokul, iklim değişikliği, küresel ısınma.

Abstract

The aim of this study is to examine, by applying metaphors, how secondary school students understand the notion of climate change. Metaphors and artwork (paintings, cartoons, etc.) created by students around the idea of climate change were looked at for this reason. "Climate change..... similar; because....." and to create a graphic illustrating the idea of climate change. The study group for the research, which was carried out in a qualitative research design, consisted of 213 secondary school students studying in the provinces of Malatya and Şanlıurfa in the 2021–2022 academic year. 94 of these students are from Malatya, and 119 are from Şanlıurfa; 52 are in fifth grade, 60 in sixth grade, 51 in seventh grade, and 50 in eighth grade. Content analysis was used to analyze and interpret the data obtained from the participants. As a result of the research, it was determined with which metaphors secondary school students expressed the concept of climate change. Six alternative conceptual categories were established based on the metaphorical phrases related to the notion of climate change and were compared for views and similarity. Climate change as a natural calamity, climate change as a result, climate change as fear, climate change as a feeling or emotion, climate change in tangible terms, and climate change as a precaution were identified as these conceptual categories. The study's findings revealed that secondary school students' attitudes on the idea of climate change were typically consistent with their scientific knowledge. But upon

¹ Dr., Malatya, umtyel@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-8864-6233>

closer inspection, it becomes clear that the effects of climate change are frequently emphasized. additionally, advice drawn from study archives.

Keywords: *Metaphor, middle school, climate change, global warming.*

1.GİRİŞ

İnsanoğlu dünya üzerinde yaşamaya başladığı günden bu yana çevreyi çeşitli nedenlerle değiştirmiş ve yıpratmıştır (Bozkurt, 2012). Doğal dengede meydana gelen bozulmalara bağlı olarak iklimde de büyük değişimler olmuştur. Günümüzde çeşitli çalışmalarda (Çimen ve Öztürk, 2010; Kanat ve Keskin, 2018; Öztürk, 2002; Dere ve Aktaşlı, 2022) dünya iklimi sisteminde bir bozulmanın olduğu ortaya koyulmuştur. Bu bozulmaya karşı gereken önlemin alınmaması durumunda iklimdeki bozulmaların artarak iklim değişikliklerinin yaşanacağı, kesin bir dille ifade edilmektedir (Öztürk, 2002).

İklim değişikliklerinin en önemli nedeni sera etkisidir. Atmosfer çeşitli gazlardan oluşur. Atmosferdeki bu gazlar güneşten yeryüzüne gelen güneş ışınlarının bir kısmını tutarak yeryüzünün belirli sıcaklık derecesinde kalmasını sağlar (Karakuş, 2012). Atmosferin bu ısınma ve ısıyı tutma özelliğine sera etkisi denir (Galip, 2006). İklim değişikliğini önlemek için sera gazlarının yapay olarak artırılmasının önüne geçilmelidir. Bu noktada yapılması gerekenlerin başında fosil yakıtların kullanımının azaltılması gelir (Bozkurt, 2012).

İklim değişikliği ile insanlığı bekleyen asıl tehlike, bu değişimin çok kısa zamanda meydana gelecek olmasıdır. Bu yüzden insanların kontrol edemediği, iklimdeki uç olayların şiddeti ve sıklığı gittikçe artmaktadır (Karakuş, 2012). Küresel iklim değişiklikleri; tarım, orman ve bitki örtüsü, temiz su kaynakları, deniz seviyesi, enerji, insan sağlığı ve bioçeşitlilik üzerinde önemli etkileri olacaktır. İklim değişikliklerinin sahillerde erozyon, enerji politikalarında değişim, iklim bağlantılı ölümler, ürün kayıpları, doğal yaşam alanlarında kayıplar, su arzında azalma, orman kompozisyonu, sel ve taşkınlar, enerji tüketiminde değişim, salgın hastalıklar, sulama problemleri, tür çeşitliliğinde azalma, su kalitesinde düşüş, ormanların coğrafi dağılımında değişme, kıyılarda yerleşik toplulukları koruma maliyetleri, enerji maliyetlerinde değişim, hava kalitesinde düşüş, tarım alanlarında değişim, su kaynakları için rekabet, orman sağlığı ve verimliliğinde düşüş gibi sonuçlar ortaya çıkaracağı düşünülmektedir (Doğan ve Tüzer, 2011). Ayrıca iklim değişikliği ciddi çevre sorunları doğurmasının yanında kökeni itibarıyla toplumsal ve politik sonuçlar da doğuracaktır (Tokar, 2014).

İklim değişikliğini etkileyen durumların azalması bir yana hızla artması, konuyla ilgili yapılan araştırmaları ihtiyaç hâline getirmiştir. Bu araştırmaların yanında, eğitim ortamlarında çevre

eğitimi ve duyarlılık eğitimi verilmesi öğrencilerin konuya sahip çıkması, kafa yorması ve çözümler üretmesine yardımcı olmaktadır (Öncül, 2010). İnsanoğlu dünyada öğrendiği her şeyi dünyaya geldikten sonra kavramlar aracılığıyla kazanır. Kavramlar tüm bu bilgilerin temelini meydana getirmektedir (Kılıçoğlu, 2011). Kavram; benzer nesnelere, olaylar, fikirler ve süreçlerin kategorileştirilmesi sonucu oluşturulan ve insan zihninde anlam kazanan, olayların veya olguların değişebilen özelliklerini yansıtan bir bilgi formu olarak tanımlanmaktadır (Senemoğlu, 2020). İnsanlar kavramları anlamlandırırken çoğu zaman başka kavramları kullanır. Bir kavramı, bilinen başka bir kavramla bütünleştirip zihinde yeni bir kavram şema ağı oluşturur. Bilinen basit kavramlarla zor olan kavramların anlatılması metafor kavramını ortaya çıkarmaktadır (Koçoğlu, 2014). Bir zihinsel gelişim aracı olarak metafor ilk kez 1980’de Lakoff ve Johnson’ın “Metafor We Live By” isimli çalışmalarında ifade edilmiştir (Beşkardeş, 2007). Metafor sözcük olarak da Grekçe “metapherein” kelimesinden türetilmiş olup meta (değiştirmek) ve pherein (taşımak) sözcüklerinin birleşmesiyle oluşturulmuştur (Levine, 2005 akt. Koçoğlu, Aküzüm, Ekici, 2014). Saban (2004) metaforu tanımlarken, olayların meydana gelişi ve işleyişiyle ilgili fikirleri yapılandıran, yönlendiren ve kontrol eden en güçlü zihinsel araçlardan olduğunu belirtmiştir. Metafor kullanımı, kişinin genel olarak dünyayı algılayışını etkileyen bir düşünme ve görme biçimidir (Geçit ve Gençer, 2011; Kılcan, 2021). Metaforun güçlü yönleri kullanılarak çeşitli çalışmalar (Aydın, 2010; Aydın, 2011; Coşkun, 2010) yapılmıştır. Bu çalışmalar sonucunda kişilerin çeşitli kavramlar hakkındaki görüşleri ortaya koyulmuştur.

Bu araştırmanın amacı ortaokul öğrencilerinin iklim değişikliği kavramına yönelik metaforik algılarını ortaya koymaktır. Alanda yapılan çalışmalar tarandığında iklim değişikliği kavramı hakkında çeşitli çalışmaların (Öztürk, 2016; Tok, Cebesoy ve Bilican, 2017; Sarıbaş ve Saka, 2018; Atik ve Doğan, 2019; Bayrak ve Gönençgil, 2020; Eryılmaz, 2021; Çetin ve Yel, 2022) yapıldığı görülmektedir. Ancak bugüne kadar yapılan çalışmalarda geleceğin teminatı olan ortaokul öğrencilerinin algılarına yönelik sınırlı sayıda çalışma olduğu görülmektedir. Bu çalışmanın alana söz konusu açıdan katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2.YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

Bu çalışma nitel araştırma yöntemi kullanılarak yürütülmüştür. Nitel araştırma, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algılandığı ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik bir sürecin

izlendiği araştırma türüdür (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Ortaokul öğrencilerinin iklim değişikliği kavramına yönelik algılarını belirleme amacına yönelik olarak metaforlar aracılığıyla veri toplama ve doküman incelenmesi teknikleri birlikte kullanılmıştır.

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2021- 2022 eğitim öğretim yılında Malatya ve Şanlıurfa illerinde öğrenim gören 213 ortaokul öğrencisi oluşturmaktadır. Bu öğrencilerden 94’ü Malatya, 119’u Şanlıurfa ilinden olup 52’si 5. sınıf, 60’ı 6.sınıf, 51’i 7. sınıf ve 50’si 8. sınıftır.

Tablo 1. Çalışma grubu dağılımı

İller	Sınıf düzeyi	Katılımcı sayısı	Toplam
Malatya	5. sınıf	25	94
	6. sınıf	27	
	7. sınıf	22	
	8. sınıf	20	
Şanlıurfa	5. sınıf	27	119
	6. sınıf	33	
	7. sınıf	29	
	8. sınıf	30	

Çalışma grubunun seçiminde kolay ulaşılabilirlik yöntemi kullanılmıştır. Kolay ulaşılabilir durum örnekleme yakın olan ve erişilmesi kolay olan durumun seçilmesidir. Hız ve pratiklik kazandırır (Yıldırım ve Şimşek, 2018).

2.3. Verilerin Toplanması

Verilerin toplanması aşamasında, uygulamaya geçilmeden önce araştırmanın hangi amaçla yapıldığı ve çalışmanın nasıl yapılacağı konusunda öğrencilere (çalışma grubu) bilgi verilmiştir. Daha sonra uygulamaya geçilmiş iklim değişikliği kavramına ilişkin metafor yoluyla veri toplama formu öğrencilere dağıtılmış ve gerekli süre tanınmıştır.

Veri toplama aracı olarak kullanılan iklim değişikliği kavramına ilişkin metafor yoluyla veri toplama formu iki boyuttan oluşmaktadır. İlk boyut, iklim değişikliği kavramına yönelik metaforlar elde etmek için “iklim değişikliği benzer. Çünkü.....” boşluklarının doldurulmasını içermektedir. İkinci boyutta ise öğrencilerden ilgili kavram hakkında bir çizim yapmaları istenmiştir.

2.4. Verilerin Analizi

Verilerin çözümlenmesi ve yorumlanmasına geçmeden önce her görüşme formu Ö-1 (Öğrenci-1), Ö-2, Ö-3...Ö-213 şeklinde kodlanmıştır. Bu kodlama, veri analizinde karışıklığın önüne geçmek amacıyla öğrencilerin ismini vermeden yapılmıştır. Verilerin analizi aşamasında hem metaforlar yoluyla toplanan verilerin hem de çizim ile elde edilen verilerin çözümlenmesi ve yorumlanması hakkında değerlendirmeler yapılmıştır.

Uygulama sonrasında elde edilen verilerin çözümlenmesinde içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi, metin veya metinlerden oluşan bir kümenin içindeki belli kelimelerin veya kavramların varlığını belirlemeye yönelik yapılır. Araştırmacılar bu kelime ve kavramların varlığını, anlamlarını ve ilişkilerini belirler ve analiz ederek metindeki mesaja ilişkin çıkarımlarda bulunur (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2014, s. 240). İçerik analizinin ana amacı elde edilen verileri açıklayabilecek ilişki ve kavramlara ulaşmaktır. Bu amaç ile ulaşılan veriler önce kavramsallaştırılır. Daha sonra ise bu kavramsallaştırma sonucunda ortaya çıkan kavramlara göre mantıklı bir şekilde düzenlenir ve buna göre toplanan veriyi açıklayan temaların tespit edilmesi gerekir (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s.242).

İklim değişikliği kavramına ait metaforlar şu aşamalar kullanılarak analiz edilmiştir:

1) Kodlama ve Ayıklama, 2) Kategori Geliştirme, 3) Geçerlik ve Güvenirlik, 4) Nicel Veri Analizi.

Kodlama ve Ayıklama: Katılımcıların kâğıt üzerinde belirttikleri metafor cümleleri Excel Programı'na diğer katılımcı bilgileri ile girilmiştir. Ardından metaforlar ayrı bir sütuna yazılarak A'dan Z'ye sıralanmıştır. Veri girişi sırasında metafor belirtilmeyen boş formlar, metafor belirtilmiş olsa da nedeni belirtilmeyen formlar veya birden fazla metafor belirtilen formlar analiz dışında bırakılmıştır. Bu nedenlerle toplam 7 form araştırmanın kapsamı dışında kalmıştır. İkinci adımda metaforlar tekrar A'dan Z'ye sıralanarak gözden geçirilmiştir. Burada katılımcıların 39 adet geçerli metafor ürettikleri belirlenmiştir.

Veriler temizlenip sıralandıktan sonra katılımcıların ürettikleri metaforlar; metaforun konusu, kaynağı, kaynak ve konu arasındaki ilişki açısından incelenmiştir. İncelenme esnasında iki alan uzmanının görüşü alınmıştır. Bu aşamada metafor kaynağı ve konusu arasında mantıklı ilişki kurulmadığı belirlenen iki veri analizden çıkarılmıştır. Söz konusu inceleme sonucunda her bir metafor, gerekçeleri dikkate alınarak belli bir tema ile ilişkilendirilmiştir. Sonuç olarak 6 farklı kavramsal kategori belirlenmiştir. Ayrıca araştırmanın özgünlüğü gözetilerek ve katılımcıların kimlik bilgileri açığa çıkarılmayacak şekilde doğrudan alıntılar kullanılmıştır.

2.5. Etik Kurul Onayı

Bu araştırmanın kavramsal çerçevesinin hazırlanması, verilerin toplanması, verilerin analizi ve yorumlanması aşamalarının tamamında etik kurallara uygun hareket edilmiştir. Karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde ANKAD Dergisi Yayın Kurulunun hiçbir sorumluluğu bulunmamaktadır. Tüm sorumluluk yazarlara aittir. Bu çalışmanın ANKAD Dergisi dışında herhangi bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiş olduğunu taahhüt ederim. Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Araştırma için Gazi Üniversitesi Etik Komisyonununun 08.11.2022 tarih ve 18 sayılı toplantısında 2022-1186 numaralı kararı ile etik kurul izni alınmıştır.

3. BULGULAR

Tablo 2. İklim Değişikliği Kavramına Yönelik Geliştirilen Metaforlar

Kod	Metafor Adı	F	%	Kod	Metafor Adı	F	%
1	Kuraklık	27	13,23	21	Ağaç	3	1,47
2	Kıtlık	19	9,31	22	Yok olmak	3	1,47
3	Sel	17	8,33	23	Cehennem	2	0,98
4	Buzulların erimesi	14	6,86	24	Çevre	2	0,98
5	Canavar	10	4,90	25	Çığ	2	0,98
6	Koronavirüs	9	4,41	26	Deprem	2	0,98
7	Küresel ısınma	8	3,92	27	Eksilmek	2	0,98
8	Mevsimlerin değişmesi	8	3,92	27	Hortum	2	0,98
9	Mutsuzluk	7	3,43	29	Musluk	2	0,98
10	Aşırı yağış	6	2,94	30	Kasırga	2	0,98
11	Göç	6	2,94	31	Bilinçlenmek	1	0,49
12	Orman yangını	6	2,94	32	Kutup ayısı	1	0,49
13	Ekonomik kriz	5	2,45	33	Meyve	1	0,49
14	Erozyon	5	2,45	34	Ölüm	1	0,49
15	Fırtına	5	2,45	35	Pişmanlık	1	0,49
16	Heyelan	5	2,45	36	Tohum ekmek	1	0,49
17	Kabus	4	1,96	37	Tsunami	1	0,49
18	Susuzluk	4	1,96	38	Yoksulluk	1	0,49
19	Tasarruf	4	1,96	39	Yol	1	0,49
20	Üzüntü	4	1,96		Toplam	204	100

2. Tablo incelendiğinde ortaokul öğrencilerinin iklim değişikliği kavramına yönelik 39 farklı metafor ürettikleri görülmektedir. Üretilen metaforların 9'u 1 katılımcı tarafından üretilmiştir. Kalan 30 metafor ise 2- 27 arasında farklı frekanslarda katılımcılar tarafından temsil edilmektedir. Metaforların frekans dağılımına bakıldığında en sık kullanılanlar arasında “kuraklık” (f=27), “kıtık” (f=19), “sel” (f=17), “buzulların erimesi” (f=14) ve “canavar” (f=10) gelmektedir.

Tablo 3. İklim Değişikliği Kavramına Yönelik Metafor Kategorileri

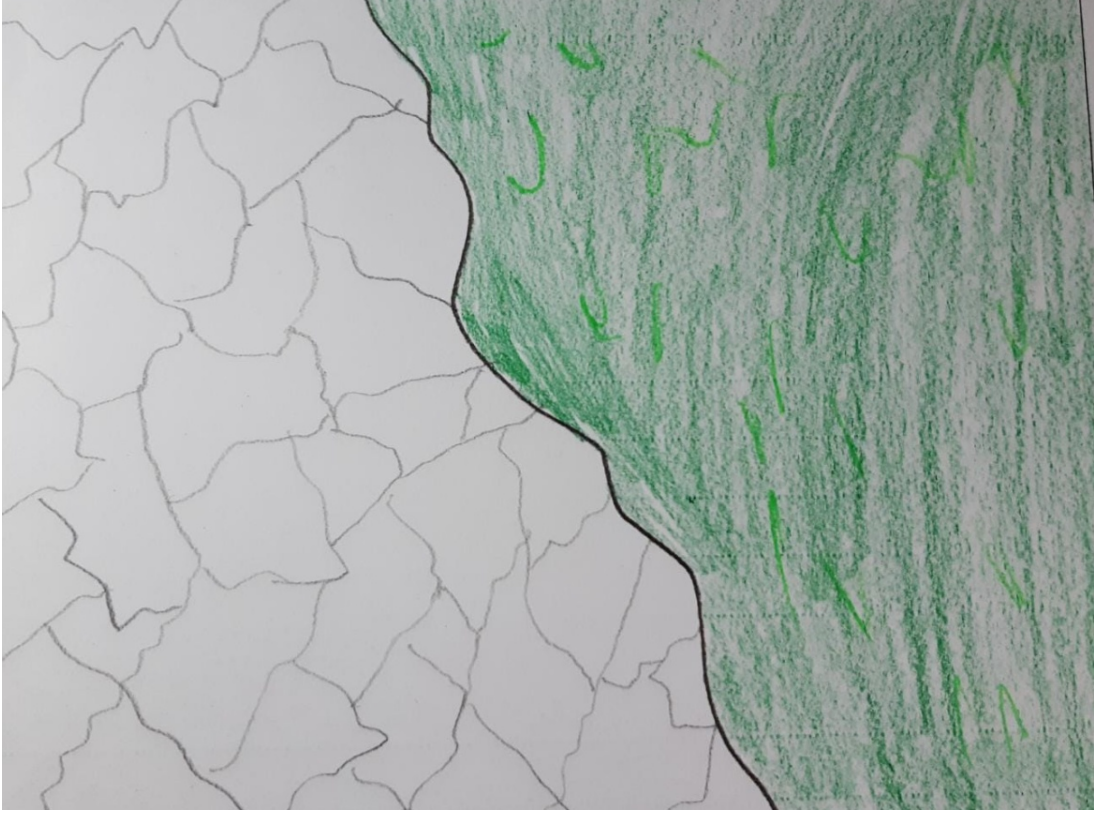
Kategori	Metafor	Metafor Sayısı	Toplam Frekans	Toplam Yüzde
Doğal afet	Kuraklık, kıtlık, sel, aşırı yağış, orman yangını, erozyon, fırtına, heyelan, çığ, deprem, hortum, kasırga, tsunami.	13	99	48,5
Sonuç	Buzulların erimesi, küresel ısınma, mevsimlerin değişmesi, göç, ekonomik kriz, susuzluk, eksilmek, yoksulluk.	8	48	23,5
Korku	Canavar, koronavirüs, kabus, yok olmak, cehennem, ölüm.	6	29	14,2
His/duygu	Mutsuzluk, üzüntü, pişmanlık	3	12	5,9
Somut	Ağaç, çevre, musluk, kutup ayısı, meyve, yol	6	10	4,9
Önlem	Tasarruf, bilinçlenmek, tohum ekmek	3	6	2,9
		39	204	100

3.Tablo incelendiğinde ortaokul öğrencileri tarafından “iklim değişikliği” kavramına yönelik geliştirilen metaforların ortak özelliklerinin, konusu ve kaynağı bakımından 6 kavramsal kategoride toplandığı görülmektedir. Her metafor katılımcıların yaptıkları açıklamalar doğrultusunda metaforun gerekçesini oluşturan düşünce kapsamında gruplandırılmıştır.

1.Kategori: Doğal afet

3. Tablo incelendiğinde, “doğal afet” kategorisinin toplam 13 metafor ve 99 frekans ile temsil edildiği görülmektedir. Bu kategoride bulunan metaforların frekans dağılımlarına bakıldığında en sık kullanılan metaforun “kuraklık” (f=27) olduğu görülmektedir. Aşağıda ortaokul öğrencilerinin “doğal afet” kategorisini oluşturan metaforları neden geliştirdiklerine yönelik gerekçelerine ve katılımcılar tarafından geliştirilen metafora ait örnek görsellere yer verilmiştir.

“İklim değişikliği *kuraklık* gibidir. Çünkü sıcaklıklar yükselir topraklar susuz ve verimsiz kalır.” (Ö4)

“İklim değişikliği **kuraklık** gibidir. Çünkü iklim değişikliği yaşanırsa şimdiki gibi yağmur yağmaz ve kuraklık yaşanır.” (Ö129)

“İklim değişikliği **kıtlık** gibidir. Çünkü iklimimiz değişirse kıtlık yaşarız. Yani ihtiyacımız olan yiyeceğe içeceğe ulaşmak zorlaşır.” (Ö68)

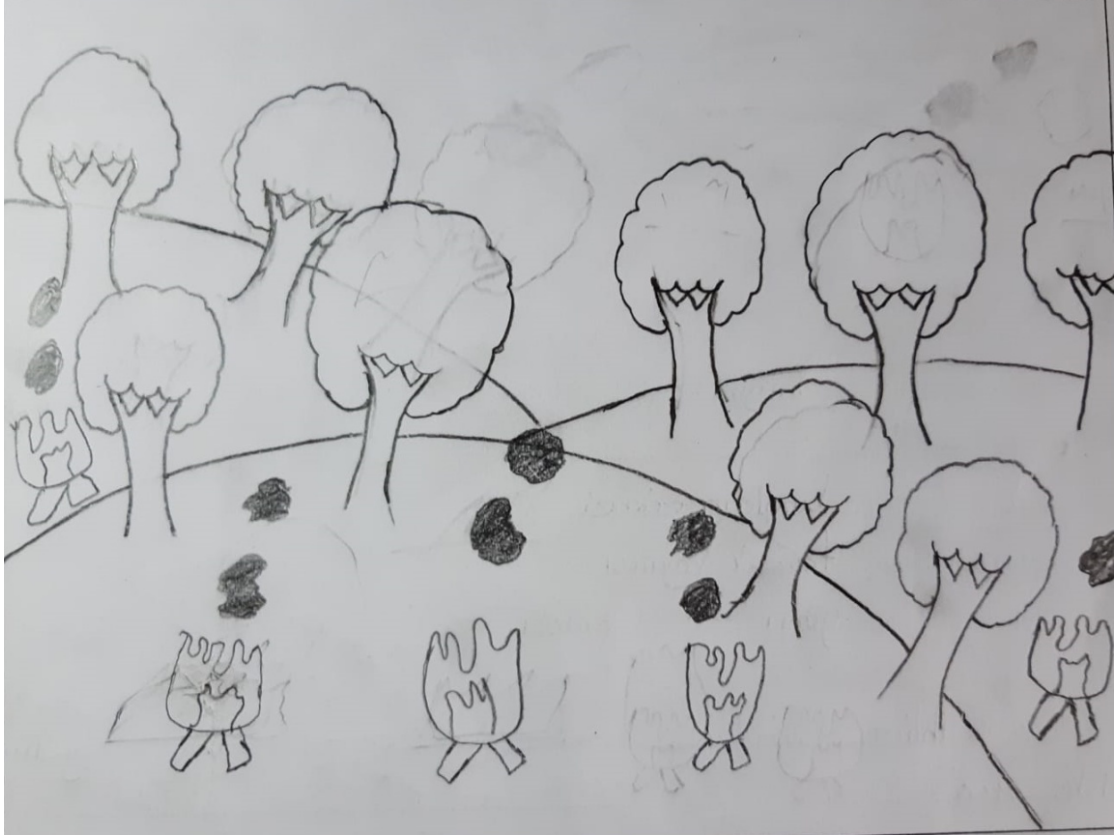
“İklim değişikliği sel gibidir. Çünkü iklim değişikliği ile Dünya'nın iklimi bugünkünden farklı bir hâle gelecek, bazen aşırı yağışlardan dolayı bazen ise buzulların eriyip okyanusları yükseltmesinden dolayı sel yaşanacak.” (Ö26)

“İklim değişikliği aşırı yağış gibidir. Çünkü iklim değişikliği bazı bölgelere kuraklık getirir hiç yağmur yağmaz bazı bölgelere ise çok yağmur yağdırır.” (Ö171)

“İklim değişikliği orman yangını gibidir. Çünkü ormanlar yanmaya başladığında zamanında önlem alınmazsa onu durdurmak imkânsız oluyor. İklim değişikliği için de zamanında önlem alınmazsa onu durdurmak imkânsız olacak.” (Ö16)

“İklim değişikliği **erozyon** gibidir. Çünkü erozyon toprağa zarar verir iklim değişikliği dünyaya zarar verir.” (Ö155)

“İklim değişikliği **fırtına** gibidir. Çünkü iklim değişiklikleri fırtınaların yaşanmasına neden olur.” (Ö78)

“İklim değişikliği **heyelan** gibidir. Çünkü can ve mal kayıplarına neden olabilir.” (Ö193)

“İklim değişikliği **çığ** gibidir. Çünkü iklim değişiklikleri mevsimleri birbirine karıştırır ani ısı değişimlerine neden olur. Bu da kar kütlelerinin hızlı yumuşamasına neden olur.” (Ö100)

“İklim değişikliği **deprem** gibidir. Çünkü yıkıcı etkilere neden olur.” (Ö41)

“İklim değişikliği **hortum** gibidir. Çünkü hortum önüne çıkan ne varsa yakıp yıkar. İklim değişikliği de önüne çıkanı yakıp yıkmada hortuma benzer.” (Ö60)

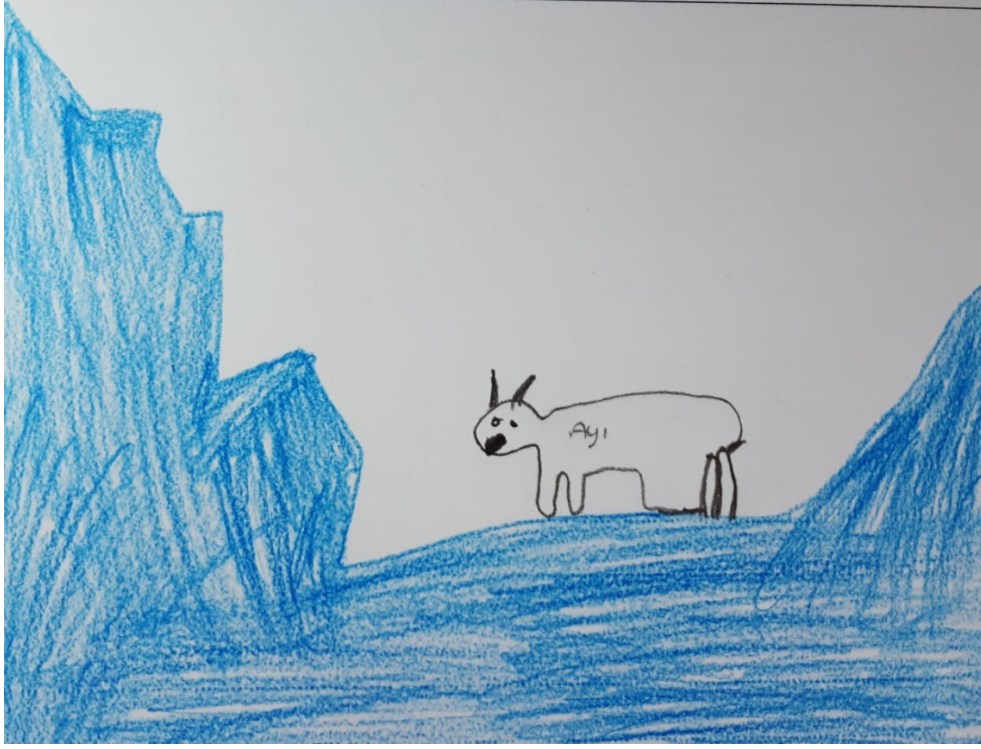
“İklim değişikliği **kasırga** gibidir. Çünkü engellenemez. Önünde durulamaz.” (Ö207)

“İklim değişikliği **tsunami** gibidir. Çünkü etkileri öyle büyük bir alana yayılır ki yardım etmek bir yana nerelere yayıldığını incelemek bile zordur.” (Ö40)

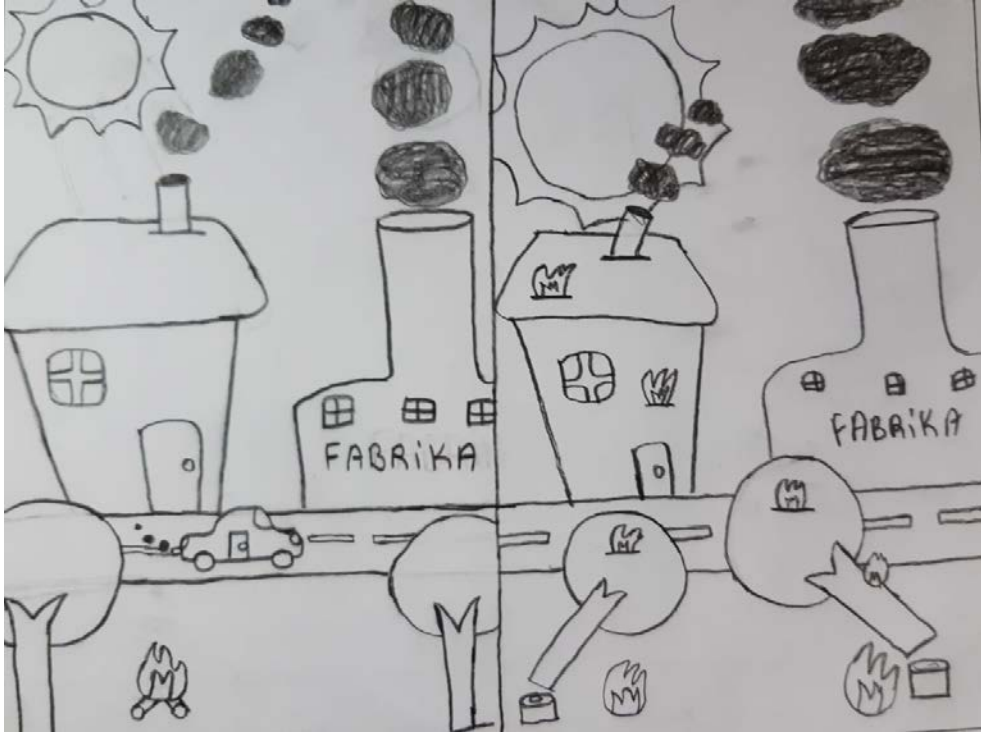
2.Kategori: Sonuç

Tablo 3 incelendiğinde, “sonuç” kategorisinin toplam 8 metafor ve 48 frekans ile temsil edildiği görülmektedir. Bu kategoride bulunan metaforların frekans dağılımlarına bakıldığında en sık kullanılan metaforun “buzulların erimesi” (f=14) olduğu görülmektedir. Aşağıda ortaokul öğrencilerinin “sonuç” kategorisini oluşturan metaforları neden geliştirdiklerine yönelik gerekçelerine ve katılımcılar tarafından geliştirilen metafora ait örnek görsellere yer verilmiştir.

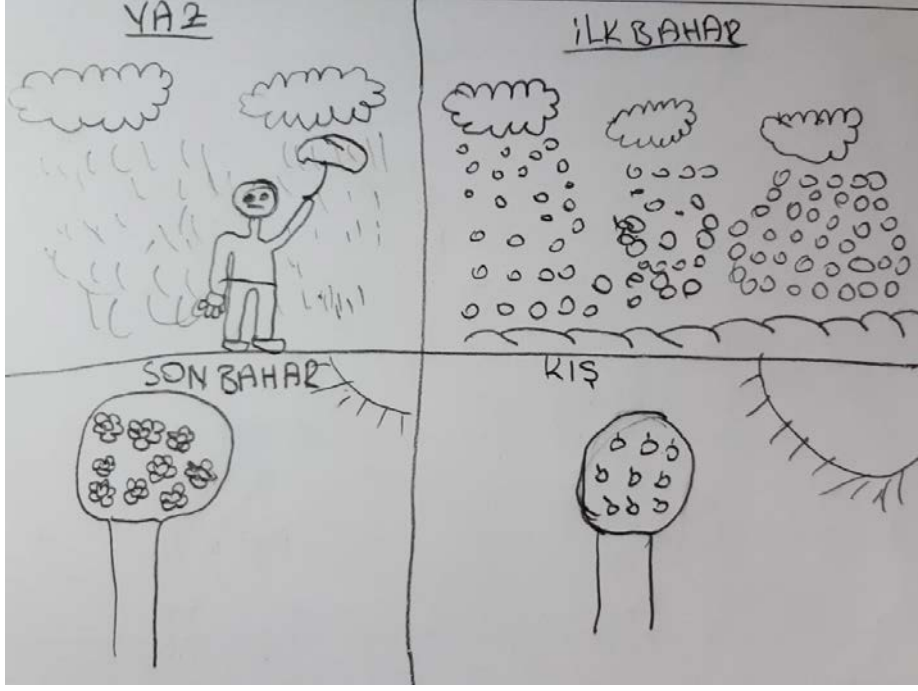
“İklim değişikliği **buzulların erimesi** gibidir. Çünkü iklimler değişirse hava sıcaklığındaki artışa bağlı olarak buzullar erir.” (Ö159)

“İklim değişikliği **küresel ısınma** gibidir. Çünkü küresel ısınma ve iklim değişikliği Dünya'nın hava sıcaklığındaki, yağışlarındaki ve rüzgârlarındaki değişimleri ifade eder.” (Ö112)

“İklim değişikliği **mevsimlerin değişmesi** gibidir. Çünkü artık hangi mevsimde ne yaşanacağı belli olmuyor. Bir de bakıyorsun kasım ayında ağaçlar çiçek açıyor.” (Ö9)

“İklim değişikliği **göç** gibidir. Çünkü iklim değişiklikleri insanların göç etmesine neden olur. İklimde yaşanan değişimler insanların daha elverişli topraklara taşınmasını tetikleyebilir.” (Ö181)

“İklim değişikliği **ekonomik kriz** gibidir. Çünkü iklim değişiklikleri bazı ülkelerin ekonomik sıkıntılar yaşamasına neden olabilir.” (Ö142)

“İklim değişikliği **susuzluk** gibidir. Çünkü iklim değişiklikleri yağışların azalmasına neden olur. Azalan yağışlar insanların susuzluk yaşamasına neden olur.” (Ö90)

“İklim değişikliği **eksilmek** gibidir. Çünkü Dünya düzeninin değişmesiyle birlikte bazı canlı türleri bu değişime ayak uyduramayacak ve aramızdan eksilecek.” (Ö2)

“İklim değişikliği yoksulluk gibidir. Çünkü iklim değişikliği kuraklığı beraberinde getirecek kuraklık ile birlikte insanlar özellikle tarım gelirlerini kaybedecek ve yoksul duruma düşecek.”
(Ö25)

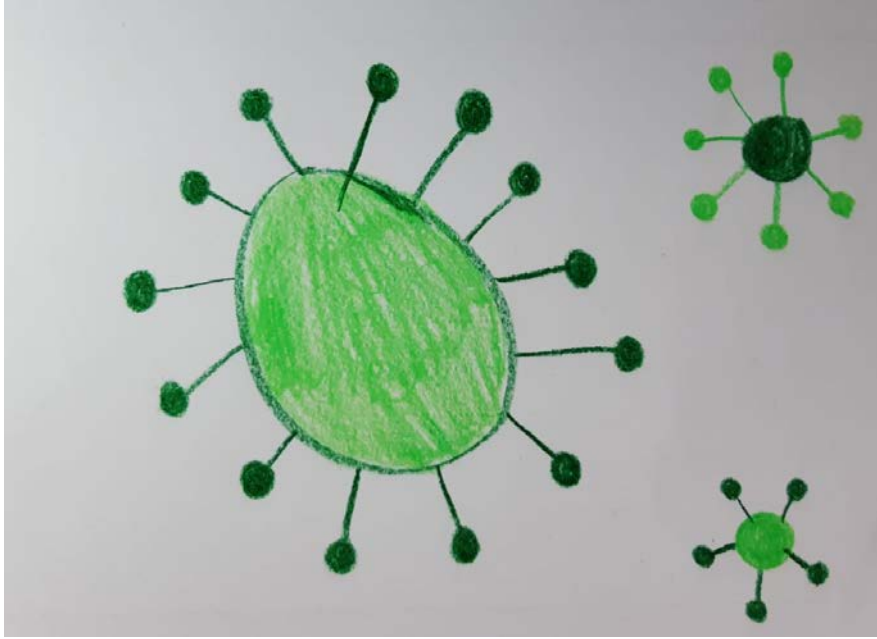
3.Kategori: Korku

3. Tablo incelendiğinde, “korku” kategorisinin toplam 6 metafor ve 29 frekans ile temsil edildiği görölmektedir. Bu kategoride bulunan metaforların frekans dağılımlarına bakıldığında en sık kullanılan metafor “canavar” (f=10) olduğu görölmektedir. Aşağıda ortaokul öğrencilerinin “korku” kategorisini oluşturan metaforları neden geliştirdiklerine yönelik gerekçelerine ve katılımcılar tarafından geliştirilen metafora ait örnek görsellere yer verilmiştir.

“İklim değişikliği canavar gibidir. Çünkü iklim değişikliği özellikle sonuçları itibariyle çok korkunç bir şeydir. Canavar da çok korkunçtur.” (Ö67)

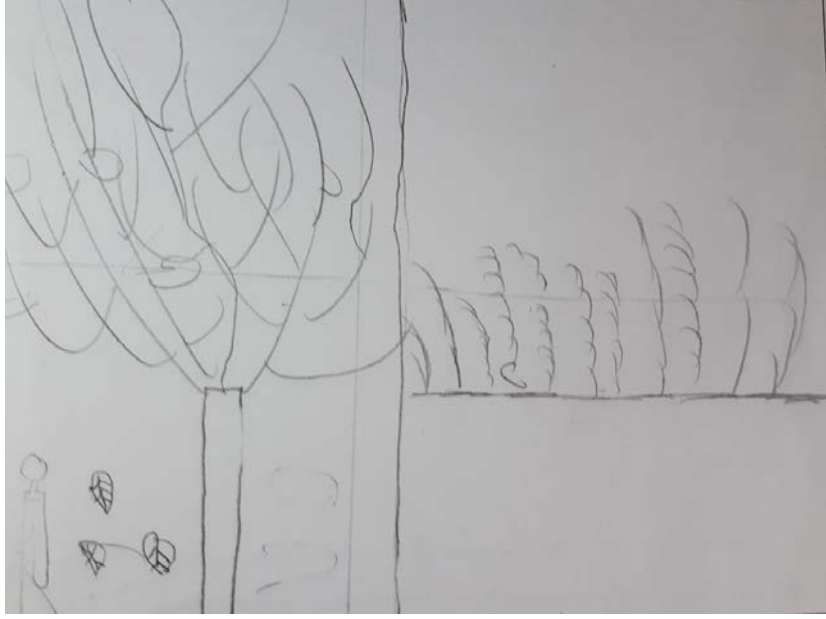

“İklim değişikliği koronavirüs gibidir. Çünkü koronavirüs de öldürücüdür. İklim değişikliği de öldürücüdür.” (Ö34)

“İklim değişikliği kâbus gibidir. Çünkü kâbusta da yaşamak istemediğın şeylerin içinde kalırsın iklim değişikliğinde de yaşamak istemediğın şeylerin içinde kalırsın.” (Ö35)

“İklim değişikliği yok olmak gibidir. Çünkü iklim değişikliği insanoğlunu tamamen yok edebilir.” (Ö106)

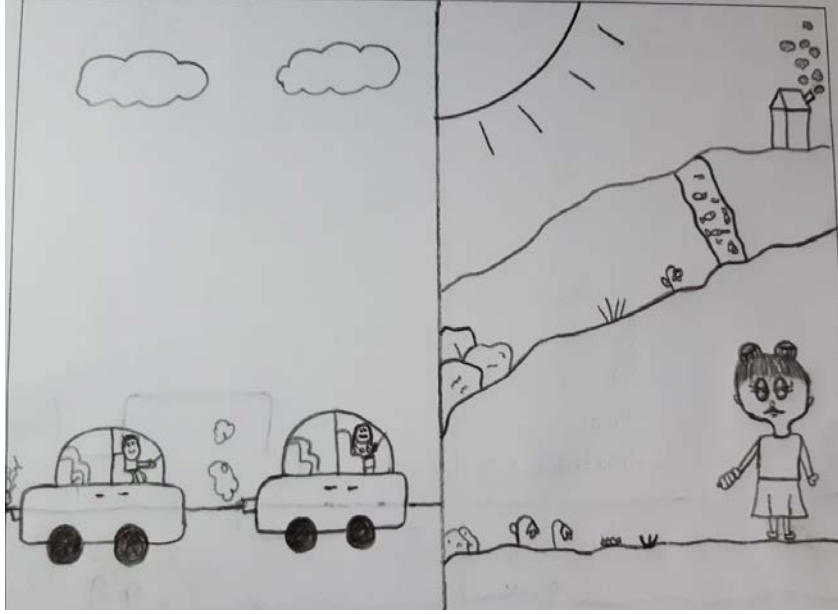
“İklim değişikliği **cehennem** gibidir. Çünkü iklim böyle değişmeye devam ederse Dünya cehennem gibi sıcak olacaktır.” (Ö92)

“İklim değişikliği **ölüm** gibidir. Çünkü iklim değişikliği ekosistemin ölümüdür.” (Ö47)

4.Kategori: His/duygu

Tablo 3 incelendiğinde, “his/duygu” kategorisinin toplam 3 metafor ve 12 frekans ile temsil edildiği görülmektedir. Bu kategoride bulunan metaforların frekans dağılımlarına bakıldığında en sık kullanılan metaforun “mutsuzluk” (f=7) olduğu görülmektedir. Aşağıda ortaokul öğrencilerinin “his/duygu” kategorisini oluşturan metaforları neden geliştirdiklerine yönelik gerekçelerine ve katılımcılar tarafından geliştirilen metafora ait örnek görsellere yer verilmiştir.

“İklim değişikliği **mutsuzluk** gibidir. Çünkü iklim değişikliği ile çiçekler susuzluktan mutsuzca boynunu büker.” (Ö121)

“İklim değişikliği **üzüntü** gibidir. Çünkü bitki ve hayvan türlerinin azalması ya da yok olması çok üzücüdür.” (Ö175)

“İklim değişikliği **pişmanlık** gibidir. Çünkü Dünya'nın iklimi değişip yaşanmaz bir hâl aldığında hepimiz yaptıklarımızdan ya da yapmamız gerektiği hâlde yapmadıklarımızdan dolayı çok pişman olacağız.” (Ö13)

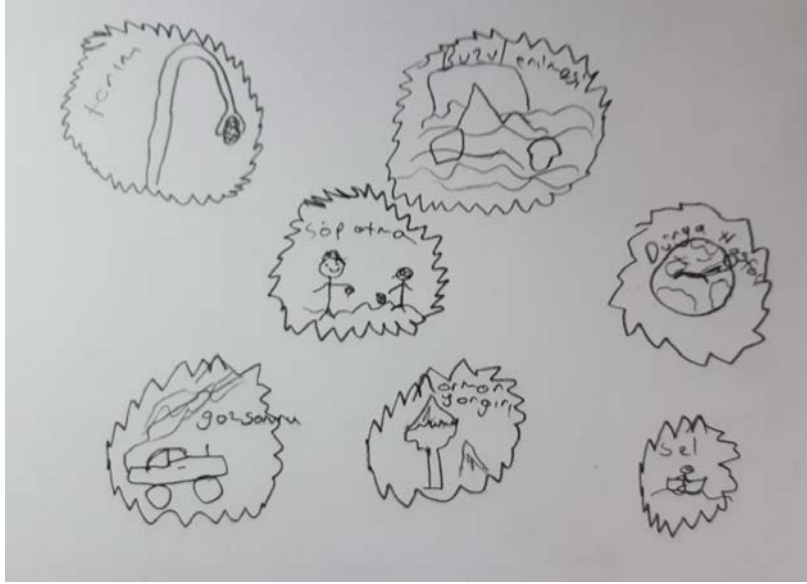
5.Kategori: Somut

3. Tablo incelendiğinde, “somut” kategorisinin toplam 6 metafor ve 10 frekans ile temsil edildiği görülmektedir. Bu kategoride bulunan metaforların frekans dağılımlarına bakıldığında en sık kullanılan metaforun “ağaç” (f=3) olduğu görülmektedir. Aşağıda ortaokul öğrencilerinin “somut” kategorisini oluşturan metaforları neden geliştirdiklerine yönelik gerekçelerine ve katılımcılar tarafından geliştirilen metafora ait örnek görsellere yer verilmiştir.

“İklim değişikliği **ağaç** gibidir. Çünkü eğer iklim normale ağaçlarımız yeşildir. İklim değişip kötüleşirse ağacımız da kurur.” (Ö145)

“İklim değişikliği **çevre** gibidir. Çünkü iklimin değişmesi çevreye bağlıdır. Çevremiz temiz olursa, çevremize sahip çıkarsak iklim değişikliğini yavaşlatmış oluruz. Çevremizi kirletirsek iklim değişikliğini hızlandırırız.” (Ö51)

“İklim değişikliği **musluk** gibidir. Çünkü iklim değişikliği sonucunda bozulmuş musluk misali aşırı yağışlar meydana gelebilir.” (Ö200)

“İklim değişikliği **kutup ayısı** gibidir. Çünkü iklim değişirse sevimli arkadaşlarımız kutup ayıları artık bizimle olmayacak.” (Ö144)

“İklim değişikliği **meyve** gibidir. Çünkü iklim değişikliği meyvelerin normalde hangi mevsimde olacağını değiştirir. Bazı meyveler ise artık yetişmez.” (Ö91)

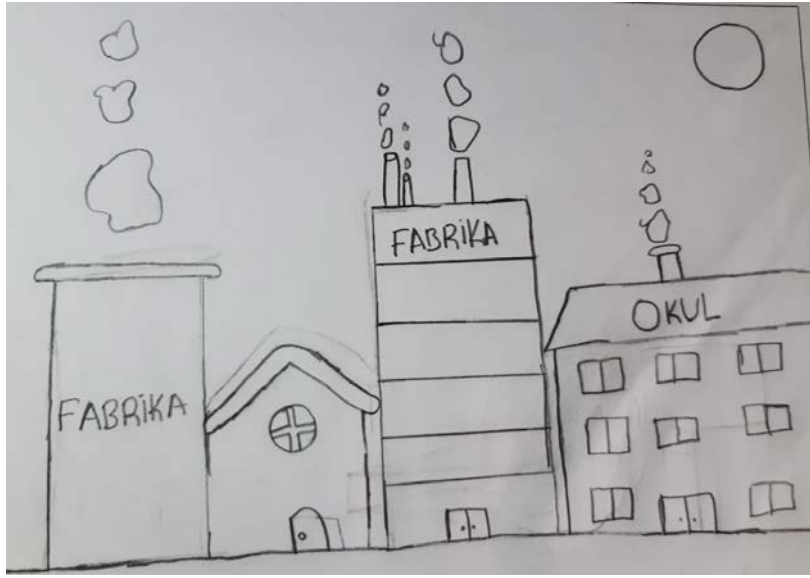
“İklim değişikliği **yol** gibidir. Çünkü yol bitmez, değişim de bitmez. Bilmediğimiz yolun nereye gideceğini bilmeyiz iklim değişikliği de öyle sonuçlarını tam olarak bilemeyiz.” (Ö213)

6.Kategori: Önlem

3.Tablo incelendiğinde, “önlem” kategorisinin toplam 3 metafor ve 6 frekans ile temsil edildiği görülmektedir. Bu kategoride bulunan metaforların frekans dağılımlarına bakıldığında en sık kullanılan metaforun “tasarruf” (f=4) olduğu görülmektedir. Aşağıda ortaokul öğrencilerinin “önlem” kategorisini oluşturan metaforları neden geliştirdiklerine yönelik gerekçelerine ve katılımcılar tarafından geliştirilen metafora ait örnek görsellere yer verilmiştir.

*“İklim değişikliği **tasarruf** gibidir. Çünkü tasarruf ederek iklim değişikliğinin önüne geçebiliriz.” (Ö149)*

*“İklim değişikliği **bilinçlenmek** gibidir. Çünkü bilinçli olmak, bildiklerimize göre hareket etmek gelecek Dünya için önemlidir. Eğer bilinçli bireyler olursak iklim değişmez.” (Ö77)*

*“İklim değişikliği **tohum ekmek** gibidir. Çünkü iklim değişikliğini engellemenin bir yolu ağaçlar yetiştirmektir. Hepimiz tohum ekersek tohumlar fidana fidanlar ağaca ağaçlar ormana dönüşür.” (Ö185)*

4. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç olarak 213 katılımcıdan 39'u farklı toplam 204 metafor geliştirilmiştir. Bu metaforlar arasında en sık tekrarlanan metafor, 27 katılımcı tarafından dile getirilen “kuraklık” metaforu olmuştur. Kuraklık metaforu dışında “kıtık” 19 kez ve “sel” 17 kez dile getirilirken; 9 metafor yalnız bir katılımcı tarafından dile getirilmiştir. Kalan 27 metafor ise 2- 14 katılımcı tarafından temsil edilmektedir.

Katılımcıların “iklim değişikliği” kavramına yönelik geliştirdikleri metaforlar; ortak özellikleri, konusu ve kaynağı, bakımından 6 kavramsal kategoride toplanmıştır. Bu kavramsal kategoriler: “doğal afet olarak iklim değişikliği”, “sonuç olarak iklim değişikliği”, “korku olarak iklim değişikliği”, “his/duygu olarak iklim değişikliği”, “somut olarak iklim değişikliği” ve “önlem olarak iklim değişikliği” başlıklarında değerlendirilmiştir. Her metafor katılımcıların yaptıkları açıklamalar doğrultusunda metaforun gerekçesini oluşturan düşünce kapsamında gruplandırılmıştır. Bu gruplandırma çalışmanın özetini temsil edecek şekilde yapılmıştır. Belirlenen kategoriler arasında 13 metafor ile temsil edilen “doğal afet olarak iklim değişikliği” kategorisi 99 frekansıyla, öğrenciler tarafından iklim değişikliği ile en çok ilişkilendirilen metaforların bulunduğu kategori olmuştur.

Yapılan araştırma sonucunda ortaokul öğrencilerin iklim değişikliği kavramına yönelik algılarının genel olarak bilimsel bilgilerle benzerlik gösterdiği görülmüştür. Yani katılımcı öğrencilerin genel olarak ilgili kavram hakkında bilgi sahibi oldukları söylenebilir. Araştırmanın bu sonucunun literatürdeki benzer çalışmalar ile kıyaslandığında farklılık gösterdiği görülmektedir. Atik ve Doğan (2019) yaptıkları çalışma sonucunda iklim değişikliği kavramı hakkında katılımcılarının az bilgiye sahip olduklarını belirtmiştir. Özcan ve Demirel (2019) ise yaptıkları araştırma sonucunda ilgili kavram hakkında katılımcılarının birçok yanılgıya sahip olduklarını ortaya koymuşlardır.

Araştırma sonucunda üretilen kelimelere bakıldığında genel olarak iklim değişikliğinin sonuçlarının ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Nitekim üretilen kelimeler frekanslarına göre sıraya koyulduğunda en çok “kuraklık, kıtık, sel, buzulların erimesi” kelimeleri ifade edilmiştir. Bu kelimelerin ortak özelliği ise iklim değişikliği sonucunda ortaya çıkabilecek durumlar olmalarıdır. Araştırmanın bu sonucu Özcan ve Demirel'in (2019) çalışmasının sonucuyla benzerlik göstermektedir. Bahsi geçen çalışmada da katılımcılar iklim değişikliğinin sonucuna odaklanmış sebeplerini ve nasıl önleneceğini geri planda bırakmıştır.

Araştırma sonucunda ön plana çıkan diğer bir husus öğrencilerin, iklim değişikliğini korkutucu bir şey olarak algılamalarıdır. Araştırmada elde edilen metaforlarda “canavar, koronavirüs, kâbus, cehennem” gibi kelimeler bu yüzden ön plana çıkmıştır. Bu kelimelere genel çerçeveden bakıldığında, öğrencilerin yine iklim değişikliğinin sonucuna yönelik çıkarım yaptıkları söylenebilir. Araştırmanın söz konusu sonucu Atik ve Doğan’ın (2019) araştırmasının sonucuyla benzerlik göstermektedir. Bahsi geçen çalışmada da katılımcıların iklim değişikliğinden endişe duydukları ortaya konulmuştur.

Yine iklim değişikliğinin sonuçları hakkında üretilen “göç ve ekonomik kriz” metaforları dikkat çekmektedir. Bu cevaplar gerçekten bilimsel olarak iklim değişikliğinin sonuçlarındandır. Diğer metaforlara göre ilişkilendirilmesi zor olan bu nitelikli cevapların varlığı, öğrencilerin ilgili konu hakkında bilgi sahibi olduğunun diğer bir göstergesidir. Ancak iklim değişikliği “tasarruf, bilinçlenmek, tohum ekmek” gibi önleme yönelik birkaç cevap hariç genel olarak sonuçları itibarıyla değerlendirilmiştir. İklim değişikliğini yavaşlatmak, iklimi korumak için yapılabilecekler beklenen düzeyde dile getirilmemiştir. Dünyada konu ile ilgili yapılan uluslararası anlaşmalar ve sözleşmeler verilerin içinde hiç yer bulamamıştır. Bu açıdan, öğrencilerin özellikle iklimi korumak için üstlenmesi gerektiği bireysel roller düşünüldüğünde, bilgi eksikliklerinin olduğu sonucuna ulaşılabilir. Araştırmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda öneriler şöyle sıralanabilir:

- İklim değişikliğini yavaşlatmak ve iklim değişikliğinden korunmak için bireylerin üzerine düşen görevler ile ilgili konferanslar düzenlenebilir.
- Öğrenciler iklim değişikliği ile ilgili Dünya’da yürütülen çalışmalar hakkında bilgilendirilebilir.
- İklim değişikliği kavramı hakkında farklı yöntemler ve farklı örneklerle benzer çalışmalar yapılarak iklim değişikliği kavramına dikkat çekilebilir.
- Durum tespiti yapan bu araştırma ön test- son test şeklinde yapılarak kavramsal gelişim takip edilebilir.

KAYNAKÇA

- Atik, A.D. & Doğan, Y. (2019). Lise öğrencilerinin küresel iklim değişikliği hakkındaki görüşleri. *Academy Journal of Educational Sciences*, 3(1), 84-100.
- Aydın, F. (2010). Ortaöğretim öğrencilerinin coğrafya kavramına ilişkin sahip oldukları metaforlar. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimler Dergisi*, 10(3), 1313- 1322.
- Aydın, F. (2011). Üniversite öğrencilerinin "çevre" kavramına ilişkin metaforik algıları. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 26, 25- 44.

- Barak, B. & Gönençgil, B. (2020). Dünyada ve Türkiye’de ortaokul öğretim programlarının iklim değişikliği eğitimi yaklaşımına göre karşılaştırılması. *Coğrafya Dergisi*, (40), 187- 201.
- Beşkardeş, S. (2007). *Üstün zekâlı ve özel yetenekli öğrencilerin yabancı dil (İngilizce) metafor sisteminin uygulanması*. (Yüksek lisans tezi) <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Bozkurt, Y. (2012). *Çevre sorunları ve politikaları (genişletilmiş 2. baskı)*. Bursa: Ekin basım yayın dağıtım.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E.K., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Coşkun, M. (2010). Lise öğrencilerinin "iklim" kavramıyla ilgili metaforları (zihinsel imgeleri). *Turkish Studies*, 5(3), 919- 940.
- Çetin, T. & Yel, Ü. (2022). Kelime ilişkilendirme testi aracılığıyla ortaokul öğrencilerinin iklim değişikliği kavramına yönelik zihinsel yapılarının incelenmesi. *International Journal of New Approaches in Social Studies*, 6(2), 244-255. <https://doi.org/110.38015/sbyy.1194938>
- Çimen, M. & Öztürk, S. (2010). Küresel ısınma, iklim değişikliğinin solunum sistemi üzerine etkisi ve büyükşehir bronşiti. *Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Tıp Dergisi*, 24(2), 141-146.
- Dere, İ. & Aktaşlı, İ. (2022). Ortaokul öğrencilerinin iklimle ilgili kavramlara ilişkin bilişsel yapıları. *Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi (AKEF) Dergisi*, 4(2), 182-198.
- Doğan, S. & Tüzer, M. (2011). Küresel iklim değişikliği ve potansiyel etkileri. *CÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 12(1), 21- 34.
- Eryılmaz, Ö. (2021). Ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarında küresel iklim değişikliği konusunun yer alma durumu. *Anadolu University Journal of Education Faculty*, 5(4), 385- 401.
- Galip, A. (2006). Küresel ısınma nedenleri sonuçları, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 46(2), 29- 43.
- Geçit, Y. & Gençer, G. (2011). Sınıf öğretmenliği 1. Sınıf öğrencilerinin coğrafya algılarının metaforlar yoluyla belirlenmesi (Rize Üniversitesi örneği), *Marmara Coğrafya Dergisi*, 23, 1- 19.
- Karakuş, U. (2012). A validity and reliability study of a global warming attitude scale, *Energy Education Science and Technology Part B: Social and Educational Studies*, 1, 40- 45.
- Keskin, A. & Kanat, Z. (2018). Dünyada iklim değişikliği üzerine yapılan çalışmalar ve Türkiye’de mevcut durum. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 49(1), 67- 78.
- Kılcan, B. (2021). *Eğitim bilimlerinde metaforların veri toplama aracı olarak kullanılması, örnek bir uygulama*. İçinde B. Kılcan Ed. Metafor ve Eğitimde Metaforik Çalışmalar İçin Bir Uygulama Rehberi (4. Baskı), ss. 89-108.
- Kılıçoğlu, G. (2011). *Sosyal bilgiler derslerinde kavramsal değişim metinlerinin kavram yanılgılarını giderme üzerine etkisi*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Gazi Üniversitesi, Ankara.

- Koçoğlu, E. (2014). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal bilgiler kavramına ilişkin imgesel algılar. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, (15)3, 107-126.
- Koçoğlu, E., Aküzüm, C. & Ekici, Ö. (2014). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin “yaygın eğitim” kavramına ilişkin sahip oldukları mental imgeler. *Turkische Studies*, (9)2, 975- 991.
- Öncül, H. (2010). Kırsal bölge ilköğretim 7. sınıf öğrencilerinin küresel ısınma ve iklim değişiklikleriyle ilgili algıları, (Yayınlanmış yüksek lisans tezi). Celal Bayar Üniversitesi, Manisa.
- Özcan, H. & Demirel, R. (2019). Ortaokul öğrencilerinin çevre sorunlarına yönelik bilişsel yapılarının çizimleri aracılığıyla incelenmesi. *Başkent University Journal of Education*, 6(1), 68- 83.
- Öztürk, K. (2002). Küresel iklim değişikliği ve Türkiye’ye olası etkileri. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(1), 47- 65.
- Öztürk, T. (2016). İlim değişikliği konusunda bir sözlü tarih çalışması. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, (6), 19-33.
- Saban, A. (2004). Giriş düzeyindeki sınıf öğretmeni adaylarının “öğretmen” kavramına ilişkin ileri sürdükleri metaforlar. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2, 131-155.
- Sarıbaş, D. & Saka, M. (2018). Öğretmen adaylarının iklim değişikliği ile ilgili model-kanıt ilişkisine yönelik kavrama ve değerlendirme düzeylerinin incelenmesi. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(4), 655- 670.
- Senemoğlu, N. (2020). *Gelişim öğrenme ve öğretim kuramından uygulamaya*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Tok, G., Cebesoy, Ü.B. & Bilican, K. (2017). Sınıf öğretmeni adaylarının iklim değişikliği farkındalıklarının incelenmesi. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 8(2), 23- 36.
- Tokar, B. (2014). *İklim adaletine doğru*, (S. Ata, Çev.) İstanbul: Öteki Yayınevi.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (11. basım)*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

EXTENDED ABSTRACT

Metaphorical Perceptions of Secondary School Students on the Concept of Climate Change

Introduction:

Since the beginning of human habitation on earth, humans have altered and worn down the environment for a variety of causes (Bozkurt, 2012). The state of the natural equilibrium has deteriorated, leading to significant changes in the climate. Today, a number of research (Çimen & Öztürk, 2010; Kanat & Keskin, 2018; Öztürk, 2002) have shown that the global climate system is deteriorating. It is stated unequivocally that if the required steps are not taken to stop this degradation, the climate will continue to deteriorate and changes in the climate will occur (Öztürk, 2002).

The aim of this research is to reveal the metaphorical perceptions of secondary school students towards the concept of climate change. When the literature is scanned, it is seen that various studies (Atik & Doğan, 2019; Bayrak & Gönençgil, 2020; Eryılmaz, 2021; Öztürk, 2016; Sarıbaş & Saka, 2018; Tok, Cebesoy & Bilican, 2017) have been conducted on the concept of climate change. However, in the studies carried out to date, there has been no study on the perceptions of secondary school students, who are the guarantee of the future. It is thought that this study will contribute to the literature in this respect.

Material and Methods:

Research Model

This study was carried out using the qualitative research method. The qualitative research approach was used to conduct this study. According to Yıldırım and Şimşek (2018), qualitative research is a sort of research in which qualitative data collection techniques like observation, interviewing, and document analysis are employed, perceived, and subjected to a process to expose the events in a realistic and comprehensive manner in the natural environment. Data collection and document analysis approaches were combined with metaphors to ascertain how secondary school students perceived the idea of climate change.

Working group

The study group for the research consists of 213 secondary school students studying in Malatya and Şanlıurfa provinces in the 2021-2022 academic year. 94 of these students are from Malatya, and 119 are from Şanlıurfa; 52 are in fifth grade, 60 in sixth grade, 51 in seventh grade, and 50 in eighth grade. An easy accessibility method was used in the selection of the study group. Convenience sampling is the selection of situations that are close and easy to access. It gives speed and practicality (Yıldırım & Şimşek, 2018).

Data Collection

During the data collection phase, before implementation, the students were informed about the purpose of the research and how the study would be carried out. Then, the data collection form was distributed to the students through the metaphor of the concept of climate change, which was put into practice, and the necessary time was given.

The data collection tool, which uses the metaphor of the concept of climate change, consists of two dimensions. In order to obtain metaphors for the concept of climate change in its first dimension, "climate change is similar. Because" includes filling in the blanks. In the second dimension, students were asked to make a drawing about the related concept.

Analysis of Data

Each interview form was coded as S-1 (Student-1), S-2, S-3, etc. before the processing and interpretation of the data began. This coding was done in order to avoid causing confusion without naming the students. Evaluations of the analysis and interpretation of both the data gained through metaphors and the data obtained by drawing were done during the data analysis.

Data acquired following the application was examined using content analysis. To find out whether words or concepts are present in a text or collection of texts, content analysis is used. Researchers determine and analyze the existence, meanings, and relations of these words and concepts and make inferences about the message in the text (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz, & Demirel, 2014, p. 240).

Findings:

When the vocabulary used by secondary school students to describe the idea of climate change is examined, the following words are found among them: "drought, famine, flood, excessive precipitation, forest fire, erosion, storm, landslide, avalanche, earthquake, tornado, hurricane, tsunami, melting of glaciers, change of seasons, migration, economic crisis, thirst, fading,

poverty, monster, coronavirus, nightmare, extinction, hell, death, unhappiness, sadness, regret, tree 39 distinct metaphors were developed, as can be shown. One participant created nine of the metaphors. The remaining 30 metaphors are represented by the participants at different frequencies between 2 and 27. Considering the frequency distribution of the metaphors, the most frequently used ones include "drought" (f=27), "famine" (f=19), "flood" (f=17), "melting of glaciers" (f= 14) and "monster" (f=10).

In addition, the metaphors developed for the concept of "climate change" by secondary school students are divided into 6 conceptual categories in terms of their common features, subject, and source. These categories are "climate change as a natural disaster", "climate change as a result", "climate change as fear", "climate change as a feeling/emotion", "climate change in concrete terms" and "climate change as a precaution". Each metaphor was grouped within the scope of the thought that constitutes the reason for the metaphor, in line with the explanations made by the participants.

Conclusion and Suggestions:

The study's findings revealed that secondary school students' attitudes on the idea of climate change were typically consistent with their scientific knowledge. In other words, it can be claimed that the pupils who are participating in the activity generally understand the relevant topic. There is a difference between this study's findings and those of other studies that have been done before, according to the comparison. Atik and Doğan (2019) concluded from their investigation that the participants knew little about the notion of climate change. The findings of Özcan and Demirel's research (2019) showed that the participants had numerous misconceptions about the relevant topic.

When the words produced as a result of the research are examined, it is seen that the results of climate change are generally highlighted. As a matter of fact, when the produced words are put in order according to their frequencies, the words "drought, famine, flood, and melting of glaciers" are the 4 most common answers. The common feature of these words is that they describe situations that may arise as a result of climate change. This result of the study is similar to the result of Özcan and Demirel's (2019) study. In the aforementioned study, the participants focused on the results of climate change and left behind the reasons for and how to prevent it.

As a result of the research, another important aspect is that students need to think of climate change as being terrifying. It is for this reason that terms like "monster," "coronavirus," "nightmare," and "hell" proliferated in the metaphors gleaned from the research. From a broad

perspective, it is obvious from these phrases that pupils draw conclusions regarding the effects of climate change. This study's finding is comparable to that of Atik and Doğan's (2019) investigation. The participants in the survey mentioned above expressed concern about climate change.

According to the research's findings, the following recommendations could be made:

- Conferences can be held on the duties of individuals in order to slow down and protect against climate change.
- Students can be informed about the studies carried out around the world on climate change.
- Similar studies can be conducted on the concept of climate change with different methods and different samples, and attention can be drawn to the concept of climate change.
- This research, which determines the situation, can be done in the form of a pre- and post-test, and the conceptual development can be followed.

Derleme Makale / Review Article

Ayn Rand İçin Dünyadaki Kötülüklerin Kaynağı: Altruizm¹*The Source of Evil in the World for Ayn Rand: Altruism*Serkan Şükrü YILDIRIM ² & Hakan GÜNDOĞDU ³

Geliş/Received: 12.12.2022

Kabul/Accepted: 17.03.2023

Öz

Etik tartışmaların odağında yer alan sorulardan biri 'davranışlarımızın temel güdüleyicisi nedir ya da ne olmalıdır?' sorusudur. Bu soruya cevap arama çabasında 'egoizm' ve 'altruizm' farklı bakış açılarına sahiptir. Ayn Rand, rasyonel egoizmin kendini feda etmeye değil, akla dayandığını, oysa akla dayanan hiçbir tarafı olmayan altruizmin en yüksek ahlaki görevinin kendini feda etmek olduğunu savunur. Rand, bu nedenle altruizmin insan doğasına ve hayatına zarar veren bir yaklaşım olduğunu iddia eder. Rand'ın amacı rasyonel bir ahlak felsefesi ortaya koyabilmek için problemin temelini inmek, objektif gerçekliklere ve nedenselliklere dayanan bir ahlaki sistem geliştirmek, yanlış anlamlar yüklendiğini düşündüğü egoizmin gerçek anlamını ortaya çıkarmaktır. Ancak Rand'ın altruizm ile ilgili tespitlerinin geçerliliği tartışmaya açık bir konu olarak karşımızda durmaktadır çünkü insanların günlük hayatlarında hiçbir karşılık beklemeden birbirlerine maddi ve manevi destek olmaları sıkça gözlenen bir davranıştır. Yakın zamanda yapılan sosyolojik, psikolojik ve hatta biyolojik çalışmalar insanda altruizmin de egoizm kadar doğal olduğunu ortaya koymuştur. Makalede Ayn Rand'ın altruizm eleştirisine yer verilecek, düşüncelerinin geçerliliği sorgulanacaktır.

Anahtar kelimeler: Özgecilik, Rasyonel egoizm, Objektivizm, Fedakârlık, Ahlak

Abstract

One of the questions at the centre of ethical debates is 'what is or should be the basic motivation for our behaviour?' While seeking an answer to this question, 'altruism' and 'egoism' have different perspectives. Ayn Rand argues that rational egoism is based on reasoning, not self-sacrifice, whereas, the highest moral duty of altruism, which has no rational side, is self-sacrifice. For this reason, Rand claims that altruism is an approach that is harmful to human nature and life. While arguing for a rational moral philosophy, Rand aims to get to the root of the problems, develop a moral system based on objective realities and causality, and reveal the true meaning of egoism which she thinks is full of misunderstandings. However, the validity of Rand's arguments on altruism remains controversial because it is a common behavior that people frequently support each other financially and morally in their daily lives without expecting anything in return. Recent sociological, psychological, and even biological studies have revealed that altruism is as intrinsic as egoism in humans. In the article, Ayn Rand's critique of altruism will be explained, and the validity of her thoughts will be examined.

Keywords: Altruism, Rational egoism, Objectivism, Altruism, Morality

¹ Bu makale "Ayn Rand'ın Objektivizm Felsefesi Üzerine Bir Değerlendirme" isimli doktora tezinden üretilmiştir.

² Doktora öğrencisi., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Felsefe Bölümü.

E-posta: cogito.ser@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-3440-8755

³ Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü. E-posta: hakan.gundogdu@hbv.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-1561-856X

Önerilen Atıf/Suggested Citation: Yıldırım, S.Ş. & Gündoğdu, H. (2023). Ayn Rand İçin Dünyadaki Kötülüklerin Kaynağı: Altruizm. *Anadolu Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 7(1), 76-93.

1. GİRİŞ

Günlük hayatımızda verdiğimiz kararlar ve davranışlarımız ahlaki değere sahiptir ve kimse ahlaki bağlamın dışında değildir. Bu ahlaki bağlam üzerine yapılan düşünsel ve etik çalışmalarda birçok teori ortaya atılmıştır.

Bu felsefi çalışmalar ve teoriler bağlamında, etik ilkelere dayanan ve tartışmalı olan bir konu, insan davranışlarının altında yer alan temel güdüleyicinin ne olduğudur? Bu sorunun “egoizm (bencillik) ve altruizm (özgecilik)” cephesinden farklı tez ve argümanlarla ele alınmaları yeni tartışmaları beraberinde getirmiştir. Egoizm; kişinin kendi benine ve kendi çıkarlarına düşkünlük göstermesi, başkalarını dikkate almadan yalnızca kendisini, kendi iyiliğini, refahını ve mutluluğunu düşünmesidir (Cevizci, 2000, s.43). Örneğin Thomas Hobbes, insanın tüm eylemlerinin “ben sevgisi” tarafından belirlendiğini savunur. Diğer yandan altruizm, insanlığı çıkar gözetmeden sevme, kişinin kendisini başka insanların ve toplumun refahına, genel iyiliğine adanması tavrıdır. Başkalarının iyiliğini temele alan, iyi niyetli, hoşgörülü ve yardımsever olmayı bir tavır olarak ön plana çıkaran, “başkası için yaşamak” formülüne göre davranmayı öneren ahlak anlayışıdır (Cevizci, 2000, s.261-262).

Ayn Rand, felsefe tarihinde yer alan bu ve benzeri birçok yaklaşımı eleştirir. Ona göre, insanın bir değerler sistemine niçin ihtiyaç duyduğu sorusuna, rasyonel, objektif bir cevap bu zamana kadar verilmemiş, henüz hiçbir filozof keyfi olmayan, saf, akılcı bir ahlak sistemi geliştirememiştir (2010, s.13). Bu nedenle Rand, problemin temeline inmeyi, rasyonel, objektif gerçekliklere ve nedenselliklere dayanan ahlaki bir sistem geliştirmeyi ve özellikle “egoizm”e yönelik yanlış değerlendirmeleri düzeltmeyi amaç edinmiştir. Bu doğrultuda iyinin tabiatı konusunda üç temel teori tespit eder.

Bunlardan ilki olan *intrinsik* (yaratılışçı) teori, iyinin belirli şeylerin ve eylemlerin doğasında bulunduğunu savunan teoridir. Dolayısıyla iyi kendi başına iyidir ve insan bilincinden bağımsızdır. İyi kavramı ondan yararlananlardan ayrıdır. Değer kavramı da onu değerlendirenlerden ayrıdır. İyi, gerçeklikle bir ilişki kurmadan ortaya çıkar. İyinin insan zihninin bir ürünü olduğunu iddia eden sübjektivist teoriye göre iyinin gerçeklikle hiçbir ilişkisi yoktur. Son teori olan objektivist teoriye göre ise iyi, insan bilinci tarafından rasyonel bir değer standardına göre realitenin değerlendirilmesidir. Bu teori, iyiyi ondan yararlananlardan, değeri amaçtan, insanın eylemlerini aklından ayrı görmez (Rand, 2004, s.19-20).

Rand, objektif teoriyi benimser ve rasyonel ahlaki sistem ile çelişen, sübjektivist ve fedakârlığa dayanan ahlak anlayışlarını eleştirir. İnsanın değer sistemine, ahlaki bir koda neden ihtiyaç

duyduğunu açıklayarak etik ilkelerini ortaya koyar. Ahlaki kodların belirlenen standartlara uygun ve kabul edilebilir davranışların özelliklerini ortaya çıkarma gayreti içinde olma olarak tanımlanabildiği (Bektaş, 2008, s.5) göz önüne alınırsa Rand'ın bu yöndeki çabası anlaşılabilir.

2. AYN RAND'IN ALTRUİZM ELEŞTİRİSİ

Rand, objektivist etik ilkelerini, önce romanlarında tasvir etmiş, daha sonra ise objektivist etik, ilke ve ideallerin temellerini gösteren makaleler kaleme almıştır. Bu bağlamda Rand, etik anlayışına bir giriş niteliğinde olan *Atlas Silkindi* adlı eserinde çağının etik sorunlarını John Galt adlı roman kahramanı üzerinden dile getirir. Galt, üreticiliği ve akılcılığı simgeleyen bir karakterdir ve ahlaki krizin nedeninin insan yapısı olmadığını dile getirir. Ona göre kötülüklerin nedeni aslında ahlaki hiç tanımamış olan fedakârcı, mistik ve toplumcu zihniyettir. Bu durumdan kurtulmanın yolu tanımadıkları ahlaki keşfetmektir. Rand var olan bu tabloyu fedakârcı anlayışa hitaben John Galt'ın şu sözleriyle eleştirir:

Bu çağın manevi kriz çağı olduğu söylendi size. Bunu siz de kendinize söylediniz. Yarı korkuyla, yarı bu sözlerin bir anlam taşımamasını umarak. Dünyayı insanların günahları mahvediyor diye haykırdınız; insan yapısını suçladınız, talep ettiğiniz sevapları insanların gerçekleştirmemesine kızdınız. Sizin gözünüzde değer demek, fedakârlık demek olduğu için, peş peşe gelen her felakette yeni fedakârlıklar istediniz. Ahlaka geri dönüş adına, ıstıraplarımızın nedeni olan kötülükler diye nitelediğimiz şeyleri feda ettiniz. Adaleti acımayla feda ettiniz. Bağımsızlığı birliğe feda ettiniz. Mantiği inanca feda ettiniz. Serveti ihtiyaca feda ettiniz. Öz saygıyı kendini inkâr etme eğilimlerine feda ettiniz. Mutluluğu da göreve feda ettiniz (2006, s.1023).

Rand, bu tespitleriyle sonu gelmiş bir ahlaki kodun haberini vermektedir. Ona göre, fedakârcılığı savunan ahlak anlayışı dünyadaki kötülüklerin, ahlaki problemlerin nedenidir ancak fedakârcı anlayış problem olarak insan yapısını görmektedir. Kötülüklerden kurtulmak için de çare olarak akıl, adalet değil fedakârlık görülmekte hatta fedakârlık bir erdem olarak sunulmaktadır. Yüzyıllarca ahlak anlayışı telkinleriyle insan hayatı Tanrı'ya ya da komşulara adanmakta, cennet ya da beceriksiz insanlar için fedakârlıklar beklenmektedir. Rand, görünüşte farklı söylemlere sahip gibi gözükken bu anlayışların hepsinin insanın aklını ve öz çıkarlarını teslim noktasında aslında aynı görüşte olduklarını şu sözlerle dile getirir: “Ahlaki olanla pratik olanın birbirinin tersi olduğu, ahlakın mantık alanında olmadığı, inancın ve gücün alanında olduğu yolunda da görüş birliği içindeydiler. Rasyonel ahlakın mümkün olmadığını, mantıkta doğru veya yanlış diye bir şey olamayacağını, mantık alanında ahlaklı olmak için bir sebep bulunmadığını her iki taraf da ileri sürüyordu” (2006, s.1025).

Ancak Rand'a göre insan hayatı kendine aittir ve iyi olanda onu yaşatmaktır. İnsan rasyonel bir varlık olarak iradesiyle seçimlerde bulunabilir ve bu seçimler için de bir rehber ihtiyacı vardır ki bu rehber değerdir. Ona göre değer, kişinin kazanmak ve muhafaza etmek için uğrunda

eyleme geğtiği Şeydir. Bir değerden söz edebilmek için alternatiflerin var olması gerekir. Değer kazanmak ve onu korumak için atılan adımlar ise “iyi eylem” olarak adlandırılır. Rand’a göre değer kavramını mümkün kılan hayat kavramıdır ve canlılar için evrendeki tek alternatif var olmak ya da olmamaktır (2006, s.1026). Bu doğrultuda insan kendi iradesiyle değer sistemini oluşturur. Bunun için de akla ve mantığa uygun bir çaba içinde olmak gerekir. Rand’ın deyiŐiyle: “Her saatte ve her konuda temel ahlaki seğimimiz budur: Düşünmek mi düşünmemek mi, var olmak mı olmamak mı, A mı yoksa değer mi, kimlik mi yoksa sıfır mı?” (2006, s.1032). Dolayısıyla bütün değerlerin ön koşulu var olmak veya var olmamak alternatifidir. Bu alternatifle karşı karşıya kalmayan bir varlık amaçları takip etmez. Rand’ın bu konudaki görüŐünü somutlaŐtırmak için kendisine ait olan “ölümsüz robot” örneğini vermek yerinde olacaktır:

...hareket eden ve eylemde bulunan, ama hiçbir Şekilde değerimeyen, kendisine zarar verilemeyen, yaralanmayan ve hasar verilemeyen, ölümsüz, yok edilemez bir robotun varlığını hayal etmeye çalıŐın. Böyle bir varlık herhangi bir değere sahip olamaz, onun kazanacak veya kaybedecek hiçbir Şeyi olamaz, herhangi bir Şeyi kendisinden yana veya kendisine karşı olarak refahına hizmet eden veya onu tehdit eden, çıkarlarına hizmet eden veya onları bozan bir Şey olarak göremez. Onun herhangi bir amacı da olamaz (2010, s.16).

Rand’ın örnekte yer verdiği robot hayat ve ölüm alternatifi ile karşı karşıya olmadığından, varlığını devam ettirmek için bir eyleme gereksinim duymaz. İnsanın ihtiyacı niteliğinde olan Őeylere ya da başka bir ifadeyle fizyolojik ve psikolojik ihtiyaçlara karşı ilgisiz durumdadır. Hiçbir Şey onun açısından bir farklılık yaratmamaktadır. Bu yüzden amaca yönelik bir davranışta bulunmaz. Kısacası “var olmak ya da olmamak” onun için söz konusu değerdir.

Rand’a göre değer yaratmak için var olmak veya var olmamak alternatifi ile karşı karşıya olan insanın nasıl ki doğuştan gelen, otomatik bir bilgisi yoksa doğuştan gelen bir değer yargısı da olamaz. İnsan bilişsel ve duygusal bir mekanizma, potansiyelle dünyaya gelir. Ancak her iki mekanizma da doğuştan boş bir levha gibidir. Onların iğerini belirleyen bilişsel fakültesi, zihnidir (Binswanger, 1988, s.200). Rand, değerlerin oluŐmasında insan iradesinin belirleyici olduğunu, insanın kendine gerekli olan değerleri kendisinin bulup hayata geğerirmek zorunda olduğunu söyler (2006, s.1027).

Rand; insanı özgür iradeye sahip, düşünen ve seçim yapan -ki ona göre düşünme de bir seğimdir- çabalayan, evrenle ilgili büyük Şeyler başarabilecek kahraman bir varlık olarak ele almaktadır (2006, s.1027). O, insanın bilgi ya da zevk için yöneldiği dünyanın ona potansiyel olarak verildiğini ancak bu potansiyelin kendi akli ve özgür istenci ile keŐfedilip öğrenilmesi ve üretilmesi zorunluluğuna vurgu yapar. Öyle ki “Potansiyel, çok üstün bir bilinçtir fakat o bujisiz bir makinedir; bujisi, çalıŐtırıcısı ve sürücüsünün insanın kendi iradesi olmak zorunda

olduğu bir makinedir. Onu nasıl kullanacağını keşfetmek ve sürekli olarak faaliyette tutmak zorunda olan kişinin kendisidir.” (2010, s.26) Dolayısıyla akıl, bilgi, bilinç ve seçim kavramları çok önemlidir. Bilinçli bir canlının hayatta kalma aracı bilgidir. İnsan bilinçli olmayı tercih etme noktasında özgürken, bilinçli olmayışının sonucuna katlanmak zorundadır ki bu sonuç kendisini yok etmek olacaktır (2010, s.26-27).

Rand objektivizm olarak adlandırdığı felsefesini ortaya koyarken insan iradesinin belirleyici bir etken olduğunu her defasında dile getirir. Ancak ona göre, herhangi bir eylemi kişinin kendisinin seçmiş olmasının yani kendi bağımsız yargısının, o eylemi ahlaki kılacağı anlamına gelmediğini de ekler. Ona göre, bu noktada rasyonel ilkelerin rehberliğine yani akla ve mantığa ihtiyaç vardır. Akıldışı kaprislerle hareket eden bir insan mutluluğu elde edemez. Tabii ki insanın akıldışı ve rastgele tercihlerde bulunma özgürlüğü vardır. Ancak bunun sonu mutluluk değil acı çekmektir. Oysa ahlak insana zevk almayı ve yaşamayı öğütler (2006, s.1028).

Dolayısıyla Rand’a göre rasyonel süreç, ahlaki bir süreçtir. İnsan, davranışlarında hata yapabilir ancak kendi ciddiyeti ve akli ile bundan korunabilir. Ya da bu yönde çaba göstermeyip hile yapabilir. Ancak soylu olan davranış, doğrulara bağlı olmak, düşünmenin sorumluluğunu üstlenmektir (2006, s.1031). Bu nedenle denilebilir ki insan davranışlarına rehberlik edecek değerler kodu rasyonel ahlaka dayanır. Rasyonel ahlak anlayışına göre insan öz-çıkarlarını ve aklını ölçüt almalıdır. Rand bu anlayışı rasyonel egoizm olarak adlandırır.

Rand, egoizmin bugüne değin birçoklarınınca yanlış değerlendirildiğini düşünür ve egoizmin ortaya çıkan bozuk versiyonlarını reddeder. O, egoizmi ve eleştirdiği özgeciliği şu sözlerle karşılaştırarak düşüncesini temellendirmeye çalışır:

Egoizm, insanın kendi başına bir amaç olduğunu savunur; özgecilik, insanın başkalarının amaçları için bir araç olduğunu savunur. Egoizm, ahlaken bir davranıştan faydalananın bu davranışı yapan kişi olması gerektiğini savunur; özgecilik, ahlaken bir davranıştan faydalanmanın davranışı yapandan başka bir kişi olması gerektiğini savunur. Egoist olmak kişinin kendi çıkarına ilgi duymasını motive edilir. Bu, kişinin kendi çıkarının neyi gerektirdiğini ve onun nasıl başarılacağını düşünmesini gerektirir. Özetle, egoizm; (a) kişinin kendi-çıkâr standardı tarafından ortaya konan değerlerin bir hiyerarşisi ve (b) daha değerli bir şeyi daha az değerli veya değersiz olan bir şeye karşı feda etmeyi reddetme (2010, s.84) anlamına gelir.

Rand, bu sözleriyle “kendini başkalarına feda et” veya “başkalarını kendine feda et” düşüncesine karşı gelmektedir. Kimse kimseye feda edilmemelidir çünkü insan hayatı fedakârlık ile uyuşmaz. Rand’ın Objektivizmi “ben yalnızca kendime değer veririm” de demez, “eğer belirli bir kişi iseniz bundan dolayı kendi hayatım ve mutluluğumun ilerlemesinde benim için bir değer olursunuz” der (Rand, 1964; Akt. Peikoff, 1993, s. 238). Buradan çıkarılacak sonuç Rand’ın egoizminin, insanın kendi varlığını devam ettirmek için “bencilce amacına ulaşmayı” hedeflediğidir. Ancak insanın sosyal bir varlık olduğu göz önüne alındığında bu

hedef yeterli olacak mıdır? Diğer bir deyişle, konu başkalarına yardım etme işi ya da hayırseverlik olunca ne yapmalıdır?

Rand'a göre bu noktada insan davranışlarına ilke olarak yine kendi hedef ve değerlerini almalıdır. Hiç kimseye gelişigüzel yardım edilmemelidir. Bir insana hak ettiğinden daha azını vermek birinin değerlerine ihanet etmektir. Bir insana hak ettiğinden daha fazlasını vermek ise birinin değerlerini feda etmek anlamına gelir. Rand'a göre gerçekten bencil bir kişi amaçlarını aklın rehberliğinde seçer. Değerlerin merkezine akli koyan Rand, rasyonalitenin kişinin tek bilgi kaynağı, tek davranış rehberi olduğunu; dolayısıyla insanın çıkarlarını ve amaçlarını, akla uygun bir şekilde uzun vadeli olarak belirlemesi gerektiğini iddia eder. Ona göre, "...en bencil şey, özgür bir aklın kendininkinden yüksek bir otorite tanımaması, kendi gerçeklik yargılarından daha yüksek bir değer tanımamasıdır" (2006, s.1045).

Ancak Rand'a göre insanlar akla dayanan, insanın bilinçli tercihleri ile ortaya çıkan, davranışlarının sorumluluğunu kabul eden bir ahlak anlayışı yerine; düşünme içermeyen, otomatik bir görev ahlakı anlayışına sığınmayı tercih eder. Rand'ın sözünü ettiği bu yaklaşım "özgecilik"tir. Daniel Bar-Tal, özgeciliğin temel niteliklerini şöyle ifade eder: "(a) başkasına fayda sağlaması, (b) gönüllü olarak yapılması, (c) kasıtlı olarak gerçekleştirilmesi, (d) faydanın tek başına amaç olması ve (e) herhangi bir dış ödül beklemeden yapılmasıdır" (Bar-Tal, 1985-1986; Akt. Piliavin & Charng, 1990, s.30). Altruizm olarak dile getirilen ve Türkçeye "özgecilik" olarak çevrilen bu kavramın Auguste Comte tarafından felsefeye kazandırıldığı düşünülmektedir. Comte, özgeciliğin insanlığın ahlak ve kültür bakımından gelişmesinin koşulu olduğunu ifade eder ve "başkaları için yaşama eğilimi ya da isteği" olarak tanımlar (Batson, 1988; Akt. Topses, 2012, s. 61). Comte'a göre:

Birey kendisini, kendi durağanlığının kaynağını onun içinde bulmak için, kendisi dışında bir varlığa adanmalıdır. Ve bu durum, kişiyi başkası için yaşamaya telkin eden eğilimlerin dürtüsü olmaksızın tam olarak gerçekleşemez. İnsan veya hayvan olsun kendisinin dışında hiçbir şeyi sevmeyen ve gerçekten de yalnız kendisi için yaşayan varlık, kendi yaşamını rezil bir cansızlık ve kontrolsüz heyecanların rezilliği altında harcamaya hükümlüdür. Bütün canlı varlıkların temel gelişme özelliği, bizim yaşamamızın temel özelliğinin daha mükemmel hâle gelmesi üzerine olan genel uzlaşmadır (Comte, 1973; Akt. Campbell, 2006, s. 359-360).

Rand toplumcu, özgeci bu ahlak anlayışına şiddetle karşı çıkar ve özgeciliği şöyle tanımlar: "Özgecilik, insanı kurbanlık bir hayvan olarak gören ve insanın kendisi için var olma hakkına sahip olmadığını, başkalarına hizmetin insanın varoluşunun tek geçerliliği olduğunu ve kendini feda etmenin insanın en yüksek ahlaki görevi, erdemi ve değeri olduğunu savunan etik teorisi"dir. Bu anlayışa göre insanın kendi varlığının tek gerekçesi başkalarına hizmettir ve kendini feda etme bir erdemdir (2003, s.88-89).

Rand, özgeciliğin iyi niyet veya diğer insanların haklarına saygı ile karıştırılmaması gerektiğini tam aksine özgeciliğin “kendini feda etme” olduğunu söyler (2003, s.88). Kendini feda etme düşüncesinin savunucuları insanların aklını teslim almak istemektedir. Bu amaçla insanların kendi isteklerini yerine getirmesinin bencilce olduğu, kendilerini başkalarının isteklerine feda etmeleri gerektiği dile getirilmektedir. Rand’a göre bu anlayış akla uygun değildir başka bir deyişle akıl ve özgecilik uyumsuz iki unsurdur. Rand şu sorularla bu uyumsuzluğu dile getirir: “Neden başkalarının mutluluğuna hizmet etmek ahlaki ama kendinize değil? Zevk bir değerse başkaları tarafından deneyimlendiğinde neden ahlaki, siz deneyimlediğinizde neden ahlaksızdır? Bir değer üretmek ve onu korumak neden ahlaksızdır ama onu vermek ahlaki bir değerdir? İyi olanların ahlaki amacı, kötü olanların uğruna kurban edilmek midir?” (Rand, 2003; Akt. Binswanger, 1988, s. 41).

Rand’a göre bütün bu soruların cevabı ya da ulaşılan sonuç, fedakârlığın değer standardının ölüm olduğudur. Böyle bir anlayışa göre insanın yaşama arzusu kötüdür. Rand bu yaklaşımın sürekli olarak fedakâr olmanın önemini vurguladığını, “almaktan çok vermekle kutsanmış” olanı duyurduğunu ancak bu anlayışın pratikte bu şekilde çalışmadığını dile getirir. Pratikte olan vericilerin asla kutsanmaması ve hatta onlardan ne kadar çok verirlerse o kadar çok talepte bulunulmasıdır (Rand, 2010; Akt. Binswanger, 1988, s. 43). Rand, özgeciliğin başkalarının ihtiyacının bir insanın hayatına ipotek koyduğunu ve dahası bir insanı diğer insanlar için sebepsiz yere kurban ettiğini iddia eder (2012, s. 89).

Rand, özgeciliğin niçin insanlar başkaları için yaşasın? İnsan niçin kurbanlık bir hayvan olsun? Bu, niçin iyi bir şey olsun? Sorularına akla dayanan bir cevap veremediğini söyler (2003, s. 89). Hatta ona göre insanlar bu türden sorulara cevap verme, gerekçe gösterme ihtiyacından kaçmak için mistisizme sığınmaktadır. Çünkü mistisizm doğüstü ve irrasyoneldir. Dolayısıyla gerekçe değil, inanç temellidir. Mistisizm işte bu şekilde meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır.

Rand bu tespitleri doğrultusunda kötülüklerin kaynağının ve ahlaki çöküşün sorumlusunun “insan doğası” değil, özgeci filozoflar ve onların ilkelerine uygun davranan insanlar olduğunu söyler (2010, s. 48). Özgeciliğin medeniyet üzerindeki olumsuz etkilerinin psikolojik sonuçlarını ve yaşanacak problemleri şu cümlelerle özetler:

1. Kişilerin değerler konusundaki asıl ilgisi nasıl yaşayacağı değil, yaşamını nasıl feda edeceğidir. Bu da beraberinde kendine saygı eksikliğini doğurur.
2. Bu kişiler insanlığı, birisinin yardımı için dilenen mahvolmaya mahkûm dilenciler sürüsü olarak görmektedir. Bu anlayış, başkalarına saygının olmayışını doğurur.
3. Özgeci zihniyete sahip kişi “kötü bir evrende” kapana kısıldığına inanır. Bu evrende felaketler insanların yaşamlarında sürekli olarak vardır ve yaşam asıl olarak bunlardan oluşur.

4.Ve bu insanlarda etiğe karşı uyuşuk bir kayıtsızlık, bedbaht bir ahlak ilgisizliği söz konusudur. Çünkü özgeci insanların sorunları, muhtemelen onun karşılaşmayacağı, kendi yaşamının gerçek problemleri ile ilişkisi olmayan durumlarla ilgilidir ve böylece bu sorunlar onu hiçbir ahlaki prensibe sahip olunmayan bir hâlde bırakır (2010, s. 60-61).

Rand, alturizmin bu kötü sonuçlarının yanında iyi niyet ve gerçek yardımseverliği de ortadan kaldırdığını savunur. Çünkü bu yaklaşım bencil olmamayı başkalarına yardım etmeye indirgemiş, insanın başka insanlar üzerinde kişisel çıkarı olamayacağını insanlara inandırmış, bir başka kişiye değer vermenin ölçütünü de kendini feda etmeye bağlamıştır (2010, s. 61). Oysa insan kurbanlık bir hayvan değildir ve başkalarına yardım etmek ahlaki bir görev değildir. “Feda etme” daha değerli bir şeyi daha az değerli olan veya değersiz olan bir şey karşılığında vermektir. Buna göre özgecilik bir insanın erdemini, kendi değerlerini verme, onlardan feragat etme veya onlara ihanet etme derecesi ile ölçer çünkü bir yabancıya, bir düşmana yardım etmek, kişinin sevdiklerine yardım etmesinden daha erdemli, daha az “bencilcedir”. Akılcı davranma prensibi ise daha değerli bir şeyi daha az değerli bir şey karşılığında feda etmemeyi yani her zaman değerlerimizin hiyerarşisine uygun olarak davranmayı temel alır.

Rand’a göre insanın tüm tercihlerini kapsayan bu altruist davranış akılcı değildir ve dolayısıyla düşünülmüş bir değer yargısı ve ahlaki tercihten söz edilemez. Rand bencilliği özgecilikten farklı bir şekilde ele alır. Ona göre, sevgi ve arkadaşlık bencil değerlerdir. “Sevgi, kişinin bir diğer kişi şahsında kendine saygının bir ifadesi ve dışavurumudur. Kişi, sevdiği kişinin sırf mevcudiyetinden dolayı kişisel, bencil bir zevk duyar. Kişinin sevgide aradığı, ondan çıkardığı ve kazandığı şey kendi kişisel, bencil mutluluğudur” (2010, s. 62-63). Bencil ve kişisel duygularla ilişkili olmayan bir sevgi, değer verdiklerimize kayıtsız olmaktır ki bu durum çelişki içerir. Kişinin kayıtsız olmaması, sevdiğine ilgi göstermesi akılcılığın ve bencil çıkarlarının gereğidir. Mesela Rand’a göre (2010, s. 63) karısına âşık olan bir kişinin, onun ölümcül bir hastalıktan kurtulması için varını yoğunu harcaması olağandır. Kişinin bunu kendisi için değil eşi uğruna bir “fedakârlık” olarak yaptığını, eşinin yaşamasının veya ölmesinin hiçbir fark oluşturmadığını iddia etmesi saçma olacaktır.

Rand bu örnekle kişinin değerler sıralamasının en üstünde bencil çıkarlarının olduğunu, kişisel fayda sağlayan bu davranışların fedakârlık olarak yorumlanmaması gerektiğini vurgulamak istemektedir (Rand, 2010, s. 63). O fedakârlığı daha da netleştirmek için şu örneği verir:

Kendisi için hiçbir anlam ifade etmeyen başka on kadının hayatını kurtarmak uğruna, kişinin kendi eşinin ölmesine müsaade ettiğini düşünün. Bu bir fedakârlık olacaktır. İşte objektivizm ve özgecilik arasındaki fark burada en aşikâr şekilde görülebilir. Eğer fedakârlık ahlaki bir davranış prensibi ise bu durumda bu koca diğer on kadın uğruna eşini feda etmelidir. Eşini diğer kadınlardan ayıran şey nedir? Bu kararı verecek olan kocası için kadının ifade ettiği değerden başka hiçbir şey, kocasının mutluluğunun kadının hayatta kalmasını gerektirmesi gerçeği dışında hiçbir şey (2010, s. 63-64).

Bütün bu ifadelerden de açıkça anlaşılıyor ki insanın tercihlerinde ölçüt kendi kişisel akılcı çıkarlarıdır. Bir başkasına yardım etme sırasında gösterilen çaba, ayrılan zaman ve risk, kişinin kendi mutluluğu ve değerleriyle ilişkilidir. Bu ölçütü kabul etmek ve değerlere uygun davranmak önemlidir.

Rand'a göre dürüstlük, kişinin kendi değerlerine sadık kalması; bu değerler doğrultusunda davranışta bulunmasıdır. Dolayısıyla insanın sevdiğine yardım etmesi dürüstlüktür. Çünkü bir insan birisini sevdiğini dile getirip ona zarar veriyorsa bu davranış dürüst değil ahlaksızcadır (2010, s. 64-65). Aynı anlayış arkadaşlık ilişkilerinde de geçerlidir. Arkadaşı sıkıntıda olan kişi ona altruist değil akılcı bir şekilde yardım etme çabasında olmalıdır. Örneğin bir kişinin kendisine çok da ihtiyacının olmadığı şeyleri alıp para harcaması yerine bu parayı aç olan arkadaşına vermesi, fedakârlık olarak değil dürüstlük olarak adlandırılır. Kişinin bu durumun aksine davranması durumunda bu kişi aç olan kişinin arkadaşısı olduğunu söyleyemez (Rand, 2010, s. 65-66).

O hâlde ahlaki davranış; sevgi, saygı ve aşta kişi davranışını kendi değerler hiyerarşisi içinde değerlendirmek ve buna uygun hareket etmektir. Sevdiklerimiz ve tanıdıklarımıza yönelik davranışların gereği budur, peki söz konusu yabancılar olursa ne yapılmalıdır? Rand, bu kişilere bu durumu kötüye kullanmadıkları sürece “genel saygı ve iyi niyet” gösterilmesi gerektiğini savunur (2010, s. 66). Rand, akılcı ve kendisine saygısı olan bir bireyin bu durumda sahip olduğu konum ve psikolojiyi şöyle ifade eder:

Akılcı bir kişi; yaşamın tüm değerlerin kaynağı olduğunu ve bu sebeple yaşayanlar arasında (cansız nesnelere karşı olduğu gibi) ortak bir bağ olduğunu, diğer insanların potansiyel olarak kendisinininkiyle aynı değerleri elde edebileceğini unutmaz. Bu durum onun, diğer insanların yaşamlarını kendi hayatı yerine koyabileceği anlamına gelmez. O, kendi yaşamının sadece kendi değerlerinin kaynağı değil fakat aynı zamanda onun değer verme kapasitesinin de kaynağı olduğu gerçeğini bilir. Bu nedenle kişinin diğerlerine verdiği değer, birincil değer, yani kendisinin bir sonucu, bir uzantısı ve ikincil ifadesidir... Kendine saygısı olan insanların diğer insanlara duyduğu saygı ve iyi niyet büyük ölçüde bencilcedir; insanlar aslında şunu düşünür: “Diğer insanlar önemlidir çünkü onlar da benimle aynı türdendir.” Seven canlı varlıklar olarak onlar kendi yaşamlarını sevmektedirler. Herhangi bir sempati duygusunun ve herhangi bir “tür dayanışması” hissinin psikolojik esası budur (2010, s. 66-67).

Dolayısıyla akılcı kişi insanlara insan oldukları için bu iyi niyet ve saygı çerçevesinde davranır. Rand normal şartlardaki bu davranış kuralları ile acil durumda geçerli olan davranış kurallarını birbirinden ayırırken bunların temel ilkelerinin aynı olduğunu dile getirir. Ona göre kişinin acil bir durumda tanımadığı insanlara yardım etmesi sadece bu genel iyi niyet ve saygı gerekçesindedir (2010, s. 67). Rand, acil durumu şöyle tanımlar: acil, zaman sınırı olan bir durum, beklenmedik bir anda ortaya çıkan insan yaşamını tehlikeye sokan durumlar yaratan (bir sel, deprem, yangın gibi) dolayısıyla istenmeyen bir durumdur. Burada temel amaç tekrar

normal koşulları sağlamaktır. Normal koşullar nesnelere doğası gereği olan, insan varoluşuna uygun olan koşullardır. Acil bir durumda yabancılara gönüllü olarak yardım edilebilir. Ancak bu durumun koşulu insanın kendini başkasına adamaması diğer bir deyişle hayatını tehlikeye atmamasıdır. Örneğin batan bir gemideki yolcuları insan yaşamına verdiğiniz değerden dolayı kurtarmaya çalışmanız tehlike geçtikten sonra da kendinizi o insanların başka problemlerine adayacağınız anlamına gelmez (Rand, 2010, s. 68,69).

Rand'a göre normal varoluş şartlarında insan, amaçlarını belirlemeli bu doğrultuda bireysel çaba sarf etmelidir. Bu amaçlar başka insanların yaşadığı talihsizliklere feda edildiğinde kişi amacına ulaşamaz. "Kişi, sadece insan yaşamının imkânsız olduğu şartlar altında uygulanabilen kuralların rehberliğinde hayatını sürdüremez" (2010, s. 69). Dolayısıyla acil durumlarda yardım etme prensibini bütün insan sorunlarına genellememeli, bireylerin hayatlarına talihsizlik yaşayan insanlar tarafından ipotek konulmasına müsaade edilmemelidir.

Sonuç olarak Rand, özgeciliğin insanın kendisi için var olma hakkının olmadığını savunan bir sistem olduğunu söyler. Bu anlayışta insanın diğer insanlara hizmet etmesi kendi varlığının tek gerekçesidir ve kendini feda etme insanın en yüksek ahlaki görevidir. Bu anlayışın akla dayanan hiçbir tarafı yoktur ve bu sistem medeni dünyadaki ahlaki çöküşü oluşturan sistemdir. Ona göre özgecilik, iyi niyet ve gerçek yardımseverliği ortadan kaldırmıştır ve bu nedenlerle reddedilmelidir.

3. ÖZGECİLİĞE FARKLI BAKIŞ AÇILARI

Rand'ın ifade ettiği gibi "Özgecilik insan doğasına, hayatına zarar veren bir yaklaşım mıdır? Neden birçok insan altruist davranışlar sergilemektedir? Altruist davranışların temelindeki motivasyon nedir?". Özgeciliğin temeli ile ilgili son zamanlarda giderek artan biyoloji, sinir bilim ve psikoloji alanındaki çalışmalar; özgeciliğin toplumsal iş birliğinin, insan davranışlarının doğasına ilişkin daha anlaşılır açıklamalar getirmektedir. Muhtemelen Rand'ın içinde bulunduğu dönemde ortaya konulmamış ve yakın zamanda yapılan bu çalışmalar altruist davranışlar sergilemenin biyolojik, evrimsel ve kültürel bir sonuç olduğunu iddia etmektedir.

Bu doğrultuda birçok özgeci kuram ortaya çıkmıştır. Bunlardan birkaçını ele almak yerinde olacaktır. İlk ele alacağımız kuram "mutlak ya da gerçek özgecilik" olarak adlandırılan kuramdır. Burada kişi hiçbir karşılık beklemeden kendi hayatını riske sokarak başkasının hayatını kurtarır. Kurama göre davranış hızla ve içgüdüsel olarak ortaya çıkmaktadır. Kuramı ortaya koyan düşünürler özgeci davranışı ortaya çıkarıcı "karar süreci"nin de önemli olduğunu dile getirirler. Bu noktada insanların içgüdüsel bir şekilde yardıma koşanlara daha çok güven

duyduğu, hesap yaparak veya akıllıca yardımda bulunanlara daha az güven duyduklarını ortaya koymuştur (Çetin, 2019, s. 5-6). Bu kuramın belirgin özelliği davranışın planlı bir şekilde değil, kendiliğinden gerçekleşmesidir.

Diğer bir kuram olan “kan bağı kuramı”na göre kişi kendi genlerinin kalıcı olması amacıyla hayatını riske sokacak psikolojik bir evrim sürecinden geçmiştir. Yaptığı fedakârlıkla kan bağı olan kişi ya da kişiler hayatta kalacak, özgecinin genlerinin varlığı devam edecek, yakınları ile iş birliği bağı güçlenecek ve sonuçta grup bu durumdan yarar görecektir. Kan bağı azaldıkça özgeciliğin ortaya çıkma ihtimali azalacaktır.

“Karşılıklı özgecilik” kuramı ise insanların hiç tanımadıklarına gösterdiği bir özgecilikten söz eder. Burada insanlar şu mantıkla hareket eder: Benim bugün onun için gösterdiğim fedakârlığa gün gelecek o da aynı şekilde cevap verecektir. Bu özgecilikte karşılıklı fayda beklentisi vardır. İnsanı bireyselden çok grup içinde daha çok getiriye sahip kılan bu özgecilik evrimsel olarak da desteklenmektedir (Çetin, 2019, s. 7-9). Denilebilir ki bu tür özgecilik hayatta daha çok karşılaştığımız özgecilik türüdür. Buna örnek olarak iş hayatındaki rekabet ortamı verilebilir.

Rekabetçi özgecilik kuramında ise insanlar kendi performanslarını ortaya koyarak özgecilik konusunda birbirleriyle yarış içine girerler (Çetin, 2019, s. 11-12). Bu duruma günümüz iş hayatında sıkça rastlanır. Çalışanlar ileride kazanma ihtimalleri olan imkânlar için gerektiğinde para ve emek harcayarak özgeci davranışlar gösterirler. Yine çağımızda davranışlarımız üzerindeki etkisi sıklıkla vurgulanan psikolojik ve sosyal etkenlere vurgu yapan yaklaşımlar vardır. Bunlardan psikolojik yaklaşım özgeciliği, “Anne babanın çocuklarını besleme duygusunun devamı olan insanın evrimsel sürecinin ilk aşamalarında ortaya çıkmış duygusal bir durum olarak tanımlamaktadır” (Çetin, 2019, s. 24). Sosyal yaklaşım ise özgeciliği Bandura’nın sosyal öğrenme teorisine dayandırmaktadır. Bu yaklaşımı benimseyen Piliavin’e göre özgecilik, öğrenme ve ebeveyn modellemesi yoluyla gelişmektedir. Çocuklar anne ve babalarından fedakârca davranışlar görürler. Bu sayede duygudaşlık ve sosyal sorumluluk duyguları gelişir (Piliavin, 2000; Akt. Haskı-Leventhal, 2009, s. 275-276). Özgeciliğin cinsiyet ile olan bağı da araştırma konusu yapılmış ve fedakârca yardım etme davranışında farklı cinslerin farklı davrandıkları gözlenmiştir. Bu durumun kadın ve erkeğin üstlendiği toplumsal rollerin farklılığından kaynaklandığı düşünülmektedir (Piliavin & Charng, 1990, s. 34).

Özgeciliğin ahlakla olan ilişkisine baktığımızda, özgecilikle mutlak ahlaki değerler arasında bir bağ olmadığını çünkü insanların ahlaklı ya da ahlaksız dünyaya gelmediklerini bu değerleri geliştirecek potansiyele sahip olduklarını söyleyebiliriz. Özgeciliğin ahlaki değerlere

uygunluğu özgecinin içinde bulunduğu ortamın koşullarına, grup normlarına, çıkarlarına göre değerlendirilmektedir. Yine araştırmacılar karma bir toplumda özgeci ve bencil kişilerin sosyal iş birliği sürecinde farklı davranabildiklerine, hatta aynı bireylerin özgeciyken ya da bencilken özgeciye dönüşebildiklerine dikkat çekmekte ve bu duruma “kişiye özgü ahlak” kavramıyla açıklama getirmektedirler. Sözü ettiğimiz bu grup normlarının birbirinden farklı olması, içinde bulunulan koşulların değişmesi ya da kişilerin ahlak anlayışlarının zamanla değişmesinin yanı sıra bireylerin başka insanların davranışlarını değerlendirirken de farklı bir tavır içinde oldukları görülmektedir. Psikolojide “ikiyüzlü ahlak” olarak nitelendirilen bu durum ahlaki değerlendirme kriterlerinin kendimiz ve başkaları için farklı şekilde çalıştığını göstermektedir. Bu şu anlama gelir: İnsanlar eleştirdikleri davranışı kendileri tekrar ettiklerinde kendilerini daha ahlaklı bulmaktadır (Çetin, 2019, s. 25-26).

Günümüzde özgeciliği biyolojik bir temele dayandıran çok sayıda araştırma yapılmaktadır. Dolayısıyla ortaya çıkan sonuçlar deneysel temele sahiptir. Örneğin bir deneyde, beyinde sol yarım küredeki temporal korteksin MR görüntüleme yöntemi ile incelendiği aşağıdaki deneyin verileri bir bulgu olarak ortaya konulmuştur.

Tankersley ve arkadaşları, özgeciliğin nörolojik yönünü açıklamak üzere yaptıkları araştırmalarında, iki gruba ayırdıkları deneklerine farklı iki yönerge vermişlerdir. İlk gruba bir bilgisayar oyunu vererek bu oyunla kendilerine para kazanabilecekleri bir yönerge, diğer gruba ise yine bilgisayar oyunu vererek bir hayır kurumu için para kazanabileceklerine yönelik bir yönerge verilmiş ve denekler bilgisayar oyunu oynarken onların beyin dalgaları (posterior singulat korteks, biletal hipokampus, sol temporal lob, sol pSTC ve lateral prefrontal korteks bölgeleri) kayıt altına alınmıştır. Tutulan kayıtlara göre, özgecilik davranışıyla hareket eden kişilerin beyin dalgalarındaki değişmelerde anlamlı farklılaşmalar olduğu ancak diğer grupta bu bölgelerdeki değişimlerin anlamlı olmadığı görülmüştür (Tankersley vd, 2007; Akt. Ümmet, 2012, s. 43). Bu sonuçlar da göstermektedir ki özgeciliğin sadece psikolojik ve sosyal değil, biyoloji ile de ilişkilendirilebilecek bir yanı vardır.

Özgeciliğin psikolojik, ahlaki ve biyolojik nedenlere dayandığını savunan tüm bu yaklaşımların yanında, özgeciliğin zihinsel tutuma başka bir deyişle toplumu oluşturan insanların bakış açılarına bağlı olarak ortaya çıktığını da gözlemek mümkündür. Örneğin; özgeci davranış, hukukun üstünlüğü ve iş birliği kuralları arasındaki ilişkiyi araştıran bir çalışmada kültürel açıdan farklı 16 şehirde inceleme yapılmıştır. Hukukun üstünlüğünü benimseyen şehirdeki insanların, hukukun üstünlüğünü benimsemeyen ya da bu konuda daha zayıf bir algıya sahip şehirlerin insanlarına göre daha çok özgeci ve işbirlikçi olduğu ortaya çıkmıştır (Çetin, 2019, s. 31).

Araştırmada, son olarak sunulacak hipotez özgeciliğin temelinde de egoist motivasyonların olduğunu savunan “empati-özgecilik hipotezi”dir. Daniel Batson tarafından geliştirilen bu hipoteze göre bir kişi yardıma muhtaç birisiyle karşılaştığında empatiden kaynaklı bir iç sıkıntı

yaşar. Kişi bu sıkıntıyı aşmak ve rahatlamak için acı çekene yardım ederek veya durumdan kaçarak motive olur. Her iki eylem de egoist bir psikolojik mekanizma ile motive edilir. Yardım etme ihtimali olan kişi, acı çeken kişiyle duygudaşlık kurabilir ve daha sonra hastaya yardım etmeye çalışır. Batson'a göre yardımcı bencilce motive olmuyor, kendi sıkıntılarını özgeci bir şekilde aşmak için gerçek bir arzu ile motive oluyor. Bu hipotez duygudaşlığın gerçekten özverili bir davranışa yol açtığını iddia eder (Batson, 1991; Akt. Gantt vd., 2013, s. 11-12).

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Ayn Rand'ın insanın rasyonel bir varlık olduğu ve iradesiyle seçimlerde bulunduğu, doğuştan gelen otomatik bir bilgisinin olmadığı yönündeki tespitleri yerindedir. Ancak insanların irade ve bilinçlerini kullanmamalarının sonucu olarak birbirlerine fedakârca davranışta buldukları tespiti, yine bu doğrultuda özgeciliğin; inanç temelli, subjektif, mistik olduğunu ve bilimsel-mantıklı bir nedene dayanmadığı iddiası tartışmaya açıktır.

İnsanların birbirlerine gönüllü yardımda bulunmaları, birbirlerine hiçbir karşılık beklemeden maddi ve manevi destek olmaları sıkça gözlemlediğimiz bir davranıştır. Hatta kimi zaman bu yönde karşılaştığımız sıra dışı davranışlara da tanık olunmaktadır. Örneğin metronun raylarına düşen bir çocuğu fark eden bir adamın yaklaşan trene rağmen çocuğu kurtarmak için metro raylarına atlaması oldukça sıra dışı bir davranıştır. İnsanların bu davranışlarının altında yatan motivasyonun ne olduğu sorusu göz ardı edilemez. Özgecilik olarak adlandırılan bu türden davranışları belirleyen psikolojik, sosyal, ekonomik vb. etkenler vardır. İnsanların kurduğu etkileşim, doğduğu aile, kişilik yapısı, cinsiyet, bulunduğu çevre, farklı değerler, inanç ve ideoloji bu türden davranışların nedenleri olabilir.

İşte bu nedenle insan davranışlarının temelinde ne yattığını araştırmaya yönelik olarak psikologlar, sosyologlar, antropologlar ve filozoflar araştırmalar yapmaktadır. Her bir alan kendilerini ilgilendiren yöne ağırlık vermektedir. Bu nedenle insanı tek tip bir davranış türü ile açıklama ya da davranışlarının bir formülünü ortaya çıkarma çabaları bir sonuç vermemiştir. Bu durum ele alınan konunun karmaşıklığından kaynaklanmaktadır.

Bütün bu veriler, yaklaşımlar ve araştırmalar ışığında denilebilir ki özgecilik Rand'ın ele aldığı gibi tek açıdan yani sadece insanı felakete sürükleyen bir unsur, bütün kötülüklerin kaynağı olarak değil, çok farklı açılardan ele alınması gereken karmaşık bir konudur. Ayrıca özgecilik ve nedeni ne kadar tartışmalı ise bencillik konusu da bir o kadar tartışmalıdır. Rand'ın insan davranışlarını ve doğasını sadece egoizm temelinde ele alması yeterli görünmemektedir.

Etik Kurul Onayı

Bu araştırmanın kavramsal çerçevesinin hazırlanması, verilerin toplanması, verilerin analizi ve yorumlanması aşamalarının tamamında etik kurallara uygun hareket edilmiştir. Karşılaşılacak tüm etik ihlallerde ANKAD Dergisi Yayın Kurulunun hiçbir sorumluluğu bulunmamaktadır. Tüm sorumluluk yazarlara aittir. Bu çalışmanın ANKAD Dergisi dışında herhangi bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiş olduğunu taahhüt ederim. Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. “Ayn Rand İçin Dünyadaki Kötülüklerin Kaynağı: Altruizm” başlıklı araştırmada kamuya açık kaynaklar kullanıldığı için etik kurul izni gerektirmemektedir.

KAYNAKÇA

- Bektaş, Ç. (2008). Etik kodların otel endüstrisine katkıları ve bir alan araştırması. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 1-17.
- Cevizci, A. (2000). *Felsefe terimleri sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Campbell, R. L. (2006). Altruism in Auguste Comte and Ayn Rand. *The Journal of Ayn Rand Studies*. 7 (2), 357-369.
- Çetin, H. (2019). *Özgecilik, toplumsal işbirliği ve rekabet* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gantt, E. E., Reber, J. S., & Hyde, J. (2013). The psychology of altruism and the problems of mechanism, egoism, and determinism. In H. Koppel (Ed.) *Psychology of Altruism* içinde (ss. 1-35). NY: Nova Science Publishers.
- Haskı-leventhal, D. (2009). Altruism and volunteerism: the perceptions of altruism in four disciplines and their impact on the study of volunteerism. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 39(3), 271- 299.
- Peikoff, L. (1993). *Objectivism: The philosophy of Ayn Rand*. New York: Penguin Group.
- Piliavin, J. A. & Charng, H. W. (1990). Altruism: A review of recent theory and research. *Annual Review of Sociology*, 16, 27-65.
- Rand, A. (1988). *The Ayn Rand lexicon, objectivism from a to z*. H. Binswanger (Ed.) New York: Penguin Group.
- Rand, A. (2003). *İhtiyacımız olan felsefe*. (Çev. N. Kandemir), İstanbul: Plato Film Yayınları.
- Rand, A. (2004). *Kapitalizm bilinmeyen ideal*. (Çev. N. Kandemir) İstanbul: Plato Film Yayınları.
- Rand, A. (2006). *Atlas silkindi*. (Çev. B. Dişbudak). İstanbul: Plato Film Yayınları.

- Rand, A. (2010). *Bencilliğin erdemi*. (Çev. N. Kandemir). İstanbul: Plato Film Yayınları.
- Ümmet, D. (2012). *Üniversite öğrencilerinde özgecilerlik davranışının transaksiyonel analiz ego durumları ve yaşam doyumu bağlamında incelenmesi* (Yayınlanmamış Doktora tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Topses, G. (2012). Elseverlik (alturizm) ve benseverlik (egoizm) ölçęiyle ilgili geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education*, 1(2), 60-71.

EXTENDED ABSTRACT

The Source of Evil in The World for Ayn Rand: Altruism

Introduction:

One of the questions at the center of ethical debates is 'What is or should be the main motivation for our behavior?'. While trying to answer this question, 'egoism' and 'altruism' have different perspectives. Ayn Rand argues that rational egoism is based on reasoning, not self-sacrifice, whereas self-sacrifice is the highest moral duty of altruism which has no rational aspect. This is why Rand argues that altruism is an approach that harms human nature and life.

According to Rand, a rational, objective answer to why people need a system of values has not been given so far. Rand aimed to develop a moral system based on objective realities and causality to discover a rational moral philosophy and reveal the true meaning of egoism, which she thought was ascribed to false understandings.

Ayn Rand's Critique of Altruism:

Rand rejects the intrinsic theory, which argues that the good is inherent in certain things and actions, and the subjectivist theory, which claims that the good has nothing to do with reality. She accepts the objectivist theory, which evaluates the good according to a rational value standard and reality. She does not see value separate from purpose and human actions as independent from reason. In this context, Rand criticizes the subjectivist and altruistic moral understandings contradicting her moral system. She introduces her ethical principles by explaining why people need a value system, a moral code.

In this direction, Rand considers a human as a heroic being who has free will, thinks and makes choices, strives, and can achieve great things about the universe. For this reason, human should continuously value their life with free will and create and implement the code of moral values that he needs.

Rand states that the human will is a determining and essential factor. However, the fact that any action is chosen by the person himself does not mean that that action will be moral. At this point, the guidance of rational principles and reasons are needed. According to her, life and happiness cannot be achieved by unreasonable whims. Man is free to try to survive in any random situation, but when he does not live as his nature needs, he must die. The purpose of

morality is to teach people to enjoy and live. Thus, Rand mentions the critical relationship between ethics and rationality. According to her, the rational process is a moral process. A person can make mistakes in his actions. Still, he can be protected from this by reasoning, or he can cheat without making any effort in this direction. Still, to be loyal to noble and heroic truths, one must take responsibility for his thinking.

In short, according to Rand, the value standard of Objectivist ethics is human life. One's means of survival is the mind. Therefore, what is for the existence of a rational life is good, and the opposite of this is bad. At every opportunity, Rand mentions the importance of the conscious actions of the human being, in which humans direct their thoughts with the rules of logic.

In her understanding of morality, Rand aimed to develop a rational, egoistic moral system based on objective facts. Rand argued that one should want happiness for himself; that is why she tried to eliminate the misconceptions attributed to egoism. Apart from moral understandings based on sacrifice, another concept she criticizes is "duty." In her view, duty destroys all foundations of rational life.

Different Perspectives on Altruism:

Unlike the general moral understanding based on altruism and mysticism, Rand defended rational egoism in morality and considered altruism as an approach that harms human life. Given that many people display altruistic behaviors, it is crucial to question why it is claimed as harmful. Current research into the origins of altruism argues that altruistic behaviour is an evolutionary, cultural and biological result. As the studies increased and deepened, more than one theory about the altruistic approach emerged. One of those is "pure altruism", which refers to those who risk their lives without expecting anything in return. An instinctive reason appears here. Another one is the "kin altruism theory," which explains the same behavior with the process of psychological evolution. On the other hand, in the "reciprocal altruism" theory, the person make the sacrifice (cost) for someone because he believes that this person will endure a sacrifice for himself in return. This theory is evolutionarily supported. Another theory claims that besides imitation, biological transferences are also effective in the altruistic behavior relationship between children and their families. All these studies show no association between altruism and absolute moral values. Depending on the environment one is in, the altruist can also act according to the rules and interests of the group. Some studies have revealed that in a diverse society, altruistic people can act selfishly, and selfish people can act selflessly.

Therefore, altruism is not only a factor that drives people to misfortune but also a concept that needs to be evaluated in many different respects. Psychological, social, economic, etc. factors determine this type of behavior. Studies show that social values and norms are very effective in altruistic behaviors. In summary, Rand states that altruistic behavior is mystical and cannot be supported by scientific and logical reasoning, so she finds egoism as fundamental for herself. However, Rand's evaluation of behavior based on pure egoism does not seem sufficient and satisfactory.

Conclusion and Discussion:

Rand aims to get to the root of the problem to put forward a rational moral philosophy, develop a moral system based on objective realities and causality, and reveal the true meaning of egoism, which she thinks is ascribed to false understandings. However, the validity of Rand's arguments on altruism remains as open to debate because it is typical behavior in their daily lives. People support each other materially and morally without expecting anything in return. Recent sociological, psychological, and even biological studies have revealed that altruism is as natural as egoism in humans. In the article, Ayn Rand's critique of altruism will be presented and the validity of her thoughts will be questioned.